

BÖLÜM I

1.GİRİŞ

Çocuk, çizdiği resimler aracılığıyla iç dünyasını, bilinçdışı isteklerini, duygularını aktarır. Resim, çocuğun kendi duygu ve düşüncelerinin bir ürünü olduğu için okulöncesi dönemde çok önemlidir. Çocuk resmi, çocuğun zihinsel-duyumsal-devimsel gelişim evrelerine bağlı olarak onun iç dünyasındaki gizli duygularını yansıtır, yaşanmış bir deneyimini anlatır. Başka bir deyişle resim yapma çocuğa kendisini ifade etme olanağı sağlar. Bu yüzden de çocuk psikolojisinin vazgeçilmez aracıdır (Samurçay, 2006: 24).

Çocuk resimlerini değerlendirirken, yargılarımızı onun zihinsel düzeyine göre belirlememiz gerekmektedir. 4-6 yaş grubu çocuklarda insan resmi önemli hale gelir. Bu dönemde çocuklar kendilerinin, anne-babalarının, kardeşlerinin ve kendilerine anlamlı gelen diğer kişilerin resimlerini yaparlar. Çocuğun resimlerinde görülen kişilerarası ilişkiler, kendine bakışını da yansıtır. Özellikle çocukların çizdikleri aile resimleri çocuğun, ailesindeki diğer bireylere karşı tutumunu, aile içindeki rolünü, kendini aile içinde nasıl algıladığını ve yetişkinlerle arasında olan problemleri çözme biçimini ortaya koyar (Yalçıntaş-Tarancı ve Darıca, 1999: 1). Aile içinde önemli olan kişi boyutlarına bakılmaksızın büyük ya da küçük çizilebilir. Kendini aile bireyelerine uzak hissediyorsa kendisi ile diğer kişiler arasına bir eşya, duvar, ağaç, vb. sınırlar koyabilir.

Çocuk resimleri bize konu ve figür seçiminde rol oynayan kültürel ve sosyal belirleyicileri de değerlendirme olanağı verir. Sosyalleşme sürecinde olan çocuğun hayatında ailenin yeri büyüktür. Çocukların çizdikleri aile konulu resimler, içinde yaşanan sosyal çevrenin çocuk üzerindeki etkilerinin belirlenebilmesinde araç olarak kullanılabilir. Yaptığı resimlerde bulunduğu çevrenin özelliklerini veya bulunmak istediği yeri çizebilir. Çocuk bu süreçte, yaşantılarını kullandığı renk ve biçimlerle resimlerinde ifade eder. Çocukların yaptığı aile konulu resimlere bakılarak cinsiyet

farklılıkları, aile bireylerinin sosyal etkileşimleri, sosyokültürel farklar, davranış problemleri vb. gibi birçok konu incelenebilir.

Ailenin ve resmin çocuğun dünyasındaki önemli yerinden dolayı ve çocuğun içinde yaşadığı sosyal çevrenin etkilerinin ve davranış problemlerinin belirlenebilmesinde resmin araç olarak kullanılabilceği düşünülerek bu araştırmada, Edirne ilinde okulöncesi eğitim kurumlarına devam eden 6 yaş çocuklarının yaptıkları aile resimleri aracılığıyla sosyokültürel farklılıkları ve davranış problemlerini belirlemek ve öneriler ortaya koymak amaçlanmıştır.

1.1. Problem

Kendi kişisel ayrılıklarımız gibi her çocuğun da öz inancı, öz bir anlatım biçimi vardır. Çocuk resmi doğal olması nedeniyle önemli bir yer tutar.

Çocuk için resim, zaman zaman dilin yerine geçer. Sözel olarak ifade edemediği olayları resim yoluyla anlatmaya çalışır. Elbette bu davranışlarında hayal gücünün önemli bir etkisi vardır. 6 yaşındaki çocuk, dış dünyaya, olaylara ve nesnelere mantık kuralına bağlı kalmaksızın yaklaşır; kendi dünyasının gerçekleriyle bir anlatıma yönelir.

Ruh bilimdeki davranışsal psikoanalitik ve fizyolojik gelişmeler doğrultusunda çocuk merceğ altına alınmış, inceleme, deney ve gözlemde çocuk resimleri bir veri olarak kullanılmıştır.

Çocuk resmi üzerine ilk araştırmalar 1921'de Burt'ün bir insan resmi çizmeyi birkaç zeka testinden biri olarak kullanmasıyla başlar. Daha sonra 1926 yılında Goodenough, 1948 yılında Buck, 1949 yılında Machover, 1958 yılında Hammer, 1963 yılında Haris ve 1968 yılında da Koppitz, çocuk resimleri üzerine incelemelerde bulunmuşlardır (Malchiodi, 1998: 27).

Çocukları anlamak için aile resimlerinden faydalanmak 1930'lardan beri kullanılmaktadır. İlk kez 1931 yılında Appel ve daha sonra 1942 yılında da Wolff, aile

resimlerinin çocukların kişiliklerini anlamaya yardımcı olduğunu vurguladılar. Hulse 1952 yılında, normal ve duygusal rahatsızlığı olan çocukların yaptığı aile resimlerini karşılaştırmalı olarak inceledi. Çocukların anne, baba ve kardeşleriyle ilgili duygularını, ailedeki kişiler arası ilişkileri resimlerine yansıttıklarını gördü. Son zamanlarda çocukların ailelerini anlattıkları resimlerindeki semboller ve işaretler daha çok önem kazanmıştır (Malchiodi, 2005: 219).

Çocukların yaptıkları resimler bize sadece onlar hakkında bilgi vermekle kalmaz, aynı zamanda onların düşünce yapılarıyla kendi akranları ve yetişkinlerle olan ilişkilerini de yansıtır. Literatür bilgilerine bakıldığında aile çizimlerinde, çocuğun ailesindeki bireylere karşı tavır ve tutumu, çocuğun aile içindeki bireyleri ve kendi rolünü nasıl algıladığını yansıttığı ifade edilmektedir.

Çocukların yaptığı aile resimlerini inceleyen araştırmacılar aile resimlerinin, açıkça ifade edilenlerin dışında çocuğun duygu ve davranışlarını simgeleyen çizim, biçim ve içerik özelliklerini de bulduğunu vurgulamaktadırlar. Çocuk, bu özellikleri aile bireylerini çizerken bilinçdışı olarak ifade edebilir (Di Leo,1983: 72).

Aile resimlerinde çocuk kendi değerini ve aileye ait olma hissini kendisini çizimde yerleştirdiği konumla ifade eder. Kendini resme dahil etmeyebilir. Bu, çocuğun gruba dahil olmadığını algıladığını yansıtmaktadır. Yine çizime aile fertlerini dahil etmeyebilir. Bu, çocuğun bir ebeveyne karşı hissettiği yabancılaşma, kızgınlık ya da reddedilme duygularını ifade edebilir. Çizimde bir kardeşin dışlanması, çocuğun o kardeşten kurtulmak istemesi ve reddedilişin bir ifadesi olabilir. Tam tersine çocuk ailede olmayan birini resme dahil eder. Bu genellikle çocuğun o kişiyle kurduğu yakın ilişki ve kabullenmenin ifadesidir. Birlikte yaşamadığı bir ebeveyni resme dahil ediyorsa ebeveynlerin boşanmasını kabullenemediğini anlatıyor demektir. Çoğu zaman çocuk yaşadığı bu duyguları sözlü olarak anlatamaz ama çizimlerinde belirgin hale gelir (Chandler, Johnson,1991: 19).

Mahalle, ev, okul vb. gibi imgelerle çocuk yaşadığı çevreyi anlatır. Bu süreçte renkler de resme katılır. Burkitt, Barret, Davis, (2003: 445-455) yaptıkları bir araştırmada; çocuklar hoş ve güzel figürlerde en çok tercih ettiği renkleri; çirkin, kötü

figürlerde en az tercih ettikleri renkleri; tarafsız oldukları figürlerde ise orta değerdeki renkleri kullanmışlardır. Olumsuz, kötü karakterlerde en çok kullandıkları renk ise siyahtır. Ayrıca cinsiyet faktörü de çocukların kendilerini başkalarına göre nasıl gördüklerini yansıttığı için önemli bir faktördür. Bu bilgiler doğrultusunda çocukların yaptığı aile resimlerinin, sosyo-kültürel değişkenlerin ve problem davranışların belirlenmesinde bir araç olarak kullanılabilmesi düşünülmektedir.

1.2. Amaç

Çocuk ailesinin resmini yaparken duygu ve davranışlarını simgeleyen biçim ve içerik gibi özellikleri bilinçdışı bir şekilde ifade edebilir. Kendisini aile içinde nasıl algıladığını ortaya koyar. Örneğin kendini reddedilmiş olarak hissediyorsa gruptan ayrı bir yere çizer. Kendini aileden soyutluyorsa aile bireyleri ile arasına ayırıcı öğeler koyar. Evde hakim olan veya çocuğun değer verdiği ebeveyn fiziksel unsurlarına bakılmaksızın olduğundan büyük çizilir (Di Leo, 1983: 72).

Bu bilgiler doğrultusunda çocukların yaptığı aile resimlerinin, sosyo-kültürel değişkenleri yansıtmadığı ve problem davranışlar ile arasında bir ilişki olup olmadığının belirlenmesinde bir araç olarak kullanılabilmesi görüşünden yola çıkılarak bu araştırma planlanmıştır. Sosyo-kültürel değişkenler; aile bireylerinin sosyal etkileşimi (bireyler arasındaki mesafe ve fiziksel temaslar), eve yakınlık durumu, bireyler arasındaki boyut farklılıkları, cinsiyet ve sosyal çevre ile ilgili detaylar yönünden ele alınmıştır.

Bu nedenlerden dolayı araştırmada çocukların çizimlerindeki sosyo-kültürel özellikler ve davranış problemleri üzerinde durulmuştur.

1.3. Önem

Resimsel anlatım, psiko-pedagojik süreç içinde çocukları tanımaya yarayan bir veri tabanı olmakla beraber, onun zeka, kişilik, yakın çevre nitelikleri ile iç dünyasını

bizlere yansıtmaya olanak sağlayan bir anlatım aracı olarak büyük önem taşır. Resim aynı zamanda çocuğun yaşadığı ailesel problemler, iletişim problemleri ve duygusal problemleri belirlemede, psikolojide kullanılan projektif bir tekniktir (Serin, 2003: 17).

Çocuklar çizdikleri resimlerde görüldenden daha fazla şeyler ifade eder. Bireyi inceleme konusunda getirdiği avantajların yanı sıra konu ve figür seçiminde rol oynayan kültürel ve sosyal belirleyicileri değerlendirme olanağı verir.

Çocukların yaptığı aile çizimleri, onların düşünüş biçimlerinin yanı sıra yetişkinlerle olan sorunlarının yansımaları ve bu sorunlarla ilgili çözümler hakkında ipuçları vermesinden dolayı ailelere, öğretmenlere ve bu konu ile ilgilenen uzmanlara kaynak olabileceği düşünülmektedir.

1.4. Sayıtlar

Bu araştırmada aşağıdaki sayıtlardan hareket edilmektedir:

1- 6 yaş grubu çocukların aileleri ve öğretmenleri “Okulöncesi Çocuklar İçin Davranış Ölçeği”ndeki maddeleri ve Aile Bilgi Formu’ndaki soruları doğru ve samimi yanıtlamışlardır.

2- Çocukların yaptığı aile çizimleri sosyokültürel etkenleri yansıtmaktadırlar.

3- Aile çizimleri ve problem davranışlar arasında bir ilişki vardır.

4- Araştırmada kullanılan OÇDÖ (Okulöncesi Çocuklar İçin Davranış Ölçeği (3-6 yaş arası) problem davranışların ve sosyal becerilerin ölçülmesinde kullanılabilir bir ölçü aracıdır.

1.5. Sınırlılıklar

Bu araştırma;

1- 6 yaş grubundaki çocukların resimleri ile sınırlandırılmıştır.

2- Resim konusu “aile resmi” ile sınırlandırılmıştır.

3- Veri toplama OÇDÖ (Okulöncesi Çocuklar İçin Davranış Ölçeği (3-6 yaş arası) ve aile bilgi formu ile sınırlandırılmıştır.

1.6. Tanımlar

1.6.1. Aile Çizimleri: Çocuk tarafından çizilen aile resmi çocuğun ebeveyni ve aile içinde yer alan diğer bireylerle olan ilişkisini, çocuğun bakış açısından aile işlevlerini değerlendirmede önemli bilgiler sunar (Bahçıvan-Saydam, 2004: 113).

1.6.2. Sosyal Etkileşim: Genellikle iletişim yoluyla insanların ve grupların hareketlerinin karşılıklı etkileşimini de ifade eder. Bu tanım kişinin kendisiyle etkileşimini içine alır (<http://www.enfal.de/sosyalbilimler/e/034.htm>).

1.6.3. Sosyal Çevre: Sosyal çevreyi oluşturan şartları, fiziksel , toplumsal ve kültürel olarak ayırabiliriz. Daha açık bir ifade ile , ailemiz , mahallemizdeki insanlar , iş yerimiz , kentimiz hatta kullandığımız çok sayıdaki teknolojik alet yaşamamızda etkileri olan sosyal çevremizdeki unsurlardır (www.sporbilim.com).

1.6.4. Davranış Problemi: Çocuk ve ergenin yalan söylemekten okuldan kaçmaya kadar toplumsal doğrulara aykırı birtakım davranışlar göstermesine davranış problemi denir (Öztürk, 2002: 123).

1.6.5. Projektif Teknik: Resmin duyguları yansıtmada bir araç olduğu kabul edilmiştir. Klinik değerlendirmede kullanılan resim testleri psikolojik testler içinde yer alır ve projektif teknikler olarak adlandırılır. Bu testler projektif bir yöntemeye dayanır. Projeksiyon dışavurum anlamına gelmektedir. “Bireyin davranışı, kişiliğinin yansımasıdır” varsayımına dayanır (Altinköprü, 2003: 216-217).

1.7. İlgili Araştırmalar

Çocukları anlamada aile resimlerinden faydalanmak 1930'lardan beri kullanılmaktadır. İlk kez 1931 yılında Appel ve 1942 yılında Wolff aile resimlerinin çocukların kişiliklerini anlamada işe yaradığını öne sürmüştür (Malchiodi, 2005: 219).

1952 yılında Hulse normal ve duygusal rahatsızlığı olan çocukların yaptığı aile resimlerini karşılaştırmalı olarak inceledi. Çocukların anne, baba ve kardeşleriyle ilgili duygularını, ailedeki kişilerarası ilişkileri resimlerine yansıttıklarını görmüştür (Malchiodi, 2005: 219).

Yavuzer (1993: 5), 1500 çocuk resmini incelemiş ve bu resimleri psiko-pedagojik ve sosyal bir yansıtma aracı olarak ele almıştır. Çocukların yaptığı aile çizimlerini incelemiştir. Çocukların ailesiyle görüşülüp geçmişlerine dair bilgiler alınmış ve bazı çocuklara zeka ve kişilik testleri uygulamıştır.

Weber, Cooper, Hesser, (1996: 114-117) yaptıkları araştırmada çocuklardan “yaşlı birinin resmini yapmaları” ve yaptığı resmin özelliklerini anlatmaları istenmiştir. Çocukların resimleri “yaşlı” kavramını öğrendikleri büyükanne ve büyükbabalarını algılayışlarını ve yaşlı kişilerin yetenek ve davranışları ile ilgili saptadıklarını yansıtmıştır.

Serin (2003: 17) çocuk resimlerindeki ifadenin: onu tanımak için bir veri tabanı olmakla beraber onun zeka, kişilik, yakın çevresi ve iç dünyasını tanımada bir anlatım aracı olduğunu, çocuk resminin yetişkin sanatından farklı, yalın katıksız olarak değerlendirilmesi gerektiğini, çocuk resimlerinin kendi başına anlam ve içeriği olduğunu, dünyayı kendi algıladığı biçimde gördüğünü ve bu şekilde yansıttığını incelemiştir.

Collado (1999) çalışmasında; erken çocukluk döneminde çocukların gelişimlerinde kendiliğinden çizimlerin oynadığı rol” üzerine yaptığı araştırmada çocukların hayal güçlerini ve çizim yeteneklerini geliştirmede kendi sezgilerini kullanmalarına izin verilmesinin önemini vurgulamıştır. Çocukların niçin çizdiklerini,

öğretmenlerin çocuğun yaratıcılığını nasıl teşvik edeceklerini, nasıl etkinliklerin uygulanması gerektiğini ve çocuğun gelişimini nasıl değerlendireceklerini irdelemiştir.

Wilson (2004: 6) çocukların kekeleyesindeki duygusal etmenleri değerlendirmek için bir teknik olarak yansıtımlı çizimlerin etkisini belirlemek amacıyla yaptığı araştırmada yansıtımlı çizim değerlendirmelerinin kekeleyen çocukların duygularını göstermeleri olarak kullanılan diğer yansıtımlı tekniklere ek ya da özel bir bilgi katmadığı sonucuna varmıştır.

Burkitt, v.d., (2003: 445) çocukların hissel konuları içeren çizimleri tamamlarken sistematik olarak belirli renkleri tercih edip etmediklerini belirlemek için bir çalışma tasarladılar. 4 ile 11 yaş arasındaki iki yüz otuz adet çocuk ilk seansta tercih edecekleri 10 rengi puanlayıp sıraladılar. Diğer seansta çocuklara normal, hoş olmayan – çirkin, sevimli – hoş olarak resmedilmiş üç adet figürü boyama görevi verildi. Bu araştırma sonucunda tüm yaş grubundaki çocukların hoş buldukları figürlerde en çok tercih ettikleri renkleri, çirkin figürlerde sevmedikleri renkleri, normal figürlerde ise orta derecede tercih ettikleri renkleri kullandıkları tespit edildi.

Burkitt, Barrett, Davis (2005: 71) farklı eğitim alt yapısından gelen çocukların farklı duygusal anlamlar yüklenen figürlerin temsilinde farklı boyut ve renklendirmeleri farklı kullanıp kullanmadıklarını araştırmak için bir çalışma yaptılar. Tüm çocuklardan nötr, mutlu ve mutsuz insan figürü çizmesi istendi. Olumsuz özellik gösteren figürlerde kullanılan renklere ilişkin olarak iki farklı eğitim tabanından gelen grup arasında çeşitli farklılıklar saptandı. Ortalama eğitim veren okullardan gelen çocukların genel olarak daha büyük şekiller çizdikleri ancak ebatlardaki değişikliğin ortaya çıkmasında figürlere özgü duygusal anlamlar ile eğitim geçmişi arasında bir etkileşimin olmadığı tespit edilmiştir.

White, Wallace, Huffman (2004: 210), çizimlerin çocukların duygusal ve davranışsal sağlığı ile nasıl bağlantılı olduğunu araştırdılar. Sonuçlar çocukların sanatsal biçimlerinin klinik bir kavrayış için taban oluşturduğunu doğrulamıştır. Çocukların çizimlerinin teşhis, tedavi ve değerlendirme amaçları için kullanışlı bir araç olabileceğini öne sürmüştür.

Cox (1998: 71) batı toplumlarında günümüz modern çağ çocuklarının insan figürü çizimlerinde gözlenen genel gelişimleri incelemiştir. Okul eğitiminin çok uzak ve kırsal kesimlere ulaşmasıyla çocukların çizimlerinin batılı özellikler taşıdığını görmüştür. Walpiri aborjinleri kum üstüne yaptıkları resimlerinde ve okul kitaplarında kendi geleneksel resim sembollerini kullanmaya devam etmişlerdir. Bu araştırmaya göre Walpiri okul çocuklarının hem kendi geleneksel hem de batılı çizim şekillerini kullanmakta ve geliştirmekte oldukları tespit edilmiştir.

Belo (1955: 52-69) Balinese çocuklarının çizimleri üzerine yaptığı araştırmada; çocukların hayal dünyasının hayal gibi görülmemesini vurgulamıştır. Hayal alemi kesinlikle kültürel hayattan soyutlanamaz. Belo Balinese çocuklarının, kültürlerindeki efsanevi ve masal kahramanlarının onların hayal dünyasının bir parçası olacak şekilde gelenekselleştirilmesini içinde büyüdükleri kültürden aldıklarını vurgulamaktadır.

Munro (1956) çocukların şekil betimlemeleri ile etraflarındaki görsel kaynaklar arasında kuvvetli bir bağ olduğunu keşfetmiştir. Munro çocukların resimlerinde Avusturya el sanatları, ekspresyonist groteskler, sokak posterleri ve diğer baskı çeşitlerinde görülen grafik özelliklere ve dekoratif öğelere rastlamıştır. Araştırmanın sonucunda öğrencilerin, kendi repertuarlarındaki sanatsal biçim, teknik ve sembolü taklit edip uyarladığına karar vermiştir. Çocuğun başlangıçta sahip olduğu saflık ve özgür hayal dünyasını korumanın mümkün olmadığı sonucuna varmıştır.

Li-Tsu (1998: 15) çocukların hayal gücü görsel ve kültürel geleneklere sıkı sıkıya bağlıdır görüşünden hareketle çocukların hayal gücünün sosyo-kültürel çevreleri ile nasıl bir ilişki içerisinde olduğunu incelemiştir. Araştırmasında yaşça küçük olan çocukların grafik ifadelerinin özgün sosyo-kültürel bağlarıyla sıkı sıkıya ilişkili kaldığını belirtmiştir. Ayrıca çocukların ifadeciliği kültürel kalıplarla örtüşmüş ve hayal güçleri iç ve dış deneyimler üzerine kurulmuş olup sosyal, kültürel ve bağlamsal olarak yapılandırıldığı tespit edilmiştir.

M. Abbale'nin 1970 yılında 1. ve 5. sınıflar arasındaki çocuklarla yaptığı araştırmada; 6-7 yaş arasındaki çocukların kendiliğinden çizimlerinde doğa unsurları ara sıra yer aldığı halde %60'ında ev figürünün bulunduğunu keşfetti. Bu değişim, aile

dışına yönelen ilgi arttıkça ilk yıllardaki baskın ailesel bağlardan serbest kalmanın ifadesi olarak vurgulanmıştır (Di Leo, 1983: 44).

Seefeldt 1995 yılındaki çalışmasında, okulöncesi dönemdeki çocuklardan arkadaşlarının resmini çizmelerini istemiştir. Sınıflardan birinde çocuklardan doğrudan arkadaşlarının resmini yapmalarını isterken, diğer sınıfta çocukların birbirleriyle sevdikleri ve sevmedikleri şeyleri, aileleri ve evleri hakkında konuştuktan sonra arkadaşlarının resimlerini yapmalarını istemiştir. Sonuçta doğrudan resim yapmaları istenen çocuklar arkadaşlarını, birbirinden ayırt edilebilen çubuk figürler şeklinde çizerken, diğer sınıftaki çocukların arkadaş çizimleri incelendiğinde resimlerinde sadece arkadaş figürü yapmakla kalmayıp yüz biçimi, göz rengi, kirpiklerinin uzunluğu, kıvrımı vb. gibi daha fazla detayı çizdikleri belirlenmiştir (Ulutaş, 2004: 5).

Herl 1992 yılındaki çalışmasında; 1991 yılında Kansas'ta bir kasırğa yaşayan çocukların asıl olaydan haftalarca sonra da hortuma benzer imgeler çizmeye devam ettiklerini ve diğerlerinin de kasırğa kurbanlarına yardım eden ya da kasırğayla savaşan hayali varlıklar yaptığını saptadı (Malchiodi, 2005: 207).

Taş, Aslan, Sayek (2006: 184), 7-12 yaş grubu çocukların doktor algısını ve bu algıyı etkileyen etmenleri (yaş, cinsiyet, ailelerinde doktor bulunma oranı) tespit etmek için planladıkları araştırmada çocukların resimlerinde yaptıkları figürlerin, çocukların kendi cinsiyetleri ile uyumlu olduğu , resimlerinde genel olarak yaş arttıkça ayrıntıların da arttığını tespit etmişlerdir. Buna ek olarak çocuk resimlerinin çoğu, doktor imajı ile ilgili olumlu mesaj vermektedir.

Doğru-Yıldırım, Turcan, Aslan, Doğru, (2006: 223), Almanya ve Türkiye'deki çocuklarla yaptıkları araştırmada her iki ülkede yaşayan çocukların cinsiyetlerine göre resim çizme ve aileyi tanıma durumları arasında kızların erkeklerden daha başarılı oldukları ve yaşın ilerlemesiyle aileyi tanıma düzeyinin yükseldiği, kardeş sayısına göre aileyi tanıma puanlarının farklılaştığı görülmüştür. Okul başarısı yüksek olan öğrencilerin Goodenough Hariss Testi'nden aldıkları puanların daha yüksek oldukları belirtilmiştir.

Fişek 1989 yılındaki çalışmasında, kinetik aile çizimlerini yakınlık ve hiyerarşi boyularında incelemiştir. Çalışmasında Aile Birliktelik ve Yakınlık Tespit Skalası III'ten elde ettiği birliktelik ve uyumluluk puanlarıyla kinetik aile çizimlerinden elde edilen yakınlık ve hiyerarşi arasında bir ilişki bulamamıştır. Ayrıca Fişek'in Aile Uyumluluk ve Birliktelik Tespit Skalası III İle ölçtüğü uyumluluk ve birliktelik puanları ile Çocuk Davranış Tarama listesinden elde ettiği problem puanları arasında belirgin bir ilişki bulamamıştır. Elde edilen veriler çocukların resimlerinde gerçek durumu çizdiklerini göstermektedir. Bu çalışmada klinik teşhis konulmuş çocukların ve kardeşlerinin, aileleriyle birliktelik puanları arttıkça davranış problemlerinin arttığı ifade edilmiştir (İlkbahar-Yahya, 1992: 112-113, 219).

2. İLGİLİ ALAN YAZIN

2. 1. ÇOCUK VE RESİM

Çocuk resimleri ile ilgili araştırmalar akıl hastalarının resimlerine artan ilgiyle ve Freud ve Jung'un çalışmalarının artan ünüyle ortaya çıkmıştır. Cooke 1885 yılında, sanatsal gelişimin evrelerini tanımlayan bir makale yazmıştır. Ricci 1887 yılında, İtalyan çocukların resimleri üzerine gözlemlerini yayınlamış ve ilk çocuk resimleri koleksiyonunu oluşturmuştur. Burt 1921 yılında, insan resmi çizmeyi birkaç zeka testinden biri olarak kullanmıştır. Goodenough 1926 yılında ve Haris 1963 yılında, insan figürü çizmede yaşla ilgili normları zeka yaşıyla ilişkilendirerek araştırmışlardır. Koppitz 1968 yılında, çocukların yaptıkları insan figürlerinin çocuğun ruhunu yansıttığını ileri sürmüştür (Malciodi, 2005: 26).

Resim ve çocuk birbirini tamamlayan ve sürekli değişen dinamik olgulardır. Resim, iletişimin en etkili ve önemli yollarından biridir. Çocuğun kişisel ve sosyal ihtiyaçları bazı sanatsal sembolleri kavramalarıyla yakından ilgilidir. Çocuğun yaptığı çizim ve boyama işlemleri sonucunda oluşan lekeler, çizgi ve şekiller iletişimin belirtileridir (Artut, 2004: 24).

Literatürdeki bilgiler “bir sanat ürünü yaratma sürecinin basit bilişsel ve motor-işlem faktörlerinden daha fazlasının gerektiği” görüşüne yer verir. “Duygusal ve iletişimsel bileşenler çizime dahil olur” görüşü profesyonel ortamlarda çizime başvurulmasına temel teşkil eder. Çocukların çizimlerinden yola çıkarak kişiliklerine, çocuğun o anki ruh haline inilebileceği ve çizimi yapılan konuların çocuklar için çeşitli anlamlar ifade edebileceğini kanıtlamak amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmıştır (Burkitt, v. d., 2005: 72).

Çocuklar kendi dünyalarını simgesel olarak keşfedebilmek için çizerler ve 3-4 yaşında çoğu çocuk gözlemlenebilir simgesel şekillerde gerçeklik hakkındaki fikirlerini sunmak için gereken becerilere hakim olur (Collado, 1999: 5). Belirli kas olgunluğuna erişen çocuğun yaptığı çizgi ve figür denemeleri, zeka ve kişilik faktörlerinin yanı sıra

çevre ile olan etkileşim ve deneyimler bir çocuğun çizgisini başka bir çocuğun çizgisinden ayıran başlıca etmenlerdir (Yavuzer, 1993: 12). Bir çocuk tarafından çizilen bir taslak, çocuğun çevresini, tecrübelerini ve çocuk için önemli olan şeyleri ifade eder. Bilişsel teoriye göre, çocuklar bildikleri şeyleri çizerken dış dünya ve kendi dünyası ile iletişim kurabilirler ve bunlar çocuğun kişiliğini yansıtır (Collado, 1999: 15).

Çocuklar kendilerini hoşnut etmek için insanlar, evler, ağaçlar, yeşillikler ve güneş çizer. Bu temalara tüm ülke ve kültürden olan çocukların çalışmalarında rastlanır. Bu aklın ve duyguların temel evrenselliğini doğrular. Küçük çocuk gerçekliği görmezden gelebilir ya da hayal gücüyle öznel bir dünyaya dönüştürebilir. Örneğin şehir içinde yaşayan çocukların gerçekte yaşadıkları evlerden çok taşra tipi evler çizdikleri görülmüştür. Ayrıca kendi evlerine sahip olmayan, geçici olduğunu umdukları barınaklarda yaşayan çocuklar arzu ettikleri evleri çizeceklerdir (Di Leo, 1983: 40).

İnsanlar, evler, ağaçlar çocukların hayatlarında önemli etkenlerdir. Çünkü çocukların çevresinde yer almaktadır. Çocuk bunları çizerken kendileri hakkında çizdiklerinden daha fazlasını anlatırlar. Ev; aile hayatında şefkat ve güvenliğin arandığı yeri temsil eder. Hayvanlar genelde ailenin bir parçası olarak resme eklenirler. Ağaçlar, çiçekler ve güneş; ışık, doğa ve evin sınırlandığı dünyaya duyulan ihtiyacın bir ifadesidir (Di Leo, 1983: 44).

6 yaşındaki çocuklar önceden çizmekte zorlandığı detayları resimlerine ekleyebilirler. Yüz özellikleri daha doğru çizilir. Ayak ve saç gibi detaylar resme eklenebilir. İnsan figürünün yanına güneş, ağaçlar ve çiçekler gibi başka elemanlar eklenir (Chandler, Johnson, 1991: 21).

Sosyo-kültürel etkiler genelde çocukların resim yapmaya karşı tavır ve motivasyonlarını etkiler. Kültür de çocukların yaptığı resimlerin içeriğini etkileyebilir. Çocuk resimlerinin içerik ve stilini etkileyen bir başka unsur da çevredir. Çocuklar resmi, sadece içsel deneyimlerini ve algılamalarını tamamlamak için değil, dış dünya deneyimlerini ve algılamalarını kendileriyle, insanlar, çevre ve hatta toplumla olan ilişkilerini anlayıp onaylamalarına yardımcı olan iç dünyalarına bağlamak için de kullanırlar (Malchiodi, 2005: 51).

Bir çocuk kendini ailesi, arkadaşları ya da öğretmeni ile birlikte resmettiğinde, resim yoluyla onların kendisiyle olan ilişkisini, kendisinin de grupla ve başkalarıyla olan dinamik bağı yansıtmış olur (Yavuzer, 1993: 16). Mahalle, ev, okul, vs. gibi imgelerle çocuklar kendilerini ya da çevreleri ile ilişkilerini, hissettiklerini, yaşadıklarını anlatır. Ayrıca çocuk başkalarıyla ilişkisine göre kendine bakışını da yansıtır (Malchiodi, 2005: 217).

Çocukların kişiler arası ilişkilerini anlamak için çocukların ailelerini gösteren resimleri ve ev, çevre, toplum ve kişiler arası ilişkileri gösteren ev resimlerini inceleyebiliriz. Ayrıca cinsiyet de çocukların başkalarına göre kendilerini nasıl gördüklerini yansıttığı için önemli bir etkidir (Malchiodi, 2005: 128).

2.2. ÇOCUĞUN ÇİZGİSEL GELİŞİMİ

Çocuğun bedensel ve zihinsel faaliyetlerine paralel olarak sanat faaliyetlerinde de bir değişim meydana gelir. Çocuğun ilk zamanlarda yaptığı anlamsız karalamalar giderek bir sanat evresine dönüşür ve ergenlik dönemine kadar devam eder. Çocuğun çizimlerindeki ayrıntı miktarının yaşa ve bilişsel gelişime bağlı olarak arttığı bulunmuştur. 1990 yılında Brown ve 2001 yılında da Cox ve arkadaşlarının yaptıkları araştırmalarda; çocuklara bir insan resmi çizdirdiklerinde yaşça büyük olan çocuklar ve kızlar, yaşça küçük olanlara ve erkeklere göre daha fazla ayrıntı kullandıklarını tespit etmişlerdir (Kındap, 2005: 28).

Lowenfeld sanatsal gelişim evrelerinin birbiriyle örtüşeceğini, bütün öğrencilerin “sanatsal yeteneğin doğal olarak oluşması” yönünde bir gelişim göstereceklerini varsaymaktadır. Bu doğrultuda çocuğun sanatsal gelişimini 5 evrede ele almıştır (Alakuş, 2004: 35).

2.2.1- Karalama Evresi (2-4 Yaş):

Çocuklar çizmeye bazı eğitim araştırmacılarının ve kişilerin “karalama” olarak nitelendirdikleri bir tarzla başlarlar. Bu dönem henüz gözlerin ve ellerin birbirine tam olarak uyum sağlamadığı, çizimlerin herhangi özel bir nesneye ya da fikre yönelmediği, çizimin çocuk tarafından isimlendirilmediği ve çizim konusunun öğretmenler ya da aileler tarafından tanımlanmadığı bir dönemdir. Bu dönem kassal eşgüdümün geliştiği ve çocukların el ve göz etkinliklerini uyumlu hale getirmeye çalıştığı bir zamandır (Collado, 1999: 5).

Her çocuk çevresini farklı şekillerde yorumlar. Farklı kültür ve yetişme koşulları, çevre koşulları, bireysel farklılıklar çocuğun resimlerinde de farklılığa neden olur. Ancak bu farklılıklar karalama evresinden sonra görülür. Karalama evresinde çocuğun çizgisel özellikleri tüm dünyada benzer özellikler gösterir (Artut, 2004: 223).

Karalama dönemi 2-4 yaş arasını kapsar. Küçük kas gelişimine paralel olarak çocuk, çizimlerini denetim altına almaya başlar. Kellogg 1969 yılındaki çalışmasında; 1,5-2 yaş arasındaki çocukların ilk başlarda yaptıkları anlamsız karalamaların daha sonra düzenli şekiller haline gelerek ve aşamalı bir şekilde ayırt edilebilir şekillere dönüşüp, sonra da ilk simgesel çizimlerin 3-4 yaşlarında çeşitli karmaşık şekillere dönüştüğünü ifade etmiştir (Artut, 2004: 225).

“Hem Luquet hem de Piaget ilk dönem karalamalarını yalnızca oyun ve alıştırma olarak görmüşlerdir” (Yavuzer, 1993: 32).

Çocuk kalemle rastlantısal olarak bulduğu ilk çizgiyi çizmeyi başararak bu eylemi tam bir beceriye dönüştürene kadar tekrarlar. Zamanla el kasları gelişen çocuk dikey çizgilerden yatay çizgilere, sonra da eğrilere geçecektir. Bu evrelerden sonra çocuk döndürme (rotation) hareketiyle yuvarlaklar, spiraller çizecektir. Çocuğun bu dönemde tamamen rastlantı sonucu verdiği anlamla resim arasında hiçbir ilişki yoktur. Bu nedenle Luquet bu evreye “rastlantısal gerçekçilik” adını vermiştir. Çocuk sosyal çevrenin de etkisiyle her şeyin bir adının olması gerektiğini hissetmekle beraber henüz

bu yaşlarda şekil-anlam beraberliğini başarabilecek duruma gelmemiştir (Samurçay, 2006: 26).

Kellogg 1969 yılındaki çalışmasında; iki ile üç yaş arasındaki çocukların karalamalarını analiz ederek 20 temel karalamaya ulaştı. Daha sonra Golomb 1981 ve 1990 yıllarında, Kellogg'un saptamalarını eğriler ve daireler ile paralel çizgiler olmak üzere ikiye indirmiştir (Malchiodi, 2005: 111).

Bu evre boyunca yapılan karalamalar ve işaretler gelişimsel bir noktaya işaret eder. Çünkü çocuklar kağıt üzerindeki işaretlerini etraflarındaki dünyaya bağlayabilmektedirler. Bu yaşta çocuğun yaptığı resimler yetişkinler için bir anlam ifade etmese de çocuk, resmi üzerine konuşabilir (Malchiodi, 2005: 115).

2.2.2. Şema Öncesi Dönem (4-7 Yaş):

Bu dönem işlem öncesi dönemin bir parçasıdır. Çocukta artık sembolik düşünce, bağlantıları görme ve sınıflandırma, sayıları anlama yeteneği yavaş yavaş artmaktadır. Bu dönemde çocuk artık kendini çevrenin bir parçası olarak görmeye başlar. Çevresindeki nesne ve insanlarla özdeşim kumaya başlar. Lowenfeld'e göre bu dönemde çocuk resim yapma, düşünme ve gerçek arasındaki ilişkileri keşfetmeye başlar (Malchiodi, 2005: 121–123).

Karalama dönemi dediğimiz 2-4 yaşlarında çocuğun yaptığı düz çizgi karalamaları şema öncesi dönemde giderek insan figürüne dönüşmeye başlar. Çizgiler anlam kazanır. Önceleri düz çizgilerle insan kolu, bacağı, gövdesi; yuvarlak çizgilerle baş, yüz yapan çocuk kendine göre bir insan şeması yaratmaya çalışmaktadır. Bu yüzden bir gün çizmiş olduğu insan resmini ertesi gün bambaşka çizer (Kehnemuyi, 1977: 13).

5 yaşında çocuk insan figürü çizerken baş, baştan çıkan kollar ve bacaklar yaparken bazı organları daha büyük çizebilir, parmaksız eller çizebilir. Altıncı yaşa yaklaştıkça hem kalem kontrolü gelişir hem de figürlere boyun, parmaklar, kulaklar ve gözbebeği gibi ayrıntılar eklenir (Yavuzer, 1993: 42). Sürekli değişen insan şeması

yavaş yavaş durulur ve çocuk artık kendine özgü bir insan tipi yaratma isteğine girer (Kehnemuyi, 1977: 14).

6 yaşına gelen çocukların resimleri giderek konulu olmaya başlar. Bu dönemde insan figürü yapmayı çok severler (Yavuzer, 1993: 41-42). Kendilerinin ve ailelerinin resimlerini yapmak en sevdikleri konulardır (Malchiodi, 2005: 123). Yaptığı resmin türüne göre öğeler koyarlar. Öznel bir görüşe sahip olan çocuğun resimlerinde hiçbir kısıtlama yoktur. Tamamen duyguları ve hayalleriyle hareket eder. İçinden geldiği gibi resim yapar. Bu nedenle figürler şematiktir. Vücut oranları gerçeği yansıtmaz. Resimlerinde perspektife rastlanmaz (Yavuzer, 1993: 41). Objeleri büyüklük ve küçüklüklerine aldırmadan sayfanın her yerine yerleştirebilirler (Malchiodi, 2005: 123).

Altıncı yaştan itibaren sanatsal becerileri gelişmeye başlar. Bunun belirtisi gerçek şemaların gelişmesidir. Örneğin bir insan figüründe genelde dairesel baş, şekilli saçlar, kolları ve bacakları çizer. Kahverengi gövdeli, yeşil yapraklı ağaçlar, kağıdın köşesine sarı bir güneş, sivri çatılı bir ev çoğunda standarttır. Resimlerinde yer çizgisi vardır. Bu çizgi ya kağıdın alt kısmına çizilir veya kağıdın alt kenarı yer çizgisi olarak kullanılır. Resimlerde gök çizgisi de olabilir. Genellikle mavi bir şerit şeklinde boyarlar. Derinlik kavramı yoktur. Örneğin masa çizerken masanın basit yandan görünüşünü çizer. Arabanın 4 tekerleğini, sandalyenin 4 bacağını çizebilir (Malchiodi, 2005: 127-129).

Bu yaşta çocuk resimlerinde saydamlık özelliği görülür. Röntgen resim de denir. Bu özelliğe 5-7 yaşları arasındaki çocukların çizimlerinde rastlanır. Bu özellikte çocuk, bir objenin içinde veya arkasında olan, bakıldığında görünmesi mümkün olmayan eşyaları görüyormuş gibi çizer. Örneğin bir ev çizer, evin içinde insanları, eşyaları çizer. Yani evi saydamlaştırır (Yavuzer, 1993: 46).

Çocuk yaptığı bir şeyin önemini vurgulamak istediğinde boyutlarında değişiklik yapabilir. Örneğin kendini bir evden daha büyük çizebilir ya da dişlerini fırçalamayı anlatacaksa olduğundan daha büyük dişler yaparak konuyu anlatabilir. Konu ile ilgili önemsiz ayrıntıları atlayabilir (Malchiodi, 2005: 130).

Çocuğun sanatsal gelişimini inceleyen araştırmacılar bu dönemin çocukların “resimle anlatımlarının altın çağı”nı temsil ettiğini çocukların çok yaratıcı olduğunu ve

bazı yönlerden modern ressamların resimlerini andırdığını tespit etmişlerdir (Malchiodi, 2005: 130).

2.2.3. Şematik Devir (7-9 Yaş):

Luquet bu evreyi “görsel gerçeklik olarak tanımlar. Çocuk giderek insan ve çevresi hakkında bir görüşe sahip olur. İnsan figürü seçimlerinde belirli sembolleri kullanmaya başlar. Bedenin parçalarını kendi ilgisine dayanarak betimler (Yavuzer, 1993: 57).

Birçok denemeden sonra çocuk artık kendine göre bir insan şeması oluşturmuştur. Bu nedenle bir sınıfta farklı insan resimleriyle karşılaşabiliriz. Bu evrede vücudun çocuk için önemli olan parçaları abartılır. Önemsiz olan parçalar ise hiç çizilmeyebilir. Figürlerinde cinsiyet faktöründen kaynaklanan farklılıkları görebiliriz (Kırıçoğlu, 1998: 69).

M. V. Cox 1992 yılındaki çalışmasında; 5-6 yaş çocukları mesafe bilgisini resme yansıtmak için nesnenin boyutlarını dikkate alırken, 7-8 yaşına geldiklerinde sayfanın üst ve alt kısımlarını da kullanmaya başladığını ileri sürmüştür. Ayrıca 7 yaşla birlikte çocuklar uzaktaki nesnelere küçük, yakındakileri ise büyük çizebilmektedirler. Bununla beraber 1980 yılında Freeman; büyüklüğü göz önünde tutma 7 yaşında ortaya çıksa da gerçekçi çizimler üretmenin yaşa bağlı olarak yavaş bir gelişme gösterdiğini öne sürmüştür (Kındap, 2005: 27).

Bu yaşlarda çocuğun resminde mekansal ilişkilerde belli bir düzen vardır. Çocuk kendini çevrenin bir parçası olarak algılamaya başlar, bu da yer çizgisi ile kendini gösterir. Genellikle kağıdın alt tarafında bir yer çizgisi bulunur ve figürler bu yer çizgisinin üzerine yerleştirilir. Ayrıca gök çizgisi de bulunur. Gökyüzü kağıdın üst tarafına çizilen yatay bir çizgidir. Yer çizgisi ile gök çizgisi arasında kalan kısım hava diye adlandırılır. 5000 tane çocuk resmi üzerine yapılan çalışmada 3 yaş çocuklardan %1'i yer çizgisi çizmiştir. 6 yaş çocuklarından ise yer çizgisi çizmeyenlerin sayısı daha fazladır. 8 yaşındaki çocuklarda ise %96'sı yer çizgisi çizmiştir (Yavuzer, 1993: 58). Çocukların çizimde hava boşluğu bırakmadan gökyüzünü ufuk çizgisine kadar

boyamaya başlama gelişimini göstermeleri 8-10 yaşları arasında başlar (Kındap, 2005: 27).

1987 yılında Golomb, 3-14 yaşları arasındaki çocuklarla yaptığı bir araştırmada çocukların, çizilen nesnelere bir kompozisyon oluşturma ve anlam bütünlüğü sağlamadaki yeterliliğe 9 yaşında ulaştıkları ve bu yaştan sonra da çizimi planlamada bir gelişme olmadığını tespit etmiştir (Kındap, 2005: 27).

1984 yılında Ives yaptığı bir araştırmada; duyguları ifade etmek için kullanılan stratejilerin yaşa bağlı olarak değiştiğini görmüştür. 5-7 yaş arasında duygular somut bir biçimde ifade edilirken 9 yaşından itibaren çizimde kullanılan soyut ifadelerin sayısının arttığını belirtmiştir (Kındap, 2005: 31).

2.2.4. Gerçekçilik dönemi (9-12 Yaş):

Bu dönemde çocuk bedensel ve psikolojik gelişim açısından kritik bir dönemdedir. Resme gerçekçi bir anlayışla yaklaşırlar. Figürlerde vücut bölümleri arasında orantı vardır. Kız ve erkek çocukların resimlerinde farklılıklar görülür. Kızlar daha çok bebek resmi, elbiseler çizerken erkekler ise araba, uçak, vb. resimler çizer (MEB, 2001: 21).

Bu dönemde çocuğun yaptığı resimlerde yetişkinlere özgü gözleme dayanan ölçütlere rastlanır. Çocuk, yaptıklarını doğadaki ile karşılaştırır, gördüğünü aynen yapmak ister. Yapamadığı durumlarda umutsuzluğa düşebilir (MEB, 2002: 8).

2.2.5. Doğalcılık Dönemi (12-14 Yaş):

Çoğu yetişkin bu evreye erişemez. Çünkü bir önceki evrede gerçeği olduğu gibi çizemediğini düşünerek cesareti kılan çocuk resim yapmayı zamanla terk eder. Ancak 13-14 yaşlarına geldiğinde resim yapmaya devam eden çocukların resimlerinde perspektifin tam ve etkin bir şekilde kullanıldığı görülür. Resimdeki ayrıntılar artar. Renk ve desene daha çok dikkat edilir. Soyut imgeler yaratmaya başlarlar (Malciodi, 2005: 140).

2.3. ÇOCUK RESMİNDE RENK

Okulöncesi dönemdeki çocuk 4-5 yaşlarına geldiğinde üç ana rengi tanımaya başlar. Çocuk önceleri renk ayrımı yapmadan, renkleri kararlaştırmadan resimlerinde kullanır. 4-5 yaşından sonra yavaş yavaş renkleri kullanmaya başlar (Yavuzer, 1993: 48).

Okulöncesi dönemde çocuğun kullandığı renklerin gerçekle bir bağlantısı yoktur (Kehnemuyi, 1977: 15). Çocuk hoşuna giden renkleri coşkuyla kullanır. Örneğin kırmızı bir güneş, mavi bir köpek, yeşil bir insan yapabilir. Çocuk çok sevdiği birinin resmini yapmak istediğinde, çok sevdiği rengi seçecektir. Çocukların kullandıkları renkler psikolojik anlamlar taşırlar. Bu anlamlar çocuktan çocuğa değişebilir. Bu nedenle kesin yargılara ulaşmaya çalışmak, renklerin anlamlarını çıkarmaya çalışmak zordur (Yavuzer, 1993: 48). Çocuk içinden gelen coşkuyla rengi kullandığı için özgür bırakılmalıdır. Mavi bir köpek yaparken yanına gövdesi kahverengi, dalları yeşil boyanmış ağaçlar yapabilir. Bu seçim tamamen bilinçsizdir. Bu örnekten de görüldüğü gibi resimlerinde hem dekoratif hem de realist renklendirme kullanırlar (Yavuzer, 1993: 51).

Kız çocukları renk seçimine erkek çocuklardan daha fazla önem vermektedir. Bazı çocuklar resimlerinde sarı, kırmızı, turuncu renkleri; bazıları mavi, yeşil gibi soğuk renkleri tercih etmektedir. Uzmanlar sıcak renkleri seçen çocukların sevecen, uyumlu, işbirlikçi; soğuk renkleri seçen çocukların iddiacı, huysuz ve uyumsuz davranışlar sergilediklerini belirtmektedirler. Sürekli soğuk renkleri seçen anaokulu çocukları duygularını bastırma ve gizleme eğilimi göstermektedirler. Yapılan araştırmalara göre kırmızı rengi çok fazla kullanan çocukların saldırgan ve iddiacı davranışlar sergiledikleri görülmektedir (Yavuzer, 1993: 52). Doğal gelişim süreci içinde çocuğun renk seçiminin soğuk renklere sıcak renklere doğru değişim gösterdiği görülür. Örneğin tuvalet eğitimi zamanında baskı gören çocukların resimlerinde kahverengi ve maviyi çok fazla kullandığı görülmüş, baskı ortadan kalktıktan sonra diğer renkleri kullanmaya başlamışlardır (Yavuzer, 1993: 53).

Çocukların resimlerinde kullandığı renk ile duygusal tepkileri arasında bir ilişki vardır. Burkitt, v. d., (2003: 445-455) yılında yaptığı bir araştırmada çocuklar hoş ve güzel figürlerde en çok tercih ettiği renkleri, çirkin, kötü figürlerde en az tercih ettikleri

renkleri; tarafsız oldukları figürlerde ise orta değerdeki renkleri kullandıklarını, olumsuz, kötü karakterlerde en çok kullandıkları rengin ise siyah olduğunu belirtmiştir (www.therapeuticchild.ca)

Çocukların resimlerinde kullandıkları renklerin onların fiziksel özelliklerini de yansıtabilir. Perkins sağlıklı ve hasta çocuklarla yaptığı araştırmada ciddi ölümcül hastalığı olan çocukların resimlerinde hastalıklarının farkında olduklarının göstergesi çeşitli renk kullandıklarını tespit etmiştir. Hasta çocuklar tarafından en çok kullanılan renk siyahtır. (Malchioldi, 2005: 259). Kırmızı renk hem sağlıklı hem hasta çocuklar tarafından kullanılmış fakat hasta çocuklar daha fazla kullanmıştır ve çoğunlukla kanla ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Malchioldi, 2005: 259).

Bach'a göre çocukların resimlerinde kullandığı renklerin belli anlamları vardır ama kullanılan rengin yoğunluğu da önemlidir. Yoğunluk rengin parlaklığını canlılığını ifade eder. Çocuk resimlerinde yeşil renk genel olarak büyüme ve gelişmeyi ifade etse de koyu yeşil mi açık yeşil mi olduğu da önemlidir. Yani her renk çocuğun yaptığı resimlerde nasıl kullanıldığına bağlı olarak çeşitli anlamlara gelebilir (Malchioldi, 2005: 262).

Kırmızı: saldırganlık ve öfke ifade edebilir. Ayrıca çocuğun resimlerinde keskin ve sert hatlar görebilirsiniz. (www.therapeuticchild.ca) Kırmızı bir çok anlama gelebilir: enerji, nefret, bir problemin göstergesi, tehlike, fiziksel hastalık, aşk, vb. Kırmızı renk hayati önem taşıyan bir konunun, problemin, duyguların patlaması ya da tehlikenin sinyallerini verebilir, şiddetli bir hastalığı yansıtabilir (Furth, 2002: 98).

Pembe: Kırmızıdan daha az etkili bir ton olarak, geçmişte yaşanan bir problemin ya da hastalığın çözümünü çağrıştırabilir (Furth, 2002: 98).

Turuncu: Endişeli bir durumu çağrıştırabilir. Özellikle yaşam ile ölüm arasındaki mücadeleyi, azalan enerjinin ya da tehdit edici durumlardan kurtulmanın bir göstergesi olabilir (Furth, 2002: 98).

Sarı renk: Çocuğun hala ailesine bağımlı olduğunu ifade eder. Çocuk fazla heyecanlıdır (Furth, 2002: 98). Malchiodi' ye göre sarı genelde ışık, enerji ve olumlu hislerle ilişkilendirilmektedir.

Mavi: Sakinliği ifade eder. Çocuğun kendine olan güveninin bir işaretidir. Duygularını artık daha iyi kontrol edebilir (www.therapeuticchild.ca)

Yeşil: Çocuk yaşlarına göre daha olgundur ve özgüveni vardır. (www.therapeuticchild.ca). Sağlıklı bir vücut, büyüme ya da yaşamın yeniliği gibi anlamları çağırır (Furth, 2002: 98). Bach'ın yaptığı araştırmalara göre koyu yeşil sağlık ve iyileşmenin bir göstergesi iken açık yeşil ise fiziksel zayıflığı ya da sağlığa kavuşmuş olmanın bir göstergesidir (Malchiodi, 2005: 262).

Mor: Sıkıntı verici (ağır) bir sorumluluk, ya da birinin “elinin mahkum olduğu bir durum” anlamına gelebilir. Sahip olma ya da kontrol etme ihtiyacına, ya da başkalarının kontrolü ve desteğine duyulan ihtiyaca işaret edebilir (Furth, 2002: 98). Çocuklar her renge aynı derecede ilgi duymazlar. 5-8 yaş çocukları arasında yapılan araştırmada çocukların en fazla kullandığı renkler erguvan rengi, kırmızı, sarı, mavidir. Siyah, beyaz, gri ve koyu kahverenginin itici bulunduğu belirlenmiştir (www.resimis.esmartdesign.com).

2.4. ÇOCUK RESİMLERİNİN KLİNİK DEĞERLENDİRMEDEKİ YERİ

Çocuk resimlerine olan ilgi 1800'lü yılların sonu ile 1900'lü yılların başlarında akıl hastalarının resimlerine olan ilginin artması ve Freud ile Jung'ın çalışmalarının ünlenmesi ile ortaya çıkmıştır. Çocuk resimleri üzerine ilk araştırmalar zeka seviyesindeki kullanımları ile başladı. 1921'de Burt bir insan resmi çizmeyi birkaç zeka testinden biri olarak kullandı. 1926'da Goodenough, 1963'te Haris insan figürü çizmede yaşla ilgili normları araştırdılar (Malchiodi, 1998: 26).

Çocuk resimlerinin duygusal ve psikolojik yönlerine olan ilgi özellikle psikoloji, psikiyatri ve resimle terapi alanlarında giderek artmaktadır. “Sözlü anlatımın yetersiz

kaldığı durumlarda çocukların kendilerini ifade etmesine yardımcı olabileceği” düşüncesinden dolayı çoğu terapist resmin etkin tedavi edici bir yöntem olduğunu kabul etmişlerdir (Malchiodi, 1998: 26).

Bu nedenle sanatı çocuklar için bir değerlendirme aracı olarak kullanmanın yararlarından bazıları şunlardır: Sanat değerlendirmeleri çocukların düşüncelerinin ve hislerinin sansürlenmemiş tablosunu ortaya çıkarır. Henüz dil yetenekleri gelişmemiş olan ya da hislerini ve duygularını sözlü olarak ifade etmek istemeyen çocuklar için sözsüz bir değerlendirme yöntemi ve çocukların seveerek katılmak isteyeceği korkutmayan bir değerlendirme aracıdır (White, v.d., 2004: 210).

Resim bize çocuğun iç dünyası hakkında önemli bilgiler verir. Bu nedenle çocukların kendiliğinden yaptığı resimler iyi analiz edildiği takdirde çocuğun gelişimi ile ilgili ayrıntılı bilgiler elde edebiliriz. Çocukların kişilik, algı, kişiler arası ilişkiler, grup değerleri ve tutumlarının saptanmasında bireysel raporlar, gözlemler ve projektif tekniklerden yararlanılabilir (Yavuzer, 1992: 13).

Resmin duyguları yansıtmada bir araç olduğu kabul edildiği için klinik değerlendirmede kullanılan resim testleri psikolojik testler içinde yer alır ve projektif teknikler olarak adlandırılır. Bu testler projektif bir yönteme dayanır. Projeksiyon dışavurum anlamına gelmektedir. “Bireyin davranışı, kişiliğinin yansımasıdır” varsayımına dayanır. Projektif testler kişinin karşılıklı ilişkilerinin yansıması olan duygularını, düşüncelerini, semboller veya resimler ile aktarmasını sağlar. Çocukların iç dünyalarının bir yansıması olarak kabul edilen çizimler, onların kişilik özelliklerini, kişiler arası ilişkilerini, duygusal problemlerini, kırgınlıklarını, korkularını, beklenti ve endişelerini ortaya çıkararak onları anlamamızı sağlar (Altınköprü, 2003: 216-217), (Bahçıvan-Saydam, 2004: 111).

Altınköprü’ye (2003: 217) göre; resmi test olarak kullanmak çocuk psişizmine inmenin en doğal ve uygun yoludur. Çocuk ilk resim eylemine karalama yaparak başlar. Yaptığı karalamalar giderek anlam kazanmaya başlar ve çocuğun iç dünyasının anlatım aracı olur. Bu nedenle çocuk psikopatolojisi resimden yararlanma yoluna gitmiştir. Çocuk resmini değerlendirmede en yaygın olarak kullanılan testler şunlardır:

- 1- F. Goodenough: Adam Testi
- 2- Buck (1948, 1966) : Ev-Ağaç-İnsan Testi
- 3- Machoover (1949) : Bir İnsan Çiz Testi
- 4- Dr. Fay ve Andre Rey: Yağmur Altında Dolaşan Kadın Testi
- 5 - Karl Koch: Ağaç Testi ve Bir Bahçe Çiz Testi
- 6- Burns, Kaufman: Kinetik Aile Çizimi Testi
- 7- Maurie Porot: Bir Aile Çiz Testi

2.4.1. Bir Adam Çiz Testi:

“Bir Adam Çiz Testi” 1926’da Goodenough tarafından geliştirilmiştir. Evrenselliği ve çocuklarca tercih edilmesinden dolayı insan figürü çizimi seçilmiştir. Genel olarak 4-12 yaşları arasındaki çocuklara uygulanan bir testtir. Goodenough, resimleri değerlendirirken çizilen ayrıntıların sayısına, vücut oranlarına, vücut parçalarının tamamlanmasında gösterilen motor koordinasyona dikkat etmektedir. (Malchiodi, 1998: 27). İnsan figüründe belirlenen 51 elemana göre çizimler değerlendirilir. Yapılan her elemana 1 puan verilir. Toplam puanın norm çizelgesindeki karşılığına bakılarak çocuğun zeka yaşı bulunur. (Altinköprü, 2003: 221). Goodenough’ın görüşleri, daha sonra 1948 yılında Buck, 1949 yılında Machover ve diğer araştırmacılar tarafından da savunulmuştur. Bu konuda çalışmalar yapılmıştır. 20.yy’ın başlarında insan figürü çizimleri birçok yansıtmacı resim çalışmasında kullanılmıştır. Yapılan araştırmalara göre çocukların yaptığı insan resimleri hem kendileri ile ilgili önemli ilgiler vermekte hem de diğer insanları algılayışlarını yansıtmaktadır. Çocuk resimleri zekayı değerlendirmede kullanılmaktadır. Ayrıca araştırmacılara göre çocuk resimleri gelişmenin ve kişilik özelliklerinin belirleyicisidir (Malchiodi, 1998: 27).

2.4.2. Ev- Ağaç-İnsan Testi:

Bu test 1948 yılında Buck tarafından geliştirilmiştir. En iyi yansıtmacı resim testlerinden biridir. Çocuklar tarafından da bilindiği için bu üç obje seçilmiştir. Bilinçsel

bağlantıları uyandırma olasılığı en kuvvetli olan insan figürü en son gelecek şekilde belirtilen sırayla çocuktan üç figürü çizmesi istenir. Buck'a göre bu test bilinçli ya da bilinçsiz çağrışımları ortaya çıkarır. Evin, kişinin çevresini, evde yaşayanlar ile ilgili duyguları; ağacın, psikolojik gelişimi yansıttığı ve insanın da kişilik bütünlüğünün ifadesi olduğu şeklinde yorumlanır (Di Leo, 1983: 41). Testin değerlendirilmesinde ayrıntıların, oranların, perspektifin ve renk kullanımının varlığına bakılmaktadır. Değerlendirmede resmin yanında bir de soru kağıdı bulunmaktadır (Malchiodi, 1998: 27).

2.4.3. Machover Bir İnsan Çiz Testi:

Çocukların kişiliğini ve duygusal durumunu anlamada kullanılan testlerden biridir. Machover tarafından geliştirilmiştir. Önce çocuğa “bir insan çiz” yönergesi verilir. İlk resmin çizimi bittikten sonra çocuktan ilk çizdiği figürün tersi cinsiyette bir insan çizmesi istenir. İlk çizilen resmin cinsiyeti bize cinsel yönelim ve özdeşim nesnesi konusunda bilgi verir. Çizim anında çocuğun insan uzuvlarını çizim sırası, çizerken yaptığı tanımlamalar, silgiyi kullanma sıklığı testör tarafından kayıt edilir. Testin yorumunda resmin sayfadaki konumu, çizim şekli, uzuvların özellikleri göz önünde bulundurulur (Bahçıvan-Saydam, 2004: 111).

2.4.4. Dr. Fay ve Andre Rey: Yağmur Altında Dolaşan Kadın Testi:

Goodenough'ın “Adam Testi”nden esinlendiği görülen Dr.Fay Ve Andre Rey tarafından geliştirilen bu test zekanın psikometrik değerlendirmesine dayanır. Test ile çocuğun dikkati, gözlem yeteneği, anlama yeteneği, bellek ve düş gücü belirlenir (Altinköprü, 2003: 112).

2.4.5. Karl Koch: Ağaç Testi ve Bir Bahçe Çiz Testi :

Bu test deneğin yapılandırıldığı resmi, psikanalitik semboller aracılığıyla yorumlamayı amaçlayan projektif bir tekniktir. Emile Junker tarafından ilk kez ileri sürülmüş, K. Koch tarafından geliştirilerek standart temellere oturtulmuştur. Çocuğa “bir ağaç resmi çiz” talimatı verilir. Resimdeki ağacın gövdesine, dallarına, yapraklarına, meyvelerine, resmin sayfa içindeki konumuna bakılarak değerlendirme yapılır (Altınköprü, 2003: 226).

2.4.6. Kinetik Aile Çizimi Testi:

1970 yılında Burns ve Kaufman çocuklara “ailenin resmini bir şey yaparken çiz” talimatı verilen basit bir yöntem geliştirdiler. Hareketsiz çizimlere hareketin eklenmesiyle çocuğun, yalnız kendi düşüncesinden başka kişilerarası ilişkiler bakımından da duygularını harekete geçirmeye yardım edeceği umulmuştur (Burns, Kaufman, 1972: 2).

2.4.7. Maurie Porot: Bir Aile Çiz Testi:

Bu test Maurie Porot tarafından “bir insan çiz” testi temel alınarak geliştirilmiştir. “Bir insan çiz” testi bize çocuğun kişilik özellikleri ve duygusal gelişimi hakkında bilgi verirken çocuğun çizdiği aile resmi, çocuğun ebeveyni ve aile içindeki diğer bireylerle olan ilişkisini, çocuğun bakış açısından aile işlevlerini değerlendirme konusunda önemli ipuçları verir. A4 boyutunda bir kağıt verilen çocuğa “ailenin resmini çiz” talimatı verilir. Çocuk resmi yaparken kurşun kalem, renkli kalemleri ve silgiyi istediği gibi kullanabilir. Çocuk aileyi çizerken, araştırmacı aile bireylerinin çiziliş sırasını, çizimde zorlanılan kişi olup olmadığını, aile bireylerini çizerken silgiyi kullanma sıklığını not etmelidir. Çünkü resimler yorumlanırken bu özellikler göz önünde bulundurulacaktır. Testin yorumunda aile bireylerinin çizim sırası, sayfadaki konumları (kim kimin yanında, kim diğer aile bireylerinin yanında), aile bireylerinin çiziliş şekli, bireyler arasındaki fiziksel temaslar, vücut oranları, vücut uzuvlarının çizim

özellikleri üzerinde durulması gereken özelliklerdir. Bu özellikler “çocukların yaptığı aile resimlerinin yorumlanması” konusunda daha detaylı olarak anlatılacaktır (Bahçıvan-Saydam, 2004: 114).

2.5. ÇOCUK RESMİNDE AİLE OLGUSU VE KİŞİLERARASI İLİŞKİLER

Kişiler arası, “bir kişi veya kişilerle karşılıklı etkileşim şeklinde tanımlanabilir. Kişiler arası ilişki insanlar ve olayların karşılıklı etkileşimde bulunduğu bir durumdur. İnsan sosyal bir varlıktır ve insanı değerlendirirken onu başkalarından ve kendi çevresinden ayrı değerlendirmek yanlıştır. Kişinin aile ve toplum içindeki davranışları önemlidir (Malchiodi, 2005: 217).

Sosyalleşme sürecindeki çocuk çevresindekilerle (anne, baba, kardeş, arkadaş, öğretmen, vs.) sürekli etkileşim halindedir. Bu etkileşim onların resimlerine de yansır. Resimlerine kendi aralarında veya yetişkinlerle ilişkilerindeki problemleri çözme becerileri de yansıyabilir (Yavuzer, 1993: 113).

Çocukları anlamak için aile resimlerinden faydalanmak 1930’lardan beri kullanılmaktadır. İlk kez 1931 yılında Appel ve 1942 yılında da Wolff, aile resimlerinin çocukların kişiliklerini anlamaya yardımcı olduğunu vurguladılar. Hulse 1952 yılında, normal ve duygusal rahatsızlığı olan çocukların yaptığı aile resimlerini karşılaştırmalı olarak incelemiş, çocukların anne, baba ve kardeşleriyle ilgili duygularını, ailedeki kişiler arası ilişkileri resimlerine yansıttıklarını görmüştür. Son zamanlarda çocukların ailelerini anlattıkları resimlerindeki semboller ve işaretler daha çok önem kazanmıştır (Malchiodi, 2005: 219).

Çocukların kişiler arası ilişkilerini anlamada yaptıkları aile resimleri çok önemlidir. Çocuklarla çalışan profesyoneller onların aileleriyle ilişkilerini anlamak için ailelerini çizmelerini isterler. Aile resimleri çocukların yalnız kendileriyle ilgili düşüncelerini değil, hayatlarındaki önemli kişilerle olan ilişkilerinde kendilerini nasıl algıladıklarını da anlamamıza yardımcı olur (Malchiodi, 2005: 218).

Çocukların aile resimleri birden fazla insan figürü içerir. Resimlerde çocuklar aile bireylerini birbirlerine göre farklı şekil ve büyüklükte yerleştirirler, figürler arasında görsel sınırlar (figürleri bölmelere yerleştirmek, birbirinden ayırmak için çizgi kullanmak gibi) koyabilirler. Bölmelere ayırma bireylerin her birinin ayrı ayrı kutularda olacak şekilde çizilmesi anlamına gelir. Aile bireyleriyle kendi arasında koyduğu duvar, masa, tv, vb objeler çocuğun kendini ailesinden soyutlamasının bir göstergesi olabilir (Di Leo, 1983: 72).

Çocukların ailelerini çizerken figürleri ve görsel sınırları nasıl yerleştirdikleri onların aile ilişkilerini algılayışları konusunda fikir edinmemizi sağlamasına rağmen kesin olarak bir karara varmak zordur. Örneğin bir figürü diğerlerinden ayrı bir yere çizme, sınırlar içine hapsetme başkalarından kaçmanın bir ifadesi olarak düşünülürken bazı çocuklar için bağımsızlığın ifadesidir. İstismarcı davranışların görüldüğü ailelerde çocuk korunma ve kaçma duygusu ile resimde sınır yaratabilir (Malchiodi, 2005: 220).

Ailede kendilerini kardeşlerine göre daha önemli bir konumda çizen çocuklar genelde kendilerini ebeveynlerine daha yakın bir yere koyarlar. Bununla beraber çocuk kendini kardeşinden farklı, soyutlanmış hissediyorsa kendini bir köşede, ailesel etkinliğe katılmayan bir durumda çizecektir. Kendini annesinin yanında çizen bir çocuk, annesinin daha çok sevdiğini düşündüğü bir bireyi aile çemberi dışına itmesiyle kendi isteklerini yerine getirmeyi ifade ediyor olabilir (Gillespie, 1994: 9).

Aile çizimlerinde, çocuk kendi değerini ve aileye ait olma hissini, kendini çizimde yerleştirdiği konumla ifade eder. Çocuk kendini eğer aile resmine dahil etmiyorsa gruba dahil olmadığını algıladığının bir göstergesidir. Bununla beraber bazen resme aile fertlerini de dahil etmeyebilirler. Bu, çocuğun bir ebeveyn ya da kardeşine karşı hissettiği kızgınlık, yabancılaşma, reddedilme duygularını yansıtıyor olabilir. Bazen de ailede olmayan biri resme dahil edilebilir. Bu genellikle çocuğun o kişiyle kurduğu yakın ilişkinin ifadesidir. Çocuğun birlikte yaşamadığı bir ebeveyni resme dahil etmesi, anne babanın boşanması durumunda, bunu kabullenemediğinin bir göstergesidir. Bu gibi durumlarda anne baba yan yana ve el ele çizilebilir (Chandler, Johnson, 1991: 19).

Aileleriyle uyumlu çocuklardan ailelerinin resmini yapmaları istendiğinde anne ve babasını, kardeşlerini, kendisini son derece güzel, bireysel özellikleriyle, ayrıntılarıyla, yaratıcı bir biçimde çizerler (Malchiodi, 2005: 222). Sağlıklı çocukların tersine ailevi sorunları olan, kendisini stres ve baskı altında hisseden, ev hayatının şiddet ve kargaşa içerdiğini düşünen ve negatif bir aile düşüncesine sahip olan çocuklar aile resmini çizmeye karşı direnebilirler (Di Leo, 1983: 72).

Çocuklar anne, baba, kardeş ve akrabalarını kendi bakış açılarıyla görür ve çizer, onlarla ilgili düşüncelerini iletirler. Çocuklar kendilerinin ve ailelerinin resmini çizerek kişilerarası ilişkileri ortaya çıkarır. Çocuk resimleri ailedeki sosyal destek ve bağlanma alanlarındaki duyguları, çocukların zaman içinde aileye ait olmalarını algılayışlarındaki değişiklikleri, aile içindeki iletişim ve ilişkilerdeki gelişimleri ortaya çıkarma gücüne sahiptir (Malchiodi, 2005: 229).

Çocuklardan bir şeyler çizmeleri istendiğinde hemen aile resmi yapmazlar. Ancak insan figürünün önem kazandığı 4-6 yaş arası çocuklar istisnadır. Bu dönemdeki çocuklar anne, baba, kardeş ve diğer yakın kişilerin resimlerini yaparlar (Malchiodi, 2005: 221).

2.6. ÇOCUKLARIN YAPTIĞI “AİLE” RESİMLERİNİN YORUMLANMASI

Bireyin iç ve dış dünyası birbirine bağlıdır, birbirini etkiler. İç dünyanın dışa nasıl yansıdığını, dış dünyanın içi nasıl etkilediğini, ikisi arasındaki ilişkiyi resimlerde farklı şekillerde görebiliriz (Furth, 2002: 24).

Çocuğun çizimi gelişim ve kişilik özelliklerinin bir ifadesidir. Bu nedenle çizimler yorumlanırken önce gelişimsel faktörlere bakılmalıdır. Gelişimsel değişkenler çizimde şeklin bütünlüğü, içerdiği eleman sayısı ve perspektif gibi değişik birimlerde yansıtılabilir. Çocuk geliştikçe çizimleri de bilişsel yeteneklerindeki gelişimleri yansıtır. Bu nedenle çocuk resmi üzerinde yorum yapmaya başlamadan önce gelişim sürecini iyi bilmek gerekir. Örneğin 4 yaşından önce çocukların çiziminde kol görmeyi

bekleyemeyiz. Bu yokluk 6 yaşından sonra önem taşımaktadır (Di Leo, 1983: 120; Chandler, Johnson, 1991: 17).

Koppitz normal çocukların çizimlerinde istatistiksel olarak seyrek görülen ve “Duygusal Göstergeler” diye tanımladığı 30 faktör belirlemiştir. Bu faktörlere duygusal, ruhsal rahatsızlığı bulunan çocukların resimlerinde sıkça rastlanır. Duygusal göstergeler 3 kategoriye ayrılmıştır. İlk olarak niteliksel özelliklere bakılır. Örneğin vücut kısımlarının bütünlüğündeki eksiklikler, aşırı simetri ve şeffaflık çizimleri; ikinci olarak alışılmadık unsurlar: bulutlar, kuşlar, dişler, yağmur; üçüncü olarak gözler, eller ve bacaklar gibi elemanların eksik olması örnek olarak verilebilir (Chandler, Johnson, 1991: 17).

Çocukların çizdikleri aile resimlerini değerlendirirken çizilen bireylerin boyutları, çiziliş sırası, sayfadaki konumları, nesnelere arası etkileşimler (kim kimin yanında, kim diğer aile bireylerinin uzağında, kim kime doğru bakıyor, kim kime dokunuyor), vücut oranları (Büyük veya küçük çizme) ve vücut uzuvlarının özgün çizim özellikleri dikkate alınır (Bahçıvan-Saydam, 2004: 114).

2.6.1. Aile bireylerinin çiziliş sırası:

Aile bireylerinin çiziliş sırası çok önemlidir. Sayfanın en soluna birinci olarak çizilen kişi en sevdiği, değer verdiği kişi olmakla beraber, en fazla çatışma yaşadığı, yakınlaşmakta problem yaşadığı kişi de olabilir. Aile resimleri çocuğun aile bireyleri ve aile yapısını algılama şeklini yansıtmaktadır (Bahçıvan-Saydam, 2004: 114).

2.6.2. Aile bireylerinin konumları:

Resmin bu boyutu aile içi ilişkiler, paylaşım ve iletişim konusunda önemli ipuçları vermektedir. Birbirine yakın veya dokunarak çizilen aile bireylerinin yakın ilişki içinde oldukları düşünülmektedir. Aileden uzak çizilen bireylerin ise aileyle olan ilişkilerinde problem yaşadıkları, birliktelik sağlayamadıkları düşünülmektedir. Aileden

uzak çizilen bireylerin sayfanın hangi tarafına çizildikleri ve hangi yöne baktıkları önemlidir. Çocuğun sayfanın solunda sol tarafa bakarken çizdiği (genelde anne- baba olmaktadır) kişiler ile arasında bir bağımlılık söz konusu olabilir. Sayfanın sağında ve sağ tarafa bakarken çizdiği kişinin (genelde çocuğun kendisi olmaktadır) aileden uzaklaşma, bireyselliğini kazanma ihtiyacı içinde olduğu düşünülmektedir. Genellikle ergenlik döneminde rastlanan bu tür çizimler önemli ipuçları vermektedir (Bahçıvan-Saydam, 2004: 114).

Burns'un 1982 yılındaki çalışmasına göre çizilen aile bireylerinin(özellikle babanın) çocuğa karşı duruş pozisyonu çocuğun sosyal kendilik algısı üzerinde etkili olmaktadır (Bahçıvan-Saydam, 2004: 114).

2.6.3. Aile bireylerinin çiziliş şekli:

Çocuklar ile içinde güçlü buldukları, özdeşim kurdukları, otoriteyi temsil eden kişiyi ilk bakışta göze çarpacak şekilde büyük çizerler. Bazı çocuklar kendilerini birinci sırada ve diğerlerinden daha büyük çizerler. Bu çocuklar ebeveynleri tarafından bireyselliklerinin kabul edilmesi, desteklenmesi ihtiyacı duyan çocuklar olmaktadır. Çok küçük veya en son çizilen aile bireyi çocuğun önemsemediği, varlığından rahatsızlık duyduğu kişi olabilir. Çizimlerde yer almayan kişi genelde çocuğun kışkırdığı, çatışma yaşadığı kardeşi olmaktadır (Bahçıvan-Saydam, 2004: 115).

2.6.4. Çizimin sayfadaki konumu:

Dikey çizilen insan resimleri sayfanın sol tarafında yer alıyorsa regresif, bağımlı bir yapı söz konusudur ki bu daha çok annesine bağımlı çocuklarda görülür. Buck'a göre figürün sol tarafa yerleştirilmesi duygusal doyum arayan kimselerde görülmektedir. Machoover'a göre figürleri sol tarafa yerleştirmek ben-merkezci bir kişiliğin, sayfanın sağ tarafına yerleştirmek çevre-merkezli bir kişiliğin göstergesidir (Di Leo, 1983: 14).

Sayfanın sağına çizilenler bireyselleşme, gelecekle ilgili kendine hedef belirleme ile ilgilidir. Üste çizilen resimler gerçekleri değerlendirmede, iç görü eksikliği, olaylar karşısında yaşına uygun olmayan tepkileri vurgulamaktadır. Alta kaydırılmış çizimler ise yetersizlik, kendine güvensizlik, depresif özellikler ve içe dönüklük ile ilgilidir (Bahçıvan-Saydam, 2004: 112)

2.6.5. Kağıdın kullanımı:

Figürlerin sayfaya yerleştirilmesiyle ilgili genel kanı sayfanın üst kısmına yerleştirilen figürler iyimserlik ve fanteziyi öne sürerken, kenarlara ve sayfanın aşağısına çizilen küçük figürlerin yetersizlik, güvensizlik ve depresyonun dışı vurumu olduğudur. Buck'a göre figürün orta hattan uzakta ve sol tarafa yerleştirilmesi duygusal doyum arayan atılgan kişilerde görülmektedir. Machover figürleri sol tarafa yerleştirilenin ben-merkezci bir kişiliğin, sağ tarafın ise çevre-merkezli bir kişiliğin göstergesi olduğunu savunmaktadır. Bolander ise 1974 yılındaki çalışmasında; sayfanın üst kısmını gelecek, ortasını bugün ve alt kısmını geçmiş olarak yorumlamaktadır (Di Leo, 1983: 14).

2.6.6. Çizim şekli:

Çocukların resimlerinde kullandıkları silik ve kesintili çizgiler hassas ve kırılgan kişilik yapılarıyla alakalıdır. Bastırılarak çizilen kalın çizgiler saldırgan dürtülerin varlığını gösterebilir (Bahçıvan-Saydam, 2004: 112).

2.6.7. Aile bireylerinin vücut bölümlerinin çizim karakteristikleri:

Çocukların resimlerinde çizdikleri aile bireylerinin vücut bölümlerinin çizim karakteristikleri, çocuğun aile bireylerini nasıl algıladığı ve onlarla ilişkileri konusunda önemli bilgiler verir (Bahçıvan-Saydam, 2004: 116).

2.6.7.1. Baş:

Resimde başın normalden büyük çizilmesi duygusal ve sosyal dengedeki tutarsızlıkla ilgili olmakla beraber kendini zekaca yaşıtlarından geri gören ve ebeveyni tarafından okul başarısı düşük bulunan çocuklarda görülebilir Normalden küçük çizilen baş insanlarla ilişki kurmada zorluk çeken, içe kapanmaya eğimli kişilerde görülür (Altınköprü, 2003: 235; Bahçıvan-Saydam, 2004: 116).

2.6.7.2. Gözler:

Belirgin, iri, ayrıntılı çizilen gözler aşırı gözlemciliğe, dış dünya ile aşırı ilişki kurma isteğine, canlı ilişkilerin varlığına işaret olabilir. Küçük, nokta ya da içi boş çizilen gözler insanlarla, dış çevre ile kurulan bağın yetersiz oluşuna , çevreye karşı ilgisizliğe ve içe dönüklüğe işaret edebilir (Altınköprü, 2003: 235).

2.6.7.3. Ağız:

Ağız eğer iyi belirtilmiş, açık bir ağızsa insanlarla konuşma isteğini; kapalı, dar, çizgi şeklindeki ağız ise insanlarla ilişki kurmaktan çekindiğini gösterir. Ayrıca kızgınlığını kötü söz ve küfür ile ifade etmekte olan çocuklarda görülür. Oralitenin de belirtisi olabilir (Altınköprü, 2003: 235).

2.6.7.4. Burun:

Burun tüm yorumcular tarafından cinsellik sembolü olarak kabul edilir. Dikkat çekici ve büyük çizilen burun cinsel kimlik gelişiminin ağırlık kazandığı dönemlerde yapılan resimlerde görülebilir (Altınköprü, 2003: 234).

2.6.7.5. Kulaklar:

Kulak çizimi çocukların sosyal ilişkileri konusunda bilgi verebilir. Kulaklar görünmesi gerektiği halde çizilmemişse kişinin sosyal ilişkilerinde problem yaşadığı ve çevreyle ilişkilerinin yetersiz olduğu sonucuna varılabilir. Ayrıca normalden büyük çizilen kulaklar kişinin çevresi tarafından sürekli eleştirildiği ve çevresinde olanları, konuşulanları sürekli dinleme ihtiyacı içinde olduğu sonucuna varılabilir. Okulöncesi dönem çocuklarının çizimlerinde kulağın olmaması olağan bir durumdur ve çizim kavramı gelişiminin tamamlanmamış olmasıyla ilgilidir (Altınköprü, 2003: 235; Bahçıvan-Saydam, 2004: 117).

2.6.7.6. Çene:

Başın yorumu çene ile sonlandırılmalıdır. Köşeli veya geniş çizilen çene, kişinin sürekli başkalarından destek bekleme ve başkalarına güvenme ihtiyacı içinde olduğu şeklinde yorumlanabilir. Güçlenme isteğinin de bir belirtisi sayılabilir (Altınköprü, 2003: 235).

2.6.7.7. Boyun:

Dürtü kontrolü konusunda önemli ipuçları vermektedir. Boynun hiç çizilmemesi kişinin özellikle öfkesini kontrolde problem yaşadığını yansıtmaktadır. Bu kişilerin istek ve arzularını geciktirme ve kurallara uymada zorluk çektikleri görülür. Tek çocuklu ailelerde daha sık rastlanılan bir durumdur. Kalın ve kısa çizilen boyun için yukarıda anlatılan özellikler geçerlidir. İnce, uzun çizilen boyun kişinin istek ve arzularını sürekli bastırma eğiliminde olduğu ve sürekli kendini kontrol etme ihtiyacında olduğu anlamına gelmektedir. Daha çok kuralcı ve kontrolcü ebeveyne sahip olan çocuklarda bu tip çizimler görülebilir (Bahçıvan-Saydam, 2004: 118).

2.6.7.8. Saçlar:

Çocuğun resminde bastırarak boyadığı saçlar çocuğun fiziksel olarak daha güçlü olma arzusunu göstermektedir. Ebeveynin saçının bastırılarak boyanması otorite kurma, aile içinde söz sahibi olma isteği konusunda ipucu verebilir (Bahçıvan-Saydam, 2004: 118).

2.6.7.9. Omuzlar ve Gövde:

Resimde yuvarlak ve yumuşak hatları olan gövde ve omuzlar insancıl özellikleri gösterirken köşeli ve sert vücut hatları saldırgan dürtülerin varlığına işaret edebilir. Sert vücut hatları ile çizilen kişilerin problemlerini fiziksel şiddet kullanarak çözdüğü görülmektedir (Bahçıvan-Saydam, 2004: 119).

2.6.7.10. Kollar:

İki yana açılan kollar insanlarla yakın ilişki kuran, sevecen kişilerin çizimlerinde görülür. Bazen de insanlarla yakın ilişki kurma isteğinin bir göstergesidir. Gövdeye bitişik çizilen kollar insanlarla ilişki kurmada zorluk çeken kişilerin çizimlerinde görülür. Kolların hiç çizilmemesi çevreyle kopuk ilişkilerin varlığına işaret eder. Kolsuz olarak çizilen ebeveynin çocuk tarafından “yeterince ilgi göstermediği” şeklinde algılanabilir. Kolların boyu da önemlidir. Normalden uzun çizilen kollar güç ve kontrolün ifadesiyken kısa çizilen kollar belirgin arzu ve isteklerden yoksunluğu ifade eder. Kolların, ellerin ve parmakların çiziliş şekli korku, utangaçlık ya da düşmanlık ve saldırganlık gibi davranışların açıklanmasında yardımcı olabilir (Di Leo, 1983: 120; Altınköprü, 2003: 237).

2.6.7.11. Eller:

Çocuğun resminde çizilen eller normalden büyükse bu kişinin duyduğu bir eksikliğin ve güçsüzlüğün telafisi anlamına gelebilir. Yumruk şeklindeki eller saldırganlığın bir işareti olabilir. Resmi yapan çocuk tırnak yeme, hırsızlık, vb. durumlardan suçluluk hissediyorsa bu ellerin saklanması veya hiç çizilmemesi şeklinde ortaya çıkabilir (Altınköprü, 2003: 238).

2.6.7.12. Parmaklar:

Machover'a göre en önemli uzuv parmaklardır. Saldırganlık ve suça yönelik davranışlarla ilgili bulunmuştur. Parmak sayısının eksik olması hırslı olmama, gelecekle ilgili hedef belirlememe anlamlarını taşıırken parmak sayısının beşten fazla olması aşırı hırslılığa işaret olabilir (Altınköprü, 2003: 237).

2.6.7.13. Bacaklar:

Bacakların çizilmemesi kişinin varolmak için başkalarının desteğine ihtiyacı olduğuna işaret olabilir (Bahçıvan-Saydam, 2004: 120).

2.6.7.14. Ayaklar:

Uçları iki ayrı yöne bakar şekilde çizilen ayaklar karasızlık ve tereddütü işaret etmekle beraber çizen kişinin geleceğe yönelmekle ve büyümekle, çocuk olarak kalma konusundaki ikilemini yansıtmaktadır. Sağa dönük çizilen ayak uçları kişinin geçmişe, çocukluk yıllarına dönük yaşadığına işaret eder. Sola dönük çizilen ayak uçları geleceğe yönelme, kendine hedef belirleme ile ilişkili olabilir (Bahçıvan-Saydam, 2004: 120).

2.6.7.14. Kıyafet:

Düğmeli çizilen kıyafetler, göbek deliğinin çizilmesi anneye bağımlı olma konusunda ipuçları verebilir. Çok şık ve dikkat çekici çizilen kıyafetler ise başkaları tarafından beğenilme, onay alma ve mükemmel olma hakkında açıklayıcı olabilir (Bahçıvan-Saydam, 2004: 120).

2.7. ÇOCUKLARIN RESİMLERİNDE YER ALAN FİGÜRLER

2.7.1. Uçurtma- Balon:

Paktuna'ya göre uçurtma ve balon mutluluğun, eğlence ve neşenin bir göstergesidir. Gökyüzündeki güneş, açık renkli bulutlar, kuşlar ve çiçekler de bu mutluluğu tanımlayan figürlerdir (Paktuna-Keskin, 2003: 61).

Burns ve Kaufman ise kinetik aile çizimi testinin yorumlanmasında uçurtma ve balonu baskıcı aile ortamından kaçmak isteyen çocukların kullandıkları bir sembol olarak yorumlar (Burns, Kaufman, 1972: 212).

2.7.2. Hayvanlar:

a. Kuş: Kuşlar da mutlu temalarda yer alan figürlerdendir. Çocukların resimlerinde önce tek tek çizilen hayvanlar daha sonra kompozisyona dahil edilirler ve yaşanmış bir olayın içinde yer alırlar (Paktuna-Keskin, 2003: 57).

b. Kelebek: Hayali sevgi ve güzellik arayışını çağırır (Burns, Kaufman, 1972: 154).

c.Kedi: Özellikle kız çocuklarda baskın olan bu sembol sık sık anne ile kişisel bir çatışmanın sembolüdür (Burns, Kaufman, 1972: 154)

2.7.3. Ağaç: Neşe ve sevinç sembolüdür. Çocuklar çiçekli, yemyeşil toprak üzerine mutlu ağaçlar çizerler. Ayrıca ağaç kişinin gelişimini, büyük bir değişimi temsil eder (Paktuna-Keskin, 2003: 43; Burns, Kaufman, 1972: 212).

2.7.4. Güneş: Gençlerde güneş çizimi aşırı derecede tekdüzedir ve çok az anlamlıdır. Fakat bazen büyümekte olan çocuklar için güneş çizimi karakteristik anlamlar taşıyabilir. Örneğin üzgün çocuklarda güneş karanlık olabilir. Eğer güneşe bir yüz çizilmiş ise bu kişileştirilmiş figür çizimlerinin bir ifadesidir. (kişisel figür çizimlerinin ifadesidir) Sıcaklığa ve onaylanmaya ihtiyacı olan çocuklar güneşe doğru bakarlar ya da eğilirler. Kabul edilmeme duygusu yaşayan çocuklar güneşten uzakta olarak çizileceklerdir. Çocuk animistik dönemin etkisi ile güneşi insanla özdeşleştirerek ona ağız, burun ve göz çizer (Burns, Kaufman, 1972: 264).

2.7.5. Çatı: mutlu evlerin çatıları kırmızı; mutsuz evlerin çatıları ise siyah olur. Siyah çatılı evlerde genellikle anne-baba geçimsizliği ya da boşanma gündemdedir. Baca nadiren görülür. Bacadan tüten dumana pek rastlanmaz (Paktuna-Keskin, 2003: 37).

2.7.6. Çiçek: Çiçek güzelliğin, sevginin ve büyümenin bir sembolüdür. Mutlu evlerin kapısının önüne çizilir. Mutsuz temalarda çiçek figürü görülmez. Çiçeğin olduğu resimlerde güneş, bulutlar ve kuşlar da vardır. Bütün bunlar çiçeğin çocuk için mutluluk sembolü olduğunu göstermektedir (Paktuna-Keskin, 2003: 42; Burns, Kaufman, 1972: 186).

2.7.7. Lamba: Sıcaklık ve sevginin sembolüdür (Burns, Kaufman, 1972: 224)

2.7.8. Yağmur: Depresif eğilimleri çağrıştırabilir. Ev, manzara ve çevre ile ilgili konularda ortaya çıkan yağmur her zaman üzüntü ve keder göstermeyebilir. Çocuk resimlerinde nadiren görülür. Depresyonun varlığına işaret ettiğinden dikkatli değerlendirilmelidir (Malchiodi, 2005: 173; Burns, Kaufman, 1972: 250).

2.7.9. Yıldız: Fiziksel ya da duygusal yoksunluğu çağrıştırır. Bazen çocuklar yıldızı soğuk ve yakınlık göstermeyen şeyler ile ilişkilendirebilirler (Burns, Kaufman, 1972: 258).

2.7.10. Ev: Çocuklar için insanlar, evler ve ağaçlar hayatlarında büyük yer kaplar. Onları çizerken çocuklar kendileri hakkında çizdiklerinden daha fazlasını anlatırlar. Kendilerini hoşnut etmek için çocuklar insanlar, evler, ağaçlar, yeşillikler ve güneş çizerler. Ev aile hayatında giderilebilen temel ihtiyaçlardan olan şefkat ve güvenliğin arandığı yeri temsil eder. Ev çocuğun çevresini ifade eder. Hayvanlar da genelde ailenin bir parçası olarak resme eklenir. (Di Leo, 1983: 44).

Ev çocuğun duygusal yaşamının olduğu merkezdir. Çocuk için düzen ve sığınmayı simgeler. Ev figürleri hem çocuğun ailevi durumuna hem de kişisel deneyimlerine dayanır. Ev figüründe kapı, pencere, çatı, perde, bahçe ve yol ayrıntıları vardır. Ev içindeki yaşam çocuk için önemlidir. Çocuklar evi çizerken ya içerisini göstermeyen duvarlar çizerler ki bu durumda evde hayat belirtisi olmaz, ya da saydamlık özelliği dediğimiz evin içerisindekileri, evdeki yaşamı gösteren evler çizerler. Çocuk genelde sevdiği kişileri evin içinde resmeder. O evde diğerlerini mutsuz eden kişiler ev içine sokulmaz. (Paktuna-Keskin, 2003: 38; Yavuzer, 1993: 68).

2.7.11. Baca: Tipik olarak çocuklar bacayı çatı düzleminin sağ köşesine çizerler. Eğer çatı eğik ise baca da eğik olur. Bacadan tüten duman evde bir yaşam olduğunun belirtisidir. Evde hareket vardır ve bu ev sıcaktır (Paktuna-Keskin, 2003: 35; Di Leo, 1983: 46). Malchiodi'ye göre de aile bireyleri arasındaki kişilerarası sıcaklıkla ilgilidir (Malchiodi, 2005: 231).

2.7.12. Duman: Bacadan çıkan duman bireydeki ya da kişiler arası bir düzeyde evdeki bireyler arasındaki içsel gerginlik ve öfkeyle bağlantılıdır. Ancak veriler inandırıcı değildir çünkü çocukların çoğu düzenli olarak ev resimlerine bacadan çıkan duman çizerler (Malchiodi, 2005: 231).

2.7.13. Perde: Perde çocuk resimlerinde 6. yaştan sonra ortaya çıkar. Etrafımıza baktığımızda hemen hemen her evin penceresinde perde vardır. Bu nedenle bu ayrıntının çocuk resimlerinde yer alması doğaldır (Paktuna-Keskin, 2003: 36).

2.7.14. Merdiven: Heyecanı ve güvensizliği çağrıştırabilir (Burns, Kaufman, 1972: 216)

2.8. DAVRANIŞ PROBLEMLERİ:

Ülkemizde sosyal ve ekonomik yönden hızlı değişimler meydana gelmektedir. Bu değişimlere paralel olarak da sağlık sorunlarının boyutları da önemli ölçüde değişmektedir. Son yıllarda özellikle ilkökul çocuklarında gözlenen dikkat eksikliği-hiperaktivite bozukluğu, öğrenme güçlüğü, kaygı, depresyon, psikosomatik sorunlar gibi ruhsal sorunlardaki artışlar dikkatleri okul öncesi döneme çekmektedir. Çünkü bu dönemdeki çocuklar sıkıntılarını ve sorunlarını doğrudan ifade edememekte, bunları oyun, resim, vb. gibi projektif yollarla dışarı vurmaktadır (Kargı, Erkan, 2004:135).

Çocuk veya ergenin yalan söylemekten okuldan kaçmaya kadar toplumsal doğrulara aykırı birtakım davranışlar göstermesine davranış problemi denir. Hırçınlık, sinirlilik, saldırganlık, inatçılık, yalan, çalma, küfür gibi davranışlar davranış bozukluklarındandır. Çocuğun, gelişim basamaklarında karşılaştığı zorluklar ana-babanın desteğiyle çözümlenecek düzeydedir. Fakat çocuk bu desteği bulamaz ya da ana-baba tutumu yanlış olursa, bunlara tepki olarak çocukta duygusal düzeyde bozukluklar görülebilir ve olağan sorunlar büyür. Bu olumsuz tepkilere uyum ve davranış bozuklukları diyebiliriz. (Öztürk, 2002: 123).

Aile kuramcıları, çocuklardaki davranış sorunlarının aile sistemindeki bozukluktan dolayı ortaya çıktığını savunur. Davranış problemi olan çocuk ve gençlerde göze batan duygusal özelliklerin başında başkalarının istek ve duygularını önemsememe gelir. Kendini karşısındakinin yerine koymayı başaramadığı için de başkalarına kolayca zarar verebilir. Katı ve acımasız olabilirler ve suçluluk duygusu da duymazlar.

Kendilerine güvenleri oldukça azdır (Öztürk, 2002: 125; İlbahar- Yahya, 1992: 113). Davranış problemi olan çocuklarda şu davranış türleri görülmektedir:

2.8.1. Alt ıslatma: Çocuklarda tuvalet kontrolü 3,5-4,5 yaşlarında kazanılır. Eğer bir çocuk 4 yaşından sonra hala altını ıslatmaya devam ediyorsa bu duruma “enuresis” denir. Enuresis tüm davranış problemleri içinde en önemlisidir. Enuresis iki biçimde gerçekleşebilir: ilki sinir-kas kontrolünün gelişmesinin gecikmesinden kaynaklanır ki bu anne-babanın düzensiz tuvalet eğitiminin bir sonucu olarak ortaya çıkabilir. İkincisi ise aileye yeni bir kardeş geldiğinde ya da yeni bir eve taşınma gibi ruhsal gerginliğin olduğu durumlarda ortaya çıkar. Enuresis sosyo-ekonomik düzeyi düşük olan, aile içinde yeterli duygusal ilgiden yoksun, nörotik ve uyumsuz çocuklarda daha çok görülür (Yavuzer, 1988: 240).

2.8.2. Dışkı kaçırmaya: Herhangi bir organik neden yokken 3-4 yaşından itibaren çocuğun dışkısını kontrol edemeyerek altını kirletmesine “enkopresis” denir. Enuresise göre daha az rastlanılan bir durumdur. Yanlış tuvalet eğitimi, aile içi çatışmalar, annenin aşırı titizliği gibi nedenler bu durumun oluşmasında etkili olabilir (Yavuzer, 1988: 243).

2.8.3. Parmak emme: Bu durum normal çocuklarda herhangi bir psikolojik etki olmaksızın 3-4 yaşlarına kadar görülebilir. Parmak emmenin 4 yaşına doğru kaybolması, en geç 5-6 yaşlarında sona ermesi beklenir. Parmak emme psikolojik sorun veya gerginliklerin bir sonucu olarak gelişebilir. Çocuk parmak emmeye devam ettiği takdirde bu durumun temelinde anne-babanın da etkisi olduğu düşünülerek uzmanlarca sabırlı ve eğitimsel bir takım önlemler almak gerekmektedir (Yavuzer, 1988: 245).

2.8.4. Tırnak yeme: Tırnak yeme bir güvensizlik belirtisi olmaktadır. Ailenin çocuğa aşırı baskıcı bir eğitim uygulaması, çocuğun sürekli olarak azarlanması,

eleştirilmesi, kıskançlık, çocuğa yetersiz ilgi ve sevgi gösterme, vb. durumlar çocukta tırnak yeme davranışının görülmesine sebep olabilir (Yavuzer, 1988: 247).

2.8.5. Çocukta tikler: Tik, istemli çalışan çizgili beden kaslarında ortaya çıkan istem dışı aralıklı kasılmalardır. Kanner'e göre tiklerde belirgin kişilik özellikleri şunlardır:

Huzursuzluk gösteren, alıngan ve sıkılğan olan, bencil, çabuk heyecanlanan, kolayca kızan ve kırılan kişilerdir.

Tikler genelde erkek çocuklarda ve ruhsal sorunlardan dolayı ortaya çıkar. Tiklerin en önemli nedenlerinden bir de taklittir. Çocuk çevresindekileri taklit ederken istemeden yanlış davranışları da edinebilir. Bunların dışında erken yaşlarda başlayan korku, kaygı, endişe, gerginlik de tiklerin oluşmasında etkili olan ruhsal etkenlerdir (Yavuzer, 1988: 249).

2.8.6. Yalan söyleme: Yalan söylemek bir hatayı gizlemek amacıyla gerçeğe uygun olmayan bir şeyler söylemektir. Yaşamın ilk 5 yılında çocuğun yalan söylemesine bir endişe duymak yersizdir. Gerçeğe sadık kalma çocukta giderek gelişen bir durumdur. Çocuğa verilen sert cezalar çocuğun yalan söylemesine yol açabilir. Yalan söyleme davranışını 3 kategoride inceleyebiliriz:

2.8.6.1 Sözde yalan: Çocukların gerçek dışı konuşmaları çok sık görülür. Çocukta gerçekçilik duygusunun zaman içinde kazanıldığını unutmamak ve hemen "yalan" damgasını vurmamak gerekir. 3-4 yaş çocukların sık sık söylediği yalanlar gerçek anlamda "sözde yalanlar"dır (Yavuzer, 1988: 250).

2.8.6.2. Alışkanlık haline gelen yalan: Çocuğun gerçekle gerçek olmayanı ayırt etmeye başladıktan sonra hala yalan söylemeye devam etmesi yalanın temelinde çevre

ile olan olumsuz ilişkilerin varlığına işarettir. Bu tür yalan çocuğun birtakım sonuçları elde etmek için bencilce başkalarını bilerek ve isteyerek aldatmasıdır. R.Allendy'ye göre yalana neden olan dört etken: aşağılık duygusu, suçluluk duygusu, saldırganlık ve kıskançlıktır (Yavuzer, 1988: 253).

2.8.6.3. Patolojik yalan: Bu tür yalan duygulanım bozukluğunun bir belirtisi olarak görülür. Aşağılık duygusu ve güç istemi bazı patolojik yalanların temelini oluşturur. Bu tür yalanda çocuk sevinçli ve dikkat çekici bir şekilde kaygısız görünür. Okula karşı ilgisizdir, davranışları çocuksudur, sosyal değişikliklerle yetinir. Duygusal ve ahlaki bakımdan olgunluğa ulaşmamıştır. Çocuğun çok sık yalan söylemesi, sürekli hırsızlıkların ortaya çıkışı önlem alınması gerektiği sinyallerini vermektedir (Yavuzer, 1988: 253).

2.8.7. Çalma- Hırsızlık: Çalma eylemi bir anlık çatışma durumunu ifade edebilir. Çalma davranışının büyük bölümü ailenin çocuğa mülkiyetle ilgili kavram ve alışkanlıkları kazandıramamasından kaynaklanmaktadır. Bu tür çocuklarda çeşitli anti-sosyal (suçluluk) davranış karakteristikleri görülmektedir. Çocukta doğuştan mülkiyet kavramı yoktur. Aile bunu zaman içinde çocuğa aşılmalıdır (Yavuzer, 1988: 260).

Resim 1

Yukarıdaki resim bir kız çocuğu tarafından yapılmıştır. Resimde anne, çocuk ve babanın cinsiyetlerine uygun olarak çizildiklerini görüyoruz. Çocuk önce kendini 1., annesini 2., kardeşini 3., babasını ise 4. olarak çizmiştir. Aile bireylerine baktığımızda anne ile babanın; kardeş ile çocuğun yan yana çizildiklerini görmekteyiz. Çocuk ebeveynleri ile arasına sınır olarak ev çizmiştir. Yani kendini ve kardeşini anne ve babasından uzağa çizmiştir. Aileden uzak çizilen kişilerin aileyle olan ilişkilerinde problem yaşadıkları düşünülmektedir. (Bahçıvan Saydam, 2004: 114) Fakat çocukların resimlerini incelerken kesin yargıda bulunmamız yanlış olur. Ev ve çevre detaylarına baktığımızda ise güneş, bulutlar, kuşlar görülmektedir. Bu semboller genelde mutlu temaların içinde yer almaktadırlar. Dönemin özelliği olarak çocuğun güneşe ve bulutlara yüz çizdiği görülmektedir. Figürlerdeki yüz ifadelerine baktığımızda nokta biçiminde küçük gözler, gülen ağızlar olduğunu görmekteyiz. Küçük çizilen gözler çevre ile kurulan bağın yetersizliğine, içe dönüklüğe işaret edebilir. Anne ve babanın boynu normalden uzun olarak çizilmiştir. Literatür bilgilerinde uzun çizilen boyun kuralcı ve kontrolcü ebeveyne sahip olan çocukların resimlerinde görülmektedir (Bahçıvan- Saydam, 2004: 118).

Resim 2

Yukarıdaki resim bir erkek çocuğu tarafından yapılmıştır. Figürler cinsiyetlerine uygun olarak yapılmıştır. Çocuk ilk olarak annesini, 2. olarak ablasını, 3. olarak babasını ve son olarak da kendisini çizmiştir. Literatür bilgilerine bakıldığında sayfanın en soluna birinci olarak çizilen kişi ya en çok sevdiği kişi olmakta ya da en fazla çatışma yaşadığı, yakınlaşmakta zorlandığı kişi olmaktadır (Bahçıvan- Saydam, 2004: 118). Sayfanın en soluna 1. olarak çizilen anne figürü diğer aile bireylerinden ayrılmaktadır. Çocuk annesi ile arasına ev çizerek onu diğer aile bireylerinden ayırmaktadır. Çocuk baba ile elele tutuşmuştur. Bu çocuğun kendini babasına daha yakın hissettiği anlamına gelebilir. Çevre detaylarına baktığımızda Resim 1’de de olduğu gibi çocuk güneş ve bulutlara yüz çizmiştir. Kelebekler ve kuşlar vardır. Literatür bilgilerine göre kelebek sevgi ve güzellik arayışını çağrıştırabilir (Burns, Kaufman, 1972: 254) Ev üçgen ve kırmızı çatılıdır. Paktuna mutlu evlerin çatılarının kırmızı boyanacağını belirtmektedir (Paktuna, 2003: 35). Çocuğun ev çizimine kapı ve pencere gibi detayları eklediğini görmekteyiz.

Resim 3

Çocuk resimde en büyük ve birinci olarak annesini çizmiştir. Annenin kolları yanlara doğru açık ve diğerlerinden daha büyük olarak resmedilmiştir. Literatür bilgilerinde kolların yanlara açık olarak çizilmesi kişinin insanlarla yakın ilişki kurmasına ve sevecen bir kişilik yapısına sahip olduğuna işaret edebilir. Diğer bireylerin de kollarının iki yana açık olduğu görülmektedir. Çocuk resimde ikinci olarak babasını, üçüncü olarak kendisini ve son olarak da babaannesini çizmiştir. Baba ile babaanne birbirlerine temas eder biçimde çizilmiştir. Bu çocuğun baba ile babaannesini algılayış biçimini yansıtmaktadır. Aile içinde baba ile babaanne yakın ilişki içinde olabilirler. Resimde çocuk ev çizmemiştir. Çocuğun içindeki coşkuyla önce figürleri çizmesi ve daha sonra da ev çizimi için sayfada yer kalmadığını düşünerek ev figürünü çizmemiş olabileceği düşünülmektedir. Sayfa orantılı olarak kullanılmıştır. Bulutlara gülün yüzler çizdiği görülmektedir. Resimde çocuğun ayak uçları annesine yönelmektedir. Anne ile babanın ayak uçları birbirine dönük olarak resmedilmiştir.

Resim 4

Bu resim bir erkek çocuğu tarafından yapılmıştır. Çevre detaylarına baktığımızda arabalar görmekteyiz. Literatür bilgilerine bakıldığında erkek çocukların daha çok araba resimleri çizdikleri yönündedir. İki katlı ev çizdiği görülmektedir. Çocuğun, resimde çevre detaylarına aile bireylerinin çiziminden daha fazla önem verdiği görülmektedir. İlk olarak çocuk kendisini, 2. olarak babasını, 3. olarak annesini ve 4. olarak da ablasını çizmiştir. Figürler cinsiyetlerine uygun olarak çizilmiştir. Çocuk anne ve babasının ortasında bulunmakta ve elele tutuşmaktadır. Çocuk aile bireylerine nokta biçiminde gözler, gülen ağızlar çizmiştir. Evin bacasından duman çıktığı görülmektedir. Literatür bilgilerine göre çoğu çocuk ev resimlerine düzenli olarak duman çizmektedir. Figürlere ayak ve eller çizilmemiştir. Bunun, ev ve çevre detaylarına figürlere göre daha fazla önem verdiği düşünülebilir.

3.ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Araştırmanın bu bölümünde; araştırma modeli, evren ve örneklem, araştırmada kullanılan ölçme araçları, verilerin toplanması, verilerin çözümü ve yorumlanması, süre ve olanaklar yer almaktadır.

3.1. Araştırma modeli

6 yaş çocuklarının aile resimlerinin sosyokültürel değişkenler ve davranış problemleri açısından değerlendirilmesi amacı ile planlanan betimsel bir araştırmadır. Bu çalışmada çocukların aile resimlerinde çizdikleri figürlerdeki vücut detaylarına, figürlerin cinsiyetlerine uygun çizimine, resimdeki ev ve çevre detaylarına, resimde çizilen evin çatı özelliğine, resimdeki renk detaylarına, çizilen evin kat özelliğine, çizilen aile bireyleri ve çocuk sayısına, aile bireylerinin aralarındaki sosyal etkileşime, aile bireylerinin eve göre buldukları konuma, aile bireylerinin birbirlerine göre buldukları konuma, aile bireylerinin çiziminde kağıdın kullanımına, aile bireylerinin çizim sırasına, aile bireylerinin diziliş sırasına, figürlerin boyutlarına, aile bireylerini çizerken kullandığı çizgi özelliklerine, kağıdın kullanımının cinsiyete, öğrenim durumuna, gelir düzeyine, problem davranışlara ve sosyal becerilere göre farklılaşp farklılaşmadığına, aralarında anlamlı bir ilişkinin varlığına bakılmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırma Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 6 yaş grubu kız ve erkek çocukların, aile çizimlerinin sosyo-kültürel değişkenleri ve davranış problemlerini yansıtıp yansıtmadığını incelemek amacı ile tasarlanmıştır.

Araştırmanın evrenini Edirne il merkezinde okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 6 yaş grubu çocuklar oluşturmaktadır.

Farklı sosyoekonomik düzeylerden semtlerin özelliklerine göre belirlenen, okulöncesi eğitim kurumlarına devam eden 186 çocuk (84 kız, 102 erkek) rasgele örnekleme yöntemi ile araştırmaya dahil edilmiştir.

Örnekleme grubunu oluştururken aşağıdaki şartlar dikkate alınmıştır:

- Çalışma grubunun yaşı 6 ile sınırlandırılmıştır.
- Seçilen grup farklı sosyo-ekonomik düzeyleri temsil etmektedir.

3.3. Veriler ve Toplanması

Araştırmanın verileri 2007 yılının Şubat ayında toplanmaya başlanmış ve 2007 yılının Haziran ayında sona ermiştir.

Araştırmada veri toplama aracı olarak aile konulu çizimler kullanıldı, aileler hakkında bilgi toplamaya yönelik aile bilgi formu ve Okulöncesi Çocuklar İçin Davranış Ölçeği (3-6 yaş arası) kullanıldı. (Preschool and Kindergarten Behavior Scales, Kenneth W. Merrel, 2002) Araştırma öncesinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Özel ve Resmi okul öncesi eğitim kurumlarında uygulama yapabilmek için Edirne Valiliği Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınmıştır.

Araştırmada “aile konulu çizimler” sosyo-kültürel değişkenlerin belirlenebilmesi, çocukların aile içi ilişkilerini, kendilerini aile içinde algılayış biçimlerini, problem davranışlar vb. çeşitli değişkenler yönünden çizimlerle arasında bir ilişki olup olmadığının değerlendirilmesinde kullanılmıştır.

3.3.1. Aile bilgi formu: Aile bilgi formu 6 yaş grubu kız ve erkek çocukların, aileleri hakkında bilgi almaya yönelik olup araştırmacı tarafından geliştirildi. Aile bilgi formu 18 maddeden oluşmaktadır. Bunlar: çocuğun cinsiyeti, yaşı, kardeş sayısı, ailede kaçınıcı çocuk olduğu, çocuğun evde en iyi iletişim kurduğu kişi, aile yapısı(çekirdek, geniş), ailenin gelir düzeyi, anne ve babanın yaşı, öğrenim düzeyi, mesleği, sağ – ölü, öz-üvey oluşu maddeleri bulunmaktadır.

3.3.2. Okulöncesi Çocuklar İçin Davranış Ölçeği (3-6 yaş arası): Kenneth W. Merrell (2002) tarafından geliştirilen bir ölçektir. Orijinal adı “Preschool and Kindergarten Behavior Scales (PKBS-2)”dir. Ülkemizde “Preschool and Kindergarten Behavior Scales (PKBS-2)” ölçeğinin Türkçe’ye çeviri ve uyarlaması araştırmacı tarafından (2007) yapılmıştır. OÇDÖ [Okulöncesi Çocuklar İçin Davranış Ölçeği (3-6 yaş arası)], 3-6 yaş okulöncesi ve anaokulu öğrencilerinin problem davranışları ve sosyal yeteneklerini değerlendirmede kullanılmak üzere tasarlanmış davranış değerlendirme ölçeğidir. 3-6 yaş grubu çocuklarda kullanılmak üzere geliştirilmiştir.

OÇDÖ’nün değerlendirme ölçekleri şu maddelerden oluşur: Sosyal Beceriler (34 madde) ve Problem Davranışlar (42 madde). Sosyal beceri ölçeği, 3-6 yaş çocukların tamamen karakteristik olumlu sosyal becerilerini tanımlayan maddeler içerir. Problem davranış ölçeği ise genellikle bu yaş grubu çocuklar arasında görülen çeşitli davranış problemlerini tanımlayan maddeler içerir. OÇDÖ’nün odak noktası küçük çocukların genellikle ev veya okul ortamında görülebilen tipik, genel ve alışılmış sosyal yeterlik ve problem davranışlarıdır.

OÇDÖ’nün çocukların yansıttığı davranışsal, sosyal, duygusal, ve gelişimsel problemleri değerlendirdiği için faydalıdır ve bu test alışılmış yetenek ve problemleri vurgulamak için tasarlanmıştır. Cevaplayıcılar tarafından ölçeklerdeki 76 maddede belirtilen problem davranışların ve sosyal becerilerin her biri son üç ay içindeki görülme sıklık derecesine göre 0 = asla (çocuk açıkça bu davranışı sergilemiyorsa), 1 = nadiren (çocuk davranışını nadiren sergiliyor, çok tekrarlamıyorsa), 2 = bazen (çocuk davranışını bazen sergiliyorsa), 3 = sık sık (çocuk davranışını çok sık sergiliyorsa) doğru olarak derecelendirilir. Problem davranış ölçeğinden elde edilen puanların artışı sorun davranış şiddetinin arttığına bir göstergesidir. Okulöncesi Çocuklar İçin Davranış Ölçeği (3-6 yaş arası)’nin geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapıldı. Sonuçlar aşağıda ayrıntılı olarak verilmiştir.

3.3.2.1. Okulöncesi Çocuklar İçin Davranış Ölçeği (3-6 yaş arası)'nin geçerlik ve güvenilirlik çalışması:

Sosyal Beceri Ölçeği ve Problem Davranış Ölçeği'nin yapı geçerlikleri, faktör analizi (Temel Bileşenler Analizi) tekniği ile incelenmiştir. Bu teknikle her iki ölçeğin, bir ya da birden fazla yapıyı ölçüp ölçmediğine bakılmıştır. Öncelikle verilerin faktör analizi için uygunluğu KMO Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett Sphericity testi ile sınanmıştır. Sosyal Beceri Ölçeği için KMO katsayısı .92 ve Barlett testi sonucu 3709,196 ($p<0.01$) olarak hesaplanmıştır . Problem Davranış Ölçeği için hesaplanan KMO katsayısı da .92 ve Barlett testi sonucu 5956,475'dir ($p<0.01$). Buna göre her iki ölçek için üzerinde çalışılan örneklem büyüklüğünün faktör analizi yapabilmek için yeterli ve verilerin ise faktör analizi yapabilmek için uygun olduğu görülmüştür. Faktör analizi sonucunda faktör yükü .40'ın altındaki maddeler ölçeklerden çıkarılmıştır.

Büyüköztürk'ün de (2003) belirttiği gibi aynı yapıyı ölçmeyen maddelerin ayıklanmasında en iyi ölçüt faktör yük değerlerinin .45 ve üzerinde olmasıdır; ancak uygulamada bu sınır değer .30'a kadar indirilebilmektedir. Ölçeklerin güvenilirlik çalışmaları için ise, bir iç tutarlılık yaklaşımı olan Cronbach Alpha Katsayısı formülü kullanılmıştır. Her bir maddenin ayırt ediciliğine, madde-toplam korelasyonları hesaplanarak bakılmıştır. Ayrıca t testi kullanılarak, faktörlerin Sosyal Beceri Ölçeği için yüksek ve düşük beceri düzeylerini, Problem Davranış Ölçeği için davranış problemi düzeyini iyi derecede ayırt edip etmedikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Bunun için alt ölçeklerden elde edilen puanlar toplanmış ve böylece her bir katılımcı için bir tutum puanı elde edilmiştir. Tüm katılımcıların puanlarının ortalama ve standart sapması hesaplanarak, +/-0.5 standart sapma sınırı dışındakilerin puanları karşılaştırılmıştır. Toplanan verilerin çözümlenmesinde SPSS istatistik paket programı kullanılmıştır.

Problem Davranış Ölçeği: Problem Davranış Ölçeğinin uygulanmasının sonucunda elde edilen verilerin yapı geçerliliğini test etmek amacıyla elde edilen puanlara faktör analizi uygulanmıştır. Varimax işlemi sonrasında faktör yük değerleri .40'ın altında kalan pdo4 ve pdo26 ölçekten çıkarılmıştır.

Problem Davranış Ölçeği

1. Faktör: pb1=(Sorunları İfade Etme Problemi)
1,3,5,6,7,9,10,12,13,15,18,19,20,21,24,27,30,32,33,35,37,38,39,40. maddeler
2. Faktör: pb2=(Öğrenme problemi)2,4,8,11,14,16,17,22,23,25,26,28,29,31,34,36. maddeler

Tablo 1 Problem Davranış Ölçeğinin Faktör Analizi ve Madde Analizi Sonuçları

Maddeler	Faktör Yük Değerleri		Madde Toplam Korelasyonları
	1	2	
pdo3	,867	,028	,819
pdo11	,861	,079	,826
pdo38	,845	,152	,833
pdo14	,840	,182	,844
pdo42	,833	,200	,833
pdo21	,829	,226	,838
pdo34	,827	,258	,845
pdo39	,817	,217	,819
pdo16	,754	,182	,750
pdo6	,741	,082	,711
pdo35	,726	,466	,799
pdo19	,719	,269	,748
pdo29	,718	,063	,671
pdo13	,717	,293	,747
pdo20	,702	-,047	,634
pdo1	,681	,207	,673
pdo40	,665	,285	,685
pdo22	,651	,297	,686
pdo25	,645	-,044	,584
pdo41	,640	,340	,673
pdo10	,608	,273	,634
pdo7	,596	,379	,653
pdo8	,528	,163	,532
pdo32	,520	,384	,581
pdo18	-,042	,729	,621
pdo30	,047	,679	,601
pdo23	,171	,661	,584
pdo9	,194	,657	,601
pdo5	,051	,651	,548
pdo2	,007	,609	,489
pdo37	,312	,599	,608
pdo31	,504	,595	,650
pdo24	,240	,587	,557
pdo12	-,161	,577	,429
pdo17	,261	,575	,591
pdo33	,286	,574	,582
pdo15	,366	,565	,596
pdo36	,179	,484	,463
pdo28	,176	,462	,483
pdo27	,280	,442	,443

Sonuç olarak Tablo 1’de de görüldüğü gibi ölçekte yer alan maddeler birbirinden bağımsız iki faktörde toplanmakta ve maddelerin faktör yüklerinin .44 ile .87 arasında değişmektedir. Maddelerden 24 tanesinin birinci faktör olan “Sorunları İfade Etme” boyutunda ve 16 tanesinin ikinci faktör olan “Öğrenme Problemi” boyutunda toplandığı saptanmıştır. Orijinal ölçekte “Sorunları İfade Etme” boyutunda yer alan pdo15 ve pdo31’in faktör analizi sonucunda bu ölçekte “Öğrenme Problemi” boyutunda yer aldığı görülmektedir.

Madde-Toplam korelasyonları maddelerin ayırt edici güçlerinin yüksek olduğunu göstermektedir (Tablo 1). Bu sonuçlara göre maddelerin güvenilir olduğu, başka bir deyişle davranış problemi düzeyini ayırt etmede yeterli oldukları kabul edilmiştir. Problem Davranış Ölçeğinin alt ölçeklerin birbirinden bağımsız olarak açıkladıkları toplam varyans, iç tutarlılık düzeyleri ve t-testi sonuçları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2 Problem Davranış Ölçeği Açıklanan Varyans Oranları ve Alpha İç Tutarlık Katsayıları, Betimsel İstatistikleri ve t değerleri

Faktör	Açıklanan Varyans Oranı (%)	Alpha İç Tutarlık Katsayısı	N	X	SS	t
1	34,228	.96	186	19,27	15,72	21,57**
2	17,700	.89	186	12,82	7,99	22,02**
Toplam	51,928					-

**p<.01

Tablo 2’de görüldüğü gibi Problem Davranış Ölçeğinde birinci faktörün açıkladığı varyans oranı %34.23, ikinci faktörün açıkladığı varyans oranı %17 ve toplam açıklanan varyans oranı % 51.93’tür. Problem Davranış Ölçeğinin güvenilirliği için hesaplanan alpha iç tutarlık katsayısı birinci faktör için .96 ve ikinci faktör için .89’dur. (Tablo 2). Buna göre ölçeğin iç tutarlılığa sahip olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca katılımcılardan +/-0.5 standart sapma sınırı dışında kalanların faktörlere verdikleri yanıtlar, ilişkisiz t testi ile karşılaştırıldığında tüm farkların anlamlı olduğu görülmüştür.

Sosyal Beceri Ölçeği: Sosyal Beceri Ölçeğinin uygulanmasının sonucunda elde edilen verilerin yapı geçerliliğini test etmek amacıyla faktör analizi uygulanmıştır. Varimax işlemi sonrasında faktör yük değerleri .40'ın altında kalan sbo1, sbo2, sbo8, sbo13, sbo15 ve sbo24 ölçekten çıkarılmıştır.

Sosyal Beceri Ölçeği:

Faktör sb1(SOSYAL İŞBİRLİĞİ)=5,7,9,11, 17,18,19,22,23,24,26. maddeler.

Faktör: sb2=

(SOSYAL İFADE)=1,2,3,4,6,8,10,12,13,14,15,16,20,21,25,27,28.maddeler)

Tablo 3 Sosyal Beceri Ölçeğinin Faktör Analizi ve Madde Analizi Sonuçları

Maddeler	Faktör Yük Değerleri		Madde Toplam Korelasyonları
	1	2	
sbo20	,733	,321	,757
sbo31	,732	,204	,715
sbo26	,729	-,147	,567
sbo17	,723	,007	,623
sbo3	,715	,178	,678
sbo9	,710	,297	,728
sbo11	,681	,356	,714
sbo14	,670	,271	,669
sbo21	,647	,233	,628
sbo18	,643	,174	,617
sbo33	,634	,175	,622
sbo5	,629	,355	,661
sbo6	,578	,475	,664
sbo32	,568	,418	,646
sbo4	,563	-,011	,463
sbo19	,546	,444	,623
sbo34	,476	,388	,542
sbo23	,017	,830	,736
sbo30	,046	,796	,708
sbo16	,201	,763	,730
sbo29	,075	,755	,685
sbo7	,123	,750	,680
sbo10	,188	,694	,649
sbo25	,283	,681	,683
sbo22	,258	,659	,654
sbo27	,249	,649	,654
sbo12	,485	,605	,639
sbo28	,287	,578	,596

Tablo 3’de görüldüğü gibi ölçekte yer alan maddeler, orijinal ölçekten farklı olarak birbirinden bağımsız iki faktörde toplanmakta ve maddelerin faktör yüklerinin .48 ile .83 arasında değişmektedir. Maddelerden 17 tanesinin birinci faktörde ve 11 tanesinin ikinci faktörde toplandığı saptanmıştır. Birinci faktör “X” ve ikinci faktör “Y” olarak isimlendirilmiştir.

Madde-Toplam korelasyonları maddelerin ayırt edici güçlerinin yüksek olduğunu göstermektedir (Tablo 3). Bu sonuçlara göre maddelerin güvenilir olduğu, yüksek ve düşük beceri düzeylerini ayırt etmede yeterli oldukları kabul edilmiştir.

Sosyal Beceri Ölçeğinin alt ölçeklerin birbirinden bağımsız olarak açıkladıkları toplam varyans, iç tutarlılık düzeyleri ve t-testi sonuçları Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4 Sosyal Beceri Ölçeğinin Betimsel İstatistikleri, Açıklanan Varyans Oranları ve Alpha İç Tutarlık Katsayıları ve t değerleri

Faktör	Açıklanan Varyans Oranı (%)	Alpha İç Tutarlık Katsayısı	N	X	SS	t
1	27,887	.93	186	42,53	7,54	20,13**
2	25,039	.91	186	28,65	4,72	12,91**
Toplam	52,926					-

**p<.01

Tablo 4’de görüldüğü gibi Sosyal Beceri Ölçeğinde birinci faktörün açıkladığı varyans oranı %27.89, ikinci faktörün açıkladığı varyans oranı %25.04 ve toplam açıklanan varyans oranı % 52.93’tür. Sosyal Beceri Ölçeğinin güvenilirliği için hesaplanan alpha iç tutarlık katsayısı birinci faktör için .93 ve ikinci faktör için .91’dir. (Tablo 4). Buna göre ölçeğin iç tutarlılığa sahip olduğu kabul edilmektedir. Ayrıca katılımcılardan +/-0.5 standart sapma sınırı dışında kalanların faktörlere verdikleri yanıtlar, ilişkisiz t testi ile karşılaştırıldığında tüm farkların anlamlı olduğu görülmüştür (Büyüköztürk, Ş. 2003).

3.3.3. “Aile” Konulu Resimler:

Aile resmi çizmeleri için önce her bir çocuğa A4 boyutunda beyaz kağıt verildi. Resim çizmeye başlamadan önce kağıtların arkasına çocuğun adı-soyadı yazıldı.

Araştırmacı tarafından çocuklara “kendi ailenizi çizin” yönergesi verildi. Çocuklar ailelerinin resmini yaparken öncelikle hangi figürleri yaptıkları çizim sırasına göre araştırmacı tarafından numaralandırıldı. Çizme işlemi bittikten sonra Okulöncesi Çocuklar İçin Davranış Ölçeği (3-6 yaş arası) ve Aile Bilgi Formu doldurulması için çocukların ailelerine gönderilmek üzere sınıf öğretmenlerine teslim edildi. Formlar doldurulduktan sonra sınıf öğretmenlerinden teslim alındı.

3.4. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Araştırma sonunda çocukların çizimlerinden, sosyo-kültürel değişkenlerle ilgili maddelerden ve problem davranış ölçeğinden elde edilen veriler SPSS 10.0. bilgisayar programı kullanılarak Dörtlü (Phi) korelasyon katsayısı, Cramer V, Kendall Tau-b, Spearman sıra farkları korelasyon katsayısı (Spearman rho), Kay kare tekniği, Mann Whitney U testi, Kruskal-Wallis H testi, ANOVA, Sheffe Testi istatistiksel yöntemleri ile değerlendirilmiştir.

4. BULGULAR VE YORUM

Tablo 5 Araştırmaya Katılan Çocukların Çizdikleri Anne Figüründeki Ağız Çizimine İlişkin Ayrıntıların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Cinsiyet		Anne Ağız						Toplam
		Yok	Büyük	Küçük	Açık	Çizgi	gülen	
Kız	f	12	10	0	8	19	35	84
	%	26.7	71.4	0	72.7	43.2	50.0	45.2
Erkek	f	33	4	2	3	25	35	102
	%	73.3	28.6	100	27.3	56.8	50.0	54.8
Toplam	f	45	14	2	11	44	70	186
	%	100	100	100	100	100	100	100

Tablo 5 incelendiğinde anne figürüne ağız çizmeyen 45 çocuğun %73.3'ünün erkek, %26.7'sinin kız; büyük ağız çizen 14 çocuğun %28.6'sının erkek, %71.4'ünün kız; küçük ağız çizen 2 çocuğun %100'ünün erkek, %0'ının kız; açık ağız çizen 11 çocuğun %27.3'ünün erkek, %72.7'sinin kız; çizgi şeklinde ağız çizen 44 çocuğun %56.8'inin erkek, %43.2'sinin kız, gülen ağız çizen 70 çocuğun %50.0'ının erkek, %50.0'ının kız olduğu görülmektedir. Yapılan istatistiksel analizde çocukların cinsiyetleri ile çizdikleri anne figüründeki ağız çizimi arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($V=.292$, $p<.05$).

Tablo 5'deki sonuçlardan kız çocukların erkek çocuklara göre anne figüründeki ağız ayrıntısına daha fazla yer verdikleri görülmektedir. Bu dönemde çocuk aynı cinsten olan ebeveyni ile özdeşim kurmaktadır. Kendi cinsiyet rolünü benimsemeye başlar (Can, 2003:117). Kız çocukların çoğunluğu annelerine açık ve büyük ağız çizmiştir. Altınköprü'ye (2003: 29) göre açık ağız insanlarla konuşma isteğini vurgulamaktadır. Bu durum kız çocukların erkek çocuklara göre annesi ile daha fazla iletişim kurduğunun bir göstergesi olarak düşünülebilir. Ayrıca "kullanılan ayrıntı miktarı bakımından kızların erkeklere oranla daha başarılı olduğu" ifadesi doğrulanmaktadır.

Tablo 7 incelendiğinde anne figürüne kol çizmeyen 38 çocuğun %68.4'ünün erkek, %31.6'sının kız; kolu gövdeye bitişik ve kısa çizen 3 çocuğun %0'ının erkek, %100'ünün kız; gövdeye bitişik ve uzun çizen 2 çocuğun %100'ünün erkek, %0'ının kız; yanlara açık ve kısa çizen 27 çocuğun %44.4'ünün erkek, %55.6'sının kız; yanlara açık ve uzun çizen 8 çocuğun %87.5'inin erkek, %12.5'inin kız; gövdeye bitişik normal uzunlukta çizen 2 çocuğun %100'ünün erkek, %0'ının kız; yanlara açık ve normal uzunlukta çizen 106 çocuğun %50'sinin erkek, %50'sinin kız olduğu görülmektedir. Yapılan istatistiksel analizde çocukların cinsiyetleri ile çizdikleri anne figüründeki kol çizimi arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($V=.288$, $p<.05$).

Anne figürüne çizilen ağız ve gövde ayrıntılarında olduğu gibi kız çocukların büyük çoğunluğu anne figürüne kol çizmişlerdir. Uzun kollar güç ve kontrolün ifadesidir (Altinköprü, 2003: 237). Tabloya bakıldığında kızlara göre erkek çocukların çoğunun anne figürüne uzun kollar çizdiği görülmektedir. Bu sonuç erkek çocukların güç ifadesi ile ilişkilendirilebilir.

Tablo 8 Araştırmaya Katılan Çocukların Çizdikleri Anne Figüründeki Ayrıntılar ile Cinsiyetleri Arasındaki İlişki

Değişken	Cramer's V	P
Gözler	.200	.189
Ağız	.292	.007
Gövde	.276	.003
Kol	.288	.017
El	.191	.235
Bacak	.191	.235
Ayak	.144	.572

Tablo 8 incelendiğinde araştırmaya katılan çocukların cinsiyetleri ile çizdikleri anne figüründeki ayrıntılar arasından ağız ($V=.292$, $p<.05$). Gövde ($V=.276$, $p<.05$) ve kol ($V=.288$, $p<.05$) çizimleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Diğer yandan çocukların cinsiyetleri ile gözler ($V=.200$, $p>.05$). el ($V=.191$, $p>.05$). bacak ($V=.191$, $p>.05$) ve ayak ($V=.144$, $p>.05$) figürlerinin çizimleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.

Tablo 9 Araştırmaya Katılan Çocukların Çizdikleri Baba Figüründeki Bacak Çizimine İlişkin Ayrıntıların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Cinsiyet		Baba Bacak						Toplam	
		Yok	Uzun bitişik	Uzun ayrı	Kısa bitişik	Kısa ayrı	Normal bitişik		normal ayrı
Kız	f	17	4	4	2	13	13	31	84
	%	41.5	80.0	57.1	100	36.1	76.5	39.7	45.2
Erkek	f	24	1	3	0	23	4	47	102
	%	58.5	20.0	42.9	0	63.9	23.5	60.3	54.8
Toplam	f	41	5	7	2	36	17	78	186
	%	100	100	100	100	100	100	100	100

Tablo 9 incelendiğinde baba figürüne bacak çizmeyen 41 çocuğun %58.5'inin erkek, %41.5'inin kız; bacakları uzun ve birbirine bitişik olarak çizen 5 çocuğun %20.0'ünün erkek, %80.0'ünün kız; uzun ve birbirinden ayrı çizen 7 çocuğun %42.9'unun erkek, %57.1'inin kız; kısa ve birbirine bitişik çizen 2 çocuğun %0'ının erkek, %100'ünün kız; kısa ve birbirinden ayrı çizen 36 çocuğun %63,9'unun erkek, %36.1'inin kız; normal ve birbirine bitişik çizen 17 çocuğun %23.5'inin erkek, %76.5'inin kız; normal ve birbirinden ayrı olarak çizen 78 çocuğun %60.3'ünün erkek, % 39.7'sinin kız olduğu görülmektedir. Yapılan istatistiksel analizde çocukların cinsiyetleri ile çizdikleri baba figüründeki bacak çizimi arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($V=.278$, $p<.05$). “Kız çocukların erkeklere oranla daha fazla ayrıntı kullandıkları” ifadesi burada da doğrulanmaktadır. Bu araştırmada da kızlar erkeklere göre baba figüründe bacak ayrıntısını daha fazla kullanmışlardır.

Tablo 10 Araştırmaya Katılan Çocukların Çizdikleri Baba Figüründeki Ayrıntılar ile Cinsiyetleri Arasındaki İlişki

Değişken	Cramer's V	p
Gözler	.228	.084
Ağız	.121	.842
Gövde	.178	.118
Kol	.167	.522
El	.092	.666
Bacak	.278	.026
Ayak	.164	.418

Tablo 10 incelendiğinde araştırmaya katılan çocukların cinsiyetleri ile çizdikleri baba figüründeki ayrıntılar arasından bacak ($V=.278$, $p<.05$) çizimi arasında anlamlı bir ilişki vardır. Diğer yandan çocukların cinsiyetleri ile baba figüründeki ayrıntılar arasından gözler ($V=.228$, $p>.05$), ağız ($V=.121$, $p>.05$), gövde ($V=.178$, $p>.05$), kol ($V=.167$, $p>.05$), el ($V=.092$, $p>.05$) ve ayak ($V=.164$, $p>.05$) çizimleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.

Tablo 11 Araştırmaya Katılan Çocukların Çizdikleri Çocuk Figüründeki Ağız Çizimine İlişkin Ayrıntıların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Cinsiyet		Çocuk Ağız						Toplam
		Yok	Büyük	Küçük	Açık	Çizgi	gülen	
Kız	f	10	10	1	6	22	35	84
	%	21.3	71.4	50.0	66.7	44.0	54.7	45.2
Erkek	f	37	4	1	3	28	29	102
	%	78.7	28.6	50.0	33.3	56.0	45.3	54.8
Toplam	f	47	14	2	9	50	64	186
	%	100	100	100	100	100	100	100

Tablo 11 incelendiğinde çocuk figürüne ağız çizmeyen 47 çocuğun %78.7'sinin erkek, %21.3'nün kız; büyük ağız çizen 14 çocuğun %28.6'sının erkek, %71.4'ünün kız; küçük ağız çizen 2 çocuğun %50.0'ının erkek, %50.0'ının kız; açık ağız çizen 9 çocuğun %33.3'ünün erkek, %66.7'sinin kız; çizgi şeklinde ağız çizen 50 çocuğun %56.0'ının erkek, %44.0'ının kız, gülen ağız çizen 64 çocuğun %45.3'ünün erkek, %54.7'sinin kız olduğu görülmektedir. Yapılan istatistiksel analizde çocukların cinsiyetleri ile çizdikleri çocuk figüründeki ağız çizimi arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($V=.318$, $p<.05$).

Tablo 12 Araştırmaya Katılan Çocukların Çizdikleri Çocuk Figüründeki Gövde Çizimine İlişkin Ayrıntıların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Cinsiyet		Çocuk Gövde				Toplam
		Yok	Çizgi	Köşeli	yuvarlak	
Kız	f	6	6	63	9	84
	%	26.1	20.0	58.9	34.6	45.2
Erkek	f	17	24	44	17	102
	%	73.9	80.0	41.1	64.3	54.8
Toplam	f	23	30	107	26	186
	%	100	100	100	100	100

Tablo 12 incelendiğinde çocuk figürüne gövde çizmeyen 23 çocuğun %73.9'unun erkek, %26.1'inin kız; çubuk adam çizen 30 çocuğun %80'i erkek, %20'si kız; köşeli gövde çizen 107 çocuğun %41.1'inin erkek, %58.9'unun kız; yuvarlak hatlı gövde çizen 26 çocuğun %64.3'ünün erkek, %34.6'sının kız olduğu görülmektedir.

Yapılan istatistiksel analizde çocukların cinsiyetleri ile çizdikleri çocuk figüründeki gövde çizimi arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($V=.318$, $p<.05$).

Tablo 13 Araştırmaya Katılan Çocukların Çizdikleri Çocuk Figüründeki El Çizimine İlişkin Ayrıntıların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Cinsiyet		Çocuk El				Toplam
		yok	Aşırı büyük	Yumruk biçiminde	Normal	
Kız	f	65	1	12	6	84
	%	43.0	16.7	85.7	40.0	45.2
Erkek	f	86	5	2	9	102
	%	57.0	83.3	14.3	60.0	54.8
Toplam	f	151	6	14	15	186
	%	100	100	100	100	100

Tablo 13 incelendiğinde çocuk figürüne el çizmeyen 151 çocuğun %57'sinin erkek, %43'ünün kız; aşırı büyük el çizen 6 çocuğun %83.3'ünün erkek, %16.7'sinin kız; yumruk biçiminde el çizen 14 çocuğun %14.3'ünün erkek, %85.7'sinin kız; normal büyüklükte el çizen 15 çocuğun %60'ının erkek, %40'ının kız olduğu görülmektedir.

Yapılan istatistiksel analizde çocukların cinsiyetleri ile çizdikleri çocuk figüründeki el çizimi arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($V=.251$, $p<.05$).

Tablo 14 Araştırmaya Katılan Çocukların Çizdikleri Çocuk Figüründeki Ayrıntılar ile Cinsiyetleri Arasındaki İlişki

Değişken	Cramer's V	p
Gözler	.179	.202
Ağız	.318	.002
Gövde	.335	.000
Kol	.169	.502
El	.251	.008
Bacak	.171	.605
Ayak	.219	.063

Tablo 14 incelendiğinde araştırmaya katılan çocukların cinsiyetleri ile çizdikleri çocuk figüründeki ayrıntılar arasından ağız ($V=.318$, $p<.05$), gövde ($V=.335$, $p<.05$), ve el ($V=.251$, $p<.05$) çizimi arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Diğer yandan çocukların cinsiyetleri ile gözler ($V=.179$, $p>.05$), kol ($V=.169$, $p>.05$), bacak ($V=.171$, $p>.05$) ve ayak ($V=.219$, $p>.05$) figürlerinin çizimleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Tablolar incelendiğinde çocukların cinsiyetleri ile insan figürüne çizdikleri ayrıntılar açısından anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak bakıldığında figürlerdeki ayrıntıların (el, kol, gövde, bacak, vs.) eklenmesinde 6 yaşındaki kız çocukların erkek çocuklara göre daha başarılı oldukları görülmektedir. Bu araştırma ile benzer olarak Doğru-Yıldırım, v.d., (2006: 230) çocukların resimlerindeki aileyi tanımlama durumlarının değerlendirilmesi amacıyla yaptıkları çalışmada öğrencilerin cinsiyetlerine göre Goodenough-Harris Bir Adam Çiz Testi ve Aile Çizimi testlerinden aldıkları puanlar karşılaştırılmış ve sonuçta kız öğrencilerin Goodenough-Harris Testi'nden aldıkları puanların aritmetik ortalamalarının erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 15 Araştırmaya Katılan Çocukların Çizdikleri Anne Figüründeki Ağız Çizimine İlişkin Ayrıntıların Annenin Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı

Annenin öğrenim düzeyi		Anne ağız						Toplam
		Yok	Büyük	Küçük	Açık	Çizgi	gülen	
İlkokul	f	13	7	0	7	18	13	58
	%	28.9	50.0	0	63.6	40.9	18.6	31.2
Ortaokul	f	6	0	0	0	9	10	25
	%	13.3	0	0	0	20.5	14.3	13.4
Lise	f	20	4	2	3	9	30	68
	%	44.4	28.6	100	27.3	20.5	42.9	36.6
Üniversite	f	6	3	0	1	8	17	35
	%	13.3	21.4	0	9.1	18.2	24.3	18.8
Toplam	f	45	14	2	11	44	70	186
	%	100	100	100	100	100	100	100

Tablo 15 incelendiğinde araştırmaya katılan çocuklardan anne figürüne ağız çizmeyen 45 çocuğun annesinin %13.3'ü üniversite; %44.4'ü lise; %13.3'ü ortaokul; %28.9'u ilkokul mezunudur. Büyük ağız çizen 14 çocuğun annesinin %21.4'ü üniversite, %28.6'sı lise, %0'ı ortaokul, %50'si ilkokul mezunudur. Küçük ağız çizen 2 çocuğun annesi lise mezunudur. Açık ağız çizen 11 çocuğun annesinin %9.1'i üniversite, %27.3'ü lise, %0'ı ortaokul, %63.6'sı ilkokul mezunudur. Kapalı, dar, çizgi şeklinde ağız çizen 44 çocuğun annesinin %18.2'si üniversite, %20.5'i lise, %20.5'i ortaokul, %40.9'u ilkokul mezunudur. Gülen ağız çizen 70 çocuğun annesinin %24.3'ü üniversite, %42.9'u lise, %14.3'ü ortaokul, %18.6'sı ilkokul mezunudur. Yapılan istatistiksel analizde çocukların yaptıkları anne figüründeki ağız çizimi ile annenin öğrenim düzeyi arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($V=.217$, $p<.05$).

Tablo 16 Araştırmaya Katılan Çocukların Çizdikleri Anne Figüründeki Ayrıntılar ile Annenin Öğrenim Düzeyi Arasındaki İlişki

Değişken	Cramer's V	p
Gözler	.156	.559
Ağız	.217	.034
Gövde	.070	.974
Kol	.208	.154
El	.132	.373
Bacak	.179	.269
Ayak	.140	.753

Tablo 16 incelendiğinde Araştırmaya katılan çocukların çizdikleri anne figüründeki ayrıntılar arasından ağız ($V=.217$, $p<.05$) ile annenin öğrenim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır. Diğer yandan gözler ($V=.156$, $p>.05$), gövde ($V=.070$, $p>.05$), kol ($V=.208$, $p>.05$), el ($V=.132$, $p<.05$) bacak ($V=.179$, $p>.05$) ve ayak ($V=.140$, $p>.05$) çizimi ile annenin öğrenim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Aile çocuğun iletişim ile ilgili temel becerilerin kazanılmasında önemli bir yere sahiptir. İnsanlarla iletişimde en önemli organlardan biri ağızdır. Arı, Seçer (2004: 83), cinsiyet, anne ve babanın öğrenim düzeyi, kardeş sayısı ve sosyo-kültürel özelliklerin okulöncesi çocuklarının duygusal yüz ifadelerini tanıma becerileri üzerine etkisini araştırdılar. Sonuçlara bakıldığında anne ve babanın eğitim düzeyi arttıkça çocukların yüz ifadelerini tanıma becerileri de artmıştır. Bu araştırma ile benzer olarak Arı ve Seçer'in yaptıkları çalışmada eğitim düzeyi yüksek ailelerin çocuklarını iletişim kurma ile ilgili daha çok destekledikleri görülmektedir. Sayıl (1996: 62), yaptığı araştırmada bu araştırmaya paralel olarak 4-6 yaş arasındaki çocukların, tüm duyguların çiziminde daha çok ağız kullandıklarını tespit etmiştir.

Tablo 17 Araştırmaya Katılan Çocukların Çizdikleri Çocuk Figüründeki Gövdeye İlişkin Ayrıntıların Babanın Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı

Babanın öğrenim düzeyi		Çocuk gövde				Toplam
		Yok	Çizgi şeklinde	Köşeli	yuvarlak	
İlkokul	f	4	6	18	0	28
	%	17.4	20.0	16.8	0	15.1
Ortaokul	f	8	2	12	6	28
	%	34.8	6.7	11.2	23.1	15.1
Lise	f	1	13	42	12	68
	%	4.3	43.3	39.3	46.2	36.6
Üniversite	f	10	9	35	8	62
	%	43.5	30.0	32.7	30.8	33.3
Toplam	f	23	30	107	26	186
	%	100	100	100	100	100

Tablo 17 incelendiğinde çocuk figürüne gövde çizmeyen 23 çocuğun babasının %43.5'i üniversite; %4.3'ü lise; %34.8'i ortaokul; %17.4'ü ilkokul mezunudur. Çubuk adam çizen 30 çocuğun %30'unun babası üniversite; %43.3'ünün lise; %6.7'sinin

ortaokul; %20'sinin ilkokul mezunu olduğu görülmektedir. Köşeli hatları olan gövde çizen 107 çocuğun babalarının %32.7'si üniversite; %39.3'ünün lise; %11.2'sinin ortaokul; %16.8'inin ilkokul mezunu olduğu görülmektedir. Yuvarlak hatları olan gövde çizen 26 çocuğun babasının %30.8'inin üniversite; %46.2'sinin lise; %23.1'inin ortaokul mezunu olduğu görülmektedir. Yapılan istatistiksel analizde babanın öğrenim düzeyi ile çocukların çizdikleri çocuk figüründeki gövde çizimi arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($V=.223$, $p<.05$).

Tablo 18 Araştırmaya Katılan Çocukların Çizdikleri Çocuk Figüründeki Ayrıntılar ile Babanın Öğrenim Düzeyi Arasındaki İlişki

Değişken	Cramer's V	p
Gözler	.153	.368
Ağız	.223	.023
Gövde	.223	.006
Kol	.171	.576
El	.115	.592
Bacak	.175	.704
Ayak	.158	.309

Tablo 18 incelendiğinde Araştırmaya katılan çocukların çizdikleri çocuk figüründeki ayrıntılar arasından gövde ($V=.223$, $p<.05$) ile babanın öğrenim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır. Diğer yandan gözler ($V=.153$, $p>.05$), ağız ($V=.223$, $p>.05$), kol ($V=.171$, $p>.05$), el ($V=.115$, $p>.05$) bacak ($V=.175$, $p>.05$) ve ayak ($V=.158$, $p>.05$) çizimi ile babanın öğrenim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Tablo 19 Araştırmaya Katılan Çocukların Pb1 Puanlarının Anne Figüründeki Göz Çizimine İlişkin Özelliklerine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonucu

Anne göz	N	Sıra Ortalaması	X^2	sd	p	Anlamlı Fark
Yok	24	116.85	12.831	5	.025	(0-2) (0-3) (0-4) (3-5) (4-5)
Normal	1	102.50				
İri	57	86.93				
Ayrınlı	11	69.45				
Küçük	61	85.02				
İçi boş	32	111.84				
Toplam	186					

Tablo 19 incelendiğinde araştırmaya katılan çocukların pb1 düzeylerinin anne figüründeki göz çizimine ilişkin özelliklerine göre anlamlı bir biçimde farklılaştığı görülmektedir ($X^2_{(5)}=12,831$, $p<.05$). Sıra ortalamaları incelendiğinde en yüksek pb1'in "yok"da olduğu, bunu sırasıyla "içi boş-yuvarlak" ve "normal"ın izlediği görülmektedir. Mann Whitney U-testleri "yok" ile "iri", "ayrıntılı" ve "küçük"; "İçi boş-yuvarlak" ile "ayrıntılı" ve "küçük"ün Pb1 düzeylerinin anlamlı bir biçimde farklılaştığını göstermektedir.

Altınköprü'ye (2003: 234) göre, çocuk yaptığı figürlerde bedeninin herhangi bir yerini çizmemiş ise o somatik bölge ile ilgili bir çatışmanın varlığı üzerine düşünülebilir. Gözler dış dünya ile kurulan ilişkide önemli rol oynar. İçi boş gözler çevre ve insanlarla olan bağın yetersizliğine, içe dönüklüğe ve dış dünyaya karşı ilgisizliğe işaret eder. Problem davranış puanlarının yüksek olması araştırma kapsamına alınan çocukların problem davranış seviyelerinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablo 19 incelendiğinde anne figürüne göz çizilmemesi ve içi boş göz çizilmesi ile "sorunları ifade etme problemi" arasında önemli bir fark bulunmuştur. Sıra ortalamaları yüksek olduğundan anne figürüne göz çizmeyen ya da içi boş gözler çizen çocukların daha yüksek sorunları ifade etme problem düzeyine sahip olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 20 Araştırmaya Katılan Çocukların Sb1 Puanlarının Anne Figüründeki Bacak Çizimine İlişkin Özelliklerine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonucu

Anne bacak	N	Sıra Ortalaması	X^2	sd	p	Anlamlı Fark
yok	40	75.63	12.841	5	.025	(0-4) (0-6) (2-4)
Uzun ayrı	14	72.39				
kısa bitişik	3	62.17				
Kısa ayrı	36	112.49				
normal bitişik	9	95.89				
Normal ayrı	84	98.26				
Toplam	186					

Tablo 20 incelendiğinde araştırmaya katılan çocukların Sb1 düzeylerinin anne figüründeki bacak çizimine ilişkin özelliklerine göre anlamlı bir biçimde farklılaştığı görülmektedir ($X^2_{(5)}=12,841$, $p<.05$). Sıra ortalamaları incelendiğinde en yüksek Sb1'in "kısa ve ayrı"da olduğu, bunu sırasıyla "Normal ayrı" ve "normal bitişik" in izlediği görülmektedir. Mann Whitney U-testleri "yok" ile "kısa ayrı" ve "normal ayrı"; "uzun ayrı" ile "Kısa ayrı" Sb1 düzeylerinin anlamlı bir biçimde farklılaştığını göstermektedir.

Çocuk resimlerinde bacakların olmaması yaşama sevincini yitirmiş, çökkün kişilerin resimlerinde görülen bir durumdur. Bacaklar kişinin içine düştüğü güçlükleri yansıtmaktadır (Altınköprü, 2003: 237). Tabloya baktığımızda anne figürüne kısa ve ayrı bacak çizen çocukların sıra ortalamalarının yüksek olduğu göze çarpmaktadır. Bunu normal-ayrı bacak çizimleri izlemektedir. Buradan sıra ortalamaları yüksek olduğundan anne figürüne ayrı bacak çizen çocukların daha yüksek sosyal işbirliği düzeyine sahip olduğu sonucuna varılabilir.

Tablo 21 Araştırmaya Katılan Çocukların Sb1 Puanlarının Baba Figüründeki Ağız Çizimine İlişkin Özelliklerine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonucu

Baba ağız	N	Sıra Ortalaması	X^2	sd	p	Anlamlı Fark
Yok	52	74.62	17.233	6	.008	(0-4) (0-5) (1-4) (1-5)
Büyük	4	42.63				
Küçük	1	109.00				
Açık	8	76.00				
Çizgi	48	111.10				
Gülen	72	99.74				
somurtkan	1	109.00				
Toplam	186					

Tablo 21 incelendiğinde araştırmaya katılan çocukların Sb1 düzeylerinin baba figüründeki ağız çizimine ilişkin özelliklerine göre anlamlı bir biçimde farklılaştığı görülmektedir ($X^2_{(6)}= 17.233$, $p<.05$). Sıra ortalamaları incelendiğinde en yüksek Sb1'in "çizgi"de olduğu, bunu sırasıyla "somurtkan" ile "küçük"ün izlediği görülmektedir. Mann Whitney U-testleri "yok" ile "çizgi" ve "gülen"; "büyük" ile "çizgi" ve "gülen" in Sb1 düzeylerinin anlamlı bir biçimde farklılaştığını göstermektedir.

Çocuk resimlerinde kapalı, dar ve çizgi biçiminde çizilen ağzın insanlarla ilişki kurmaktan çekinmeyi ifade ettiği belirtilmektedir (Altinköprü, 2003: 235). Tablo 21’de görüldüğü gibi sıra ortalamaları yüksek olduğundan baba figürüne çizgi biçiminde ağız çizen çocukların daha yüksek sosyal ifade düzeyine sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 22 Araştırmaya Katılan Çocukların Pb1 Puanlarının Baba Figüründeki Kol Çizimine İlişkin Özelliklerine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonucu

Baba kol	N	Sıra Ortalaması	X ²	sd	p	Anlamlı Fark
Yok	49	102.51	16.439	6	.012	(3-4) (3-5) (4-6) (5-6)
Bitişik kısa	1	64.50				
Bitişik uzun	1	11.00				
Y. açık kısa	24	88.73				
Y. açık uzun	10	133.20				
Bitişik normal	5	142.50				
Açık normal	96	84.57				
Toplam	186					

Tablo 22 incelendiğinde araştırmaya katılan çocukların Pb1 düzeylerinin baba figüründeki kol çizimine ilişkin özelliklerine göre anlamlı bir biçimde farklılaştığı görülmektedir ($X^2_{(6)} = 16.439$, $p < .05$). Sıra ortalamaları incelendiğinde en yüksek Pb1’in “bitişik normal”de olduğu, bunu sırasıyla “yanlara açık uzun” ve “yok”un izlediği görülmektedir. Mann Whitney U-testleri “Yanlara açık kısa” ile “Yanlara açık uzun” ve “Vücuda bitişik normal”; “Yanlara açık normal” ile “Yanlara açık uzun” ve “Vücuda bitişik normal”in Pb1 düzeylerinin anlamlı bir biçimde farklılaştığını göstermektedir.

Altinköprü’ye (2002: 237) göre kolları vücuda bitişik olarak çizilmiş kişilerin insanlarla ilişki kurmada zorluk çeken kişiler oldukları düşünülmektedir. Tabloyu incelediğimizde babanın kollarını vücuda bitişik olarak çizen çocukların sıra ortalamalarının yüksek olduğu görülmektedir. Sıra ortalamaları yüksek olduğundan babanın kollarını vücuda bitişik olarak çizen çocukların daha yüksek sorunları ifade etme problem düzeyine sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 23 Araştırmaya Katılan Çocukların Pb1 Puanlarının Çocuk Figüründeki Bacak Çizimine İlişkin Özelliklerine Göre Kruskal Wallis H Testi Sonucu

Çocuk bacak	N	Sıra Ortalaması	X ²	sd	p	Anlamlı Fark
Yok	46	83.60	13.851	6	.031	(0-3) (2-3) (2-4) (2-6) (3-5) (3-6)
Uzun bitişik	1	157.00				
Uzun ayrı	5	43.30				
Kısa bitişik	5	140.10				
Kısa ayrı	40	99.18				
Normal bitişik	8	66.69				
Normal ayrı	78	95.08				
Toplam	183					

Tablo 23 incelendiğinde araştırmaya katılan çocukların Pb1 düzeylerinin çocuk figüründeki bacak çizimine ilişkin özelliklerine göre anlamlı bir biçimde farklılaştığı görülmektedir ($X^2_{(6)} = 13.851$, $p < .05$). Sıra ortalamaları incelendiğinde en yüksek Pb1'in "uzun bitişik"de olduğu, bunu sırasıyla "kısa bitişik" ve "kısa ayrı"nın izlediği görülmektedir. Mann Whitney U-testleri "Kısa bitişik" ile "yok" ve "Uzun ayrı"; "Uzun ayrı" ile "Kısa ayrı" ve "Normal ayrı"; "Kısa bitişik" ile "Normal bitişik" ve "Normal ayrı"nın Pb1 düzeylerinin anlamlı bir biçimde farklılaştığını göstermektedir.

Tabloya baktığımızda çocuk figürüne uzun-bitişik bacak ve kısa-bitişik bacak çizen çocukların sıra ortalamalarının yüksek olduğu görülmektedir. Sıra ortalamaları yüksek olduğundan çocuk figürüne uzun bitişik bacak ve kısa bitişik bacak çizen çocukların daha yüksek sorunları ifade etme problem düzeyine sahip oldukları görülmektedir. Bu araştırmayı destekleyici olarak Hutt 1968 yılında, yansıtımlı araçlardan elde edilen bilginin dış etkenlere göre çeşitlenen davranışlar hakkında tahminde bulunmak için kullanılabileceğini öne sürmüştür. İnsan figürleri bilişsel gelişimin en önemli göstergeleri olarak ele alınır ve Goodenough ve Harris yöntemlerinde ölçüm için taban oluşturur (Lieberman, 1992: 2; Di Leo, 1983: 37).

Tablo 24 Araştırmaya Katılan Çocukların Çizdikleri Ev Figürünün Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Cinsiyet		Ev		Toplam
		Yok	var	
Kız	f	49	35	84
	%	55.1	36.1	45.2
Erkek	f	40	62	102
	%	44.9	63.9	54.8
Toplam	f	89	97	186
	%	100	100	100

Tablo 24 incelendiğinde araştırmaya katılan çocuklardan ev çizmeyen 89 çocuğun % 44.9'u erkek, %55.1'i kızdır. Ev çizen 97 çocuğun %63.9'u erkek %36.1'i kızdır. Yapılan istatistiksel analizde çocukların cinsiyetleri ile ev çizimi arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($V=.190$, $p<.05$).

Çocuklar için insanlar, evler, ağaçlar hayatlarında büyük öneme sahiptir. Ev; aile hayatında tatmin edilebilen şefkat ve güvenliğin arandığı yerdir. Bu araştırmaya benzer olarak Di Leo (1983: 44) yaptığı araştırmada şehirde yaşayan çocukların çoğunun resimlerinde taşra tipi evler yaptıklarını görmüştür. Araştırmaya katılan 6 yaş çocukların çoğunun (%70) dört ve daha fazla katlı evler çizdikleri görülmektedir. Bunu da çevremizdeki evlerin çok katlı olması ve bu çevre özelliklerinin çocuğun resmine yansımaları olarak değerlendirebiliriz.

A. Morino, 1970 yılında Florentine çocukları ile yaptığı araştırmada; 6-7 yaşındaki çocukların kendiliğinden çizimlerinde doğa unsurları ara sıra yer alırken %60'ının ev figürü çizdiği görülmüştür. Fakat çocukların olgunlaşmasıyla (10-11 yaşlarında) evin çizilme sıklığının azaldığı ve resimlerinde daha çok doğa unsurlarına yer verdikleri görülmüştür. Bu değişimin yaş ilerledikçe aile ve evin ötesine yönelen ilginin, ilk yıllardaki ailesel bağlardan serbest kalmanın bir sonucu olarak yorumlayabiliriz (Di Leo, 1983: 44). Bu araştırma kapsamında okulöncesi yaş döneminde yer alan çocukların resimlerinde ev çizenlerin çizmeyenlere göre daha fazla olduğu ve bunu da çocukların erken dönemde aile merkezli bir sosyal çevrelerinin olması ile ilişkilendirebiliriz.

Tablo 25 Araştırmaya Katılan Çocukların Çizdikleri Evlerde “perde” Bulunmasının Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Cinsiyet		perde		Toplam
		Yok	var	
Kız	f	73	11	84
	%	42.9	68.8	45.2
Erkek	f	97	5	102
	%	57.1	31.3	54.8
Toplam	f	170	16	186
	%	100	100	100

Tablo 25 incelendiğinde araştırmaya katılan çocuklardan perde çizmeyen 170 çocuğun % 57.1’i erkek, %42.9’u kızdır. Perde çizen 16 çocuğun %31.3’ü erkek %68.8’i kızdır. Yapılan istatistiksel analizde çocukların cinsiyetleri ile perde çizimi arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($V=.145$, $p<.05$). Perde çocuk resminde 6. yaştan sonra görülmektedir (Paktuna-Keskin, 2003: 36). Tablo 25 incelendiğinde erkeklerin çoğunun perde çizmediği görülmektedir. Kızlarda da perde çizen çocuk sayısı erkeklere göre daha fazladır. Bu detayın erkek çocuklarda daha az çizilmesi cinsiyet farkından kaynaklanmaktadır. Çocuğun çizdiği evlerde perde olması doğaldır. Çünkü çevredeki evlere baktığımızda çoğunda perde olmasından dolayı çocuk bu detayı çizdiği eve ekleyebilmektedir.

Tablo 26 Araştırmaya Katılan Çocukların Çizdikleri Evlerde “kapı” Bulunmasının Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Cinsiyet		kapı		Toplam
		Yok	var	
Kız	f	59	25	84
	%	53.2	33.3	45.2
Erkek	f	52	50	102
	%	46.8	66.7	54.8
Toplam	f	111	75	186
	%	100	100	100

Tablo 26 incelendiğinde araştırmaya katılan çocuklardan kapı çizmeyen 111 çocuğun % 46.8’i erkek, %53.2’si kızdır. Kapı çizen 75 çocuğun %66.7’si erkek

%33.3'ü kızdır. Yapılan istatistiksel analizde çocukların cinsiyetleri ile kapı çizimi arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($V=.195$, $p<.05$).

Tablo 26 incelendiğinde erkek çocukların büyük çoğunluğu eve kapı çizerken kız çocukların çoğunun çizmediği görülmektedir. Bu sonuç erkek çocukların çoğunun eve kapı çizmesinin onların daha fazla dışarı yönelmesi ile ilişkili olabileceği şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 27 Araştırmaya Katılan Çocukların Çizdikleri Resimlerde Çevre Detaylarından “çiçek” Figürünün Bulunmasının Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Cinsiyet		çiçek		Toplam
		Yok	var	
Kız	f	67	17	84
	%	41.9	65.4	45.2
Erkek	f	93	9	102
	%	58.1	34.6	54.8
Toplam	f	160	26	186
	%	100	100	100

Tablo 27 incelendiğinde araştırmaya katılan çocuklardan çiçek çizmeyen 160 çocuğun % 58.1'i erkek, %41.9'u kızdır. Çiçek çizen 26 çocuğun %34.6'sı erkek %65.4'ü kızdır. Yapılan istatistiksel analizde çocukların cinsiyetleri ile çiçek çizimi arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($V=.164$, $p<.05$).

Burns ve Kaufman'a (1972: 186) göre çiçek sevginin, güzelliğin ve büyümenin sembolüdür. Tabloya bakıldığında kız çocuklar çiçek figürüne resimlerinde daha fazla yer vermektedirler. Çiçek, mutlu temaların görüldüğü resimlere çizilir. Mutsuz temalarda çiçek figürüne çok fazla rastlanmamaktadır (Paktuna-Keskin, 2003: 42).

Tablo 28 Araştırmaya Katılan Çocukların Çizdikleri Resimlerde Çevre Detaylarından “araba” Figürünün Bulunmasının Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Cinsiyet		araba		Toplam
		Yok	var	
Kız	f	83	1	84
	%	48.0	7.7	45.2
Erkek	f	90	12	102
	%	52.0	92.3	54.8
Toplam	f	173	13	186
	%	100	100	100

Tablo 28 incelendiğinde araştırmaya katılan çocuklardan araba çizmeyen 173 çocuğun % 52.0’ı erkek, %48.0’ı kızdır. Araba çizen 13 çocuğun %92.3’ü erkek %7.7’si kızdır. Yapılan istatistiksel analizde çocukların cinsiyetleri ile araba çizimi arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($V=.206$, $p<.05$).

Taş, v.d., (2006: 190), 7-12 yaş grubu çocukların doktorluk mesleğini resimlerine nasıl yansıttıklarını incelemek amacıyla yaptıkları çalışmada ambulansların ön plana çıkarıldığı resimleri çoğunlukla erkek öğrencilerin yaptığı görülmektedir. Bu araştırma sonuçları da tablo 28’deki verileri doğrulamaktadır. Tablo 28 incelendiğinde araba figürü erkek çocukların resimlerinde daha fazla görülmektedir. Kara taşıtları erkek çocukların resimlerinde 4- 4,5 yaş civarında ve kızlardan daha önce görülmektedir. Çocuklar büyüdükçe cinsiyete uygun oyuncak seçimi yapmaya başlarlar. Kızlar bebekler, vs. ile, erkekler ise araba vb. oyuncaklarla oynarlar. Bu farklılık da çocukların resimlerine yansımaktadır (Paktuna-Keskin, 2003: 45).

Tablo 29 Araştırmaya Katılan Çocukların Çizdikleri Resimlerde Çevre Detaylarından “hayvan” Figürünün Bulunmasının Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Cinsiyet		hayvan		Toplam
		Yok	var	
Kız	f	62	22	84
	%	41.3	61.1	45.2
Erkek	f	88	14	102
	%	58.7	38.9	54.8
Toplam	f	150	36	186
	%	100	100	100

Tablo 29 incelendiğinde araştırmaya katılan çocuklardan hayvan çizmeyen 150 çocuğun % 58.7'si erkek, %41.3'ü kızdır. Hayvan çizen 36 çocuğun %38.9'u erkek, %61.1'i kızdır. Yapılan istatistiksel analizde çocukların cinsiyetleri ile hayvan çizimi arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($V=.157$, $p<.05$).

Araştırmaya katılan çocukların resimlerine bakıldığında kelebek, kuş, köpek ve kelebeklerin çocukların resimlerinde yer aldığı görülmüştür. Tablo 29 incelendiğinde yine kızların resimlerinde hayvan figürlerinin erkeklere göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Paktuna-Keskin'e (2003: 57) göre kuş figürleri çoğunlukla mutlu temalarda yer alır. Kelebek de hayali sevgi ve güzellik aramayı çağrıştırır (Burns, Kaufman, 1972: 154).

Tablo 30 Araştırmaya Katılan Çocukların Çizdikleri Resimlerde Çevre Detaylarından “bulut” Figürünün Bulunmasının Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Cinsiyet		bulut		Toplam
		Yok	var	
Kız	f	39	45	84
	%	37.9	54.2	45.2
Erkek	f	64	38	102
	%	62.1	45.8	54.8
Toplam	f	103	83	186
	%	100	100	100

Tablo 30 incelendiğinde araştırmaya katılan çocuklardan bulut çizmeyen 103 çocuğun %62.1'i erkek, %37.9'u kızdır. Bulut çizen 83 çocuğun %45.8'i erkek, %54.2'si kızdır. Yapılan istatistiksel analizde çocukların cinsiyetleri ile bulut çizimi arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($V=.163$, $p<.05$).

Paktuna-Keskin'ne (2003: 32) göre çocuğun güneş ile çizdiği bulut daima mutluluğun sembolü olarak resimlerde yer alır.

Tablo 31 Araştırmaya Katılan Çocukların Çizdikleri Resimlerde Çevre Detaylarından “güneş” Figürünün Bulunmasının Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Cinsiyet		güneş		Toplam
		Yok	var	
Kız	f	32	52	84
	%	36.0	53.6	45.2
Erkek	f	57	45	102
	%	64.0	46.4	54.8
Toplam	f	89	97	186
	%	100	100	100

Tablo 31 incelendiğinde araştırmaya katılan çocuklardan güneş çizmeyen 89 çocuğun %64.0'ı erkek, %36.0'ı kızdır. Güneş çizen 97 çocuğun %46.4'ü erkek, %53.6'sı kızdır. Yapılan istatistiksel analizde çocukların cinsiyetleri ile güneş çizimi arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($V=.177, p<.05$).

Okulöncesi dönem çocukların resimleri incelendiğinde animizm döneminin etkisi ile çocuklar güneşi insanla özdeşleştirerek ona ağız, burun ve göz çizer. 6 yaşındaki çocukların resimleri incelendiğinde bazı güneş çizimlerinde bu özelliğe rastlanılmaktadır (Paktuna-Keskin, 2003: 31).

Greorian, DeMaria ve McDonald 1996 yılında yaptıkları araştırmada, depremi yaşayan çocuklarla yaptıkları araştırmada; siyah güneşin varlığına rastladılar. Siyah güneş imgesi karanlık, ölüm, korku, dehşet ve ümitsizlik gibi durumları yansıtmaktaydı (Malchiodi, 2005: 210).

Tablo 32 Araştırmaya Katılan Çocukların Çizdikleri Ev ve Çevre Çizimine Ait Detaylar ile Cinsiyetleri Arasındaki İlişki

Değişken	Phi	p
Ev	.190	.009
Perde	.145	.047
Kapı	.195	.008
Çiçek	.164	.025
Araba	.206	.005
Hayvan	.157	.032
Bulut	.163	.026
Güneş	.177	.016

Tablo 32 incelendiğinde araştırmaya katılan çocukların ev ve çevre çizimine ait detaylardan ev ($V=.190$, $p<.05$), perde ($V=.145$, $p<.05$), kapı ($V=.195$, $p<.05$), çiçek ($V=.164$, $p<.05$), araba ($V=.206$, $p<.05$), hayvan ($V=.157$, $p<.05$) bulut ($V=.163$, $p<.05$) ve güneş ($V=.177$, $p<.05$) çizimi ile çocukların cinsiyetleri arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur.

Tablo 32’de görüldüğü gibi 6 Yaş çocukların resimlerindeki ev ve çevre detaylarına bakıldığında kızların “perde, hayvan, çiçek bulut ve güneş” detaylarında erkeklere göre daha başarılı oldukları görülmektedir. Artut’un (2004: 21) da dediği gibi çocuk çevre ile olan bütün yaşantılarını resimlerinde göstermektedir.

Tablo 33 Araştırmaya Katılan Çocukların Çizdikleri Ev ve Çevre Çizimine Ait Detaylardan “kiremit” Figürünün Annenin Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı

Annenin Öğrenim Düzeyi		kiremit		Toplam
		Yok	var	
İlkokul	f	54	4	58
	%	32.1	22.2	31.2
Ortaokul	f	19	6	25
	%	11.3	33.3	13.4
Lise	f	60	8	68
	%	35.7	44.4	36.6
Üniversite	f	35	0	35
	%	20.8	0	18.8
Toplam	f	168	18	186
	%	100	100	100

Tablo 33 incelendiğinde araştırmaya katılan çocuklardan resimlerinde yaptıkları evlere kiremit çizmeyen 168 çocuğun annesinin %20.8’i üniversite; %35.7’si lise; %11.3’ü ortaokul; %32.1’i ilkokul mezunudur. Kiremit çizen 18 çocuğun annesinin %44.4’ü lise, %33.3’ü ortaokul, %22.2’si ilkokul mezunudur. Yapılan istatistiksel analizde çocukların resimlerinde yaptıkları evlere kiremit çizimleri ile annenin öğrenim düzeyi arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($V=.237$, $p<.05$).

Yapılan istatistiksel analizde kiremit çizimi açısından kız ve erkek çocuklar arasında önemli bir fark bulunamamıştır. Erkek çocuklarda kiremit çizimi (%61.1), kızlara oranla daha fazladır (%38.9). Yalçıntaş-Tarancı, Darıca (1999: 1-9)'nın 10-11 yaş çocuklar ile yaptığı araştırma bulgularına bakıldığında ise kızların erkeklere göre resimlerinde kiremit detayına daha fazla yer verdiği görülmektedir. Bu verilere dayanılarak 6 yaş çocukların resimlerinde kiremit detayına daha az yer vermelerinin gelişim düzeyinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Tablo 34 Araştırmaya Katılan Çocukların Çizdikleri Ev ve Çevre Çizimine Ait Detaylardan “merdiven” Figürünün Annenin Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı

Annenin Öğrenim Düzeyi		merdiven		Toplam
		Yok	var	
İlkokul	f	57	1	58
	%	32.2	11.1	31.2
Ortaokul	f	21	4	25
	%	11.9	44.4	13.4
Lise	f	66	2	68
	%	37.3	22.2	36.6
Üniversite	f	33	2	35
	%	18.6	22.2	18.8
Toplam	f	177	9	186
	%	100	100	100

Tablo 34 incelendiğinde araştırmaya katılan çocuklardan yaptıkları resme merdiven çizmeyen 177 çocuğun annesinin %18.6'sı üniversite; %37.3'ü lise; %11.9'u ortaokul; %32.2'si ilkokul mezunudur. Merdiven çizen 9 çocuğun annesinin %22.2'si üniversite, %22.2'si lise, %44.4'ü ortaokul, %11.1'i ilkokul mezunudur. Yapılan istatistiksel analizde çocukların resimlerine merdiven çizmeleri ile annenin öğrenim düzeyi arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($V=.215$, $p<.05$).

Yapılan araştırmada merdiven çizimi ile çocukların cinsiyetleri arasındaki ilişki de anlamsız bulunmuştur.

Tablo 35 Araştırmaya Katılan Çocukların Çizdikleri Ev ve Çevre Çizimine Ait Detaylardan “yol” Figürünün Annenin Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı

Annenin Öğrenim Düzeyi		yol		Toplam
		Yok	var	
İlkokul	f	54	4	58
	%	30.3	50.0	31.2
Ortaokul	f	25	0	25
	%	14.0	0	13.4
lise	f	68	0	68
	%	38.2	0	36.6
üniversite	f	31	4	35
	%	17.4	50.0	18.8
Toplam	f	178	8	186
	%	100	100	100

Tablo 35 incelendiğinde araştırmaya katılan çocuklardan yaptıkları resme yol çizmeyen 178 çocuğun annesinin %17.4’ü üniversite; %38.2’si lise; %14.0’ı ortaokul; %30.3’ü ilkokul mezunudur. Yol çizen 8 çocuğun annesinin %50.0’ı üniversite, %50.0’ı ilkokul mezunudur. Yapılan istatistiksel analizde çocukların resimlerine yol çizmeleri ile annenin öğrenim düzeyi arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($V=.225$, $p<.05$).

Tablo 36 Araştırmaya Katılan Çocukların Çizdikleri Ev ve Çevre Çizimine Ait Detaylar ile Annenin Öğrenim Düzeyi Arasındaki İlişki

Değişken	Cramer V	p
Kiremit	.237	.015
Merdiven	.215	.036
Yol	.225	.024

Tablo 36 incelendiğinde araştırmaya katılan çocukların çizdikleri ev ve çevre çizimine ait detaylar arasından kiremit ($V=.237$, $p<.05$), merdiven ($V=.215$, $p<.05$) ve yol ($V=.225$, $p<.05$) ile annenin öğrenim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 37 Araştırmaya Katılan Çocukların Çizdikleri Ev ve Çevre Çizimine Ait Detaylardan “duman”ın Babanın Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı

Babanın Öğrenim Düzeyi		duman		Toplam
		Yok	var	
İlkokul	f	24	4	28
	%	15.7	12.1	15.1
Ortaokul	f	21	7	28
	%	13.7	21.2	15.1
Lise	f	50	18	68
	%	32.7	54.5	36.6
Üniversite	f	58	4	62
	%	37.9	12.1	33.3
Toplam	f	153	33	186
	%	100	100	100

Tablo 37 incelendiğinde araştırmaya katılan çocuklardan yaptıkları resme duman çizmeyen 153 çocuğun babasının %37.9'u üniversite; %32.7'si lise; %13.7'si ortaokul; %15.7'si ilkokul mezunudur. Duman çizen 33 çocuğun babasının %12.1'i üniversite, %54.5'i lise, %21.2'si ortaokul, %12.1'i ilkokul mezunudur. Yapılan istatistiksel analizde çocukların resimlerine duman çizmeleri ile babanın öğrenim düzeyi arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($V=.234, p<.05$).

Tablo 37 incelendiğinde en çok lise mezunu babaları olan çocukların resimlerinde dumana rastlandığı görülmektedir. Dumanın aile bireyleri arasındaki içsel gerginlikle bağlantılı olduğu düşünülmekle birlikte, dumanın, çocukların resimlerinde sürekli tercih edilen bir obje olması sebebi ile gerginlik göstergesi olarak yorumlanması yanlış olabilir. Çünkü çocuklar sürekli olarak ev resimlerine duman çizmektedirler (Malchiodi, 2005: 231). Bu bilgiler araştırmada çıkan sonucun tesadüf olduğunu düşündürmektedir.

Tablo 38 Araştırmaya Katılan Çocukların Çizdikleri Ev ve Çevre Çizimine Ait Detaylar ile Babanın Öğrenim Düzeyi Arasındaki İlişki

Değişken	Cramer V	p
Duman	.234	.017

Tablo 38 incelendiğinde Araştırmaya katılan çocukların çizdikleri ev ve çevre çizimine ait detaylar arasından duman ($V=.237$, $p<.05$) ile babanın öğrenim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Çocuğun yaptığı resim çevresini, ailesi ve arkadaşlarıyla olan ilişkilerini yansıtabilir (Doğru-Yıldırım, v. d., 2006: 225).

Kırıçoğlu, (1998: 49) ve Taş, v. d., (2006: 186) çocukların çevre ile olan bütün yaşantılarını resimlerine yansıttıklarını ifade etmektedirler. Bu araştırmada da 6 yaş çocukların resimlerinde çevre ile ilgili detaylara rastlanmaktadır.

Tablo 39 Araştırmaya Katılan Çocukların Sb2 Puanlarının Çizdikleri Ev Detaylarından “baca” figürünün “yok” ya da “var” olmasına Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

baca	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	p
Yok	150	89.67	13450.50	2125.500	.047
var	36	109.46	3940.50		
Toplam	186				

Tablo 39 İncelendiğinde araştırmaya katılan çocukların Sb2 düzeylerinin çizdikleri ev detaylarından “baca” figürünün “yok” ya da “var” olmasına göre anlamlı bir biçimde farklılaştığı görülmektedir ($U=2125.500$, $p<.05$).

Çocukların resimlerinde baca olması sembolik olarak aile bireyleri arasında kurulan sıcak ilişkilerle ilgilidir. Tablo 39’a baktığımızda resimlerinde baca çizen çocukların sosyal ifade puanlarının sıra ortalamalarının yüksek olduğu görülmektedir.

Sıra ortalamaları yüksek olduğundan baca figürü çizen çocukların daha yüksek sosyal ifade düzeyine sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 40 Araştırmaya Katılan Çocukların Sb1 Puanlarının Çizdikleri Ev Detaylarından “merdiven” figürünün “yok” ya da “var” olmasına Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

merdiven	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	p
yok	177	95.38	16881.50	464.500	.034
var	9	56.61	509.50		
Toplam	186				

Tablo 40 incelendiğinde araştırmaya katılan çocukların Sb1 düzeylerinin çizdikleri ev detaylarından “merdiven” figürünün “yok” ya da “var” olmasına göre anlamlı bir biçimde farklılaştığı görülmektedir (U=464.500, p<.05).

Merdiven heyecanı ve güvenliği çağrıştırabilir (Burns, Kaufman, 1972: 216). Tablo 40’a baktığımızda merdiven çizmeyen çocukların “sosyal işbirliği” puanlarının sıra ortalamalarının yüksek olduğu görülmektedir. Sıra ortalamaları yüksek olduğundan merdiven figürünü çizmeyen çocukların daha yüksek sosyal işbirliği düzeyine sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 41 Araştırmaya Katılan Çocukların Sb2 Puanlarının Çizdikleri Ev Detaylarından “merdiven” figürünün “yok” ya da “var” olmasına Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

merdiven	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	p
yok	177	96.11	17011.50	334.500	.003
var	9	42.17	379.50		
Toplam	186				

Tablo 41 incelendiğinde araştırmaya katılan çocukların Sb2 düzeylerinin çizdikleri ev detaylarından “merdiven” figürünün “yok” ya da “var” olmasına göre anlamlı bir biçimde farklılaştığı görülmektedir (U=334.500, p<.05).

Tablo 41'e baktığımızda merdiven çizmeyen çocukların "sosyal ifade" puanlarının sıra ortalamalarının yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuç merdiven figürünü çizmeyen çocukların daha yüksek sosyal ifade düzeyine sahip olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 42 Araştırmaya Katılan Çocukların Sb2 Puanlarının Çizdikleri Çevre Detaylarından "uçurtma" figürünün "yok" ya da "var" olmasına Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

uçurtma	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	p
yok	181	95.37	17262.50	113.500	.004
var	5	25.70	128.50		
Toplam	186				

Tablo 42 incelendiğinde araştırmaya katılan çocukların Sb2 düzeylerinin çizdikleri çevre detaylarından "uçurtma" figürünün "yok" ya da "var" olmasına göre anlamlı bir biçimde farklılaştığı görülmektedir (U=113.500, p<.05).

Tablo 42'ye baktığımızda uçurtma çizmeyen çocukların "sosyal ifade" puanlarının sıra ortalamalarının yüksek olduğu görülmektedir. Sıra ortalamalarının yüksek olması uçurtma figürünü çizmeyen çocukların daha yüksek sosyal ifade düzeyine sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 43 Araştırmaya Katılan Çocukların Pb2 Puanlarının Çizdikleri Çevre Detaylarından "uçurtma" figürünün "yok" ya da "var" olmasına Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

uçurtma	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	p
yok	181	92.17	16682.50	211.500	.042
var	5	141.70	708.50		
Toplam	186				

Tablo 43 incelendiğinde araştırmaya katılan çocukların Pb2 düzeylerinin çizdikleri çevre detaylarından "uçurtma" figürünün "yok" ya da "var" olmasına göre anlamlı bir biçimde farklılaştığı görülmektedir (U=211.500, p<.05).

Tablo 43'te görüldüğü gibi uçurtma çizen çocukların “öğrenme problemi” puanlarının sıra ortalamalarının çizmeyenlere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Sıra ortalamaları yüksek olduğundan uçurtma figürünü çizen çocukların daha yüksek “öğrenme problemi” düzeyine sahip olduğu görülmektedir.

Burns ve Kaufman'a (1972: 212) göre uçurtma ve balonlar baskıcı bir aile ortamından kaçmak isteyen çocukların kullandıkları sembollerdir. Bu sembol kaçış ve özgürlüğü çağrıştırmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda Tablo 43 incelendiğinde uçurtma çizen çocukların daha yüksek öğrenme problemi düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Aile kuramcıları, çocuklardaki davranış sorunlarının aile sistemindeki bozukluktan dolayı ortaya çıktığını savunmaktadır (İlkbahar- Yahya, 1992: 113). Baskıcı bir aile ortamında yetişen çocukların bu durumdan kurtulmanın bir ifadesi olarak balon ve uçurtma çizerek bunu resimlerine yansıtmış oldukları söylenebilir.

Tablo 44 Araştırmaya Katılan Çocukların Sb2 Puanlarının Resimlerindeki Çevre Detaylarından “güneş” figürünün “yok” ya da “var” olmasına Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

güneş	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	p
yok	89	102.70	9140.00	3498.000	.025
var	97	85.06	8251.00		
Toplam	186				

Tablo 44 incelendiğinde araştırmaya katılan çocukların Sb2 düzeylerinin çizdikleri çevre detaylarından “güneş”in “yok” ya da “var” olmasına göre anlamlı bir biçimde farklılaştığı görülmektedir (U=3498.000, p<.05).

Tablo 44'e baktığımızda güneş çizmeyen çocukların “sosyal ifade” puanlarının sıra ortalamalarının yüksek olduğu görülmektedir. Sıra ortalamaları yüksek olduğundan güneş figürünü çizmeyen çocukların daha yüksek sosyal ifade düzeyine sahip olduğu ifade edilebilir.

Tablo 45 Araştırmaya Katılan Çocukların Sb2 Puanlarının Resimlerindeki Çevre Detaylarından “bulut” figürünün “yok” ya da “var” olmasına Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

bulut	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	p
yok	103	101.97	10502.50	3402.500	.017
var	83	82.99	6888.50		
Toplam	186				

Tablo 45 incelendiğinde araştırmaya katılan çocukların Sb2 düzeylerinin çizdikleri çevre detaylarından “bulut”un “yok” ya da “var” olmasına göre anlamlı bir biçimde farklılaştığı görülmektedir (U=3402.500, p<.05).

Tablo 45’e baktığımızda bulut çizmeyen çocukların “sosyal ifade” puanlarının sıra ortalamalarının yüksek olduğu görülmektedir. Sıra ortalamaları yüksek olduğundan bulut figürünü çizmeyen çocukların daha yüksek sosyal ifade düzeyine sahip olduğu ifade edilebilir.

Tablo 46 Araştırmaya Katılan Çocukların Sb2 Puanlarının Resimlerindeki Çevre Detaylarından “dağ” figürünün “yok” ya da “var” olmasına Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

dağ	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	p
yok	180	91.94	16549.50	259.500	.030
var	6	140.25	841.50		
Toplam	186				

Tablo 46 incelendiğinde araştırmaya katılan çocukların Sb2 düzeylerinin çizdikleri çevre detaylarından “dağ” figürünün “yok” ya da “var” olmasına göre anlamlı bir biçimde farklılaştığı görülmektedir (U=259.500, p<.05).

Tablo 46’ya baktığımızda dağ çizen çocukların “sosyal ifade” puanlarının sıra ortalamalarının yüksek olduğu görülmektedir. Sıra ortalamaları yüksek olduğundan dağ figürü çizen çocukların daha yüksek sosyal ifade düzeyine sahip olduğu düşünülebilir.

Tablo 47 Araştırmaya Katılan Çocukların Sb2 Puanlarının Resimlerindeki Çevre Detaylarından “çimen”in “yok” ya da “var” olmasına Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

çimen	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	p
yok	129	100.14	12917.50	2820.500	.011
var	57	78.48	4473.50		
Toplam	186				

Tablo 47 incelendiğinde araştırmaya katılan çocukların Sb2 düzeylerinin çizdikleri çevre detaylarından “çimen”in “yok” ya da “var” olmasına göre anlamlı bir biçimde farklılaştığı görülmektedir ($U=2820.500$, $p<.05$).

Tablo 47’ye baktığımızda çimen çizmeyen çocukların “sosyal ifade” puanlarının sıra ortalamalarının yüksek olduğu görülmektedir. Sıra ortalamaları yüksek olduğundan çimen çizmeyen çocukların daha yüksek sosyal ifade düzeyine sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 48 Araştırmaya Katılan Çocukların Pb2 Puanlarının Resimlerindeki Çevre Detaylarından “hayvan” figürünün “yok” ya da “var” olmasına Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

hayvan	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	p
yok	150	89.01	13351.50	2026.500	.020
var	36	112.21	4039.50		
Toplam	186				

Tablo 48 incelendiğinde araştırmaya katılan çocukların Pb2 düzeylerinin çizdikleri çevre detaylarından “hayvan”ın “yok” ya da “var” olmasına göre anlamlı bir biçimde farklılaştığı görülmektedir ($U=2026.500$, $p<.05$).

Tablo 48’e baktığımızda hayvan çizen çocukların “öğrenme problemi” puanlarının sıra ortalamalarının yüksek olduğu görülmektedir. Sıra ortalamaları yüksek olduğundan hayvan çizen çocukların daha yüksek öğrenme problemi düzeyine sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 49 Araştırmaya Katılan Çocukların Sb2 Puanlarının Resimlerindeki Çevre Detaylarından “yol”un “yok” ya da “var” olmasına Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

yol	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	p
yok	178	91.57	16299.00	368.000	.021
var	8	136.50	1092.00		
Toplam	186				

Tablo 49 incelendiğinde araştırmaya katılan çocukların Sb2 düzeylerinin çizdikleri çevre detaylarından “yol”un “yok” ya da “var” olmasına göre anlamlı bir biçimde farklılaştığı görülmektedir. (U=368.000, p<.05).

Tablo 49’a baktığımızda yol çizen çocukların “sosyal ifade” puanlarının sıra ortalamalarının yüksek olduğu görülmektedir. Sıra ortalamaları yüksek olduğundan yol çizen çocukların daha yüksek sosyal ifade düzeyine sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 50 Araştırmaya Katılan Çocukların Pb2 Puanlarının Resimdeki Ev Detaylarından “çatı” figürünün “yok” ya da “var” olmasına Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

catı	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	p
yok	105	86.54	9087.00	3522.000	.045
var	81	102.52	8304.00		
Toplam	186				

Tablo 50 incelendiğinde araştırmaya katılan çocukların Pb2 düzeylerinin çizdikleri çevre detaylarından “çatı”nın “yok” ya da “var” olmasına göre anlamlı bir biçimde farklılaştığı görülmektedir (U=3522.000, p<.05).

Tablo 50’ye baktığımızda çatı çizen çocukların “öğrenme problemi” puanlarının sıra ortalamalarının yüksek olduğu görülmektedir. Sıra ortalamaları yüksek olduğundan çatı çizen çocukların daha yüksek öğrenme problemi düzeyine sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 51 Araştırmaya Katılan Çocukların Çizdikleri Anne Figürünün Cinsiyetine Uygunluğunun Çocukların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Cinsiyet		Annenin Cinsiyetine Uygunluğu				Toplam
		Uygun değil	uygun	Anne yok	Belli değil	
Kız	f	2	77	4	1	84
	%	6.3	56.2	30.8	25.0	45.2
Erkek	f	30	60	9	3	102
	%	93.8	43.8	69.2	75.0	54.8
Toplam	f	32	137	13	4	186
	%	100	100	100	100	100

Tablo 51 incelendiğinde araştırmaya katılan 32 çocuktan anne figürünü cinsiyetine uygun çizmeyenlerin %93.8'i erkek, %6.3'ü kız; anne figürünü cinsiyetine uygun olarak çizen 137 çocuğun %43.8'i erkek, %56.2'si kız; anne figürü çizmeyen 13 çocuğun %69.2'si erkek, %30.8'i kız; anne figürünün cinsiyetini belirsiz çizen 4 çocuğun %75'i erkek, %25'i kızdır. Yapılan istatistiksel analizde çocukların cinsiyetleri ile anne figürünü cinsiyetine uygun olarak çizmeleri arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. ($V=.388$, $p<.05$)

Tablo incelendiğinde kızların çoğu annelerini cinsiyetine uygun olarak çizerken erkeklerin çoğu uygun çizmemiştir. Burada cinsiyet faktörü önemlidir. Bu bulgu kız çocukların, kendilerini anneleri ile özdeşleştirdikleri için annenin cinsiyetini erkeklere oranla daha doğru çizmişlerdir şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 52 Araştırmaya Katılan Çocukların Çizdikleri Figürlerin Cinsiyete Uygunluğu ile Çocukların Cinsiyetleri Arasındaki İlişki

Değişken	Cramer's V	p
Anne	.388	.000
Baba	.146	.264
Çocuk	.155	.217

Tablo 52 incelendiğinde araştırmaya katılan çocukların cinsiyetleri ile anne figürünün cinsiyetine uygun olarak çizilmesi ($V=.388$, $p<.05$) arasında anlamlı bir ilişki vardır. Diğer yandan baba ($V=.146$, $p>.05$), ve çocuk ($V=.155$, $p>.05$) figürlerinin cinsiyete uygun olarak çizilmesi arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Tablo 53 Araştırmaya Katılan Çocukların Resimlerindeki Sarı Renk Kullanımlarının Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Cinsiyet		sarı		Toplam
		Yok	var	
Kız	f	4	80	84
	%	13.3	51.3	45.2
Erkek	f	26	76	102
	%	86.7	48.7	54.8
Toplam	f	30	156	186
	%	100	100	100

Tablo 53 incelendiğinde araştırmaya katılan 30 çocuktan sarı renk kullanmayanların %86.7'si erkek, %13.3'ü kızdır. Sarı renk kullanan 156 çocuğun %48.7'si erkek, %51.3'ü kızdır. Yapılan istatistiksel analizde çocukların cinsiyetleri ile sarı rengi kullanmaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. ($V=.280$, $p<.05$)

Çocukların resimlerinde sarı rengin ağırlıklı olarak kullanılması çocuğun aileye bağımlılığı ile ilişkilendirilebilir. Çocuk fazla heyecanlıdır (Furth, 2002, 98). Malchiodi'ye göre sarı genelde ışık, enerji ve olumlu hislerle ilişkilendirilmektedir (Malchiodi, 2005: 162). Tablo 53'de 6 yaşındaki kız çocukların erkeklere göre sarı rengi daha çok tercih ettikleri görülmektedir.

Burkitt, v.d., (2005: 78) yaptıkları araştırmada iki farklı eğitimden gelen çocukların olumsuz özellikleri olan figürlerde kullandıkları renkler açısından farklılıklar tespit etmişlerdir. Stainer eğitim sisteminden gelen çocuklar üzgün insan resimlerinde sarı renk kullanırken yaygın ortalama eğitim almış diğer gruptaki çocukların yeşil, turuncu ve mavi renkleri tercih ettiklerini ifade etmiştir.

Tablo 54 Araştırmaya Katılan Çocukların Resimlerindeki Kırmızı Renk Kullanımlarının Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Cinsiyet		kırmızı		Toplam
		Yok	var	
Kız	f	15	69	84
	%	29.4	51.1	45.2
Erkek	f	36	66	102
	%	70.6	48.9	54.8
Toplam	f	51	135	186
	%	100	100	100

Tablo 54 incelendiğinde araştırmaya katılan 51 çocuktan kırmızı renk kullanmayanların %70.6'sı erkek, %29.4'ü kızdır. Kırmızı renk kullanan 135 çocuğun %48.9'u erkek, %51.1'i kızdır. Yapılan istatistiksel analizde çocukların cinsiyetleri ile kırmızı rengi kullanmaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. ($V=.195$, $p<.05$)

Rosa Alschuler ve La Berta Hartwick okul öncesi çocukları ile yaptıkları araştırmada kırmızının, duyguları etkileyen, tahrik edici bir renk olduğundan dolayı en çok tercih edilen rengin kırmızı ve tonları olduğunu saptamıştır. Mavi, kontrollü; turuncu, arkadaşlık, sempatiklik ve hayali duygularının ön plana çıktığı; siyah rengin ise korku ve heyecan gibi tepkilerin yoğunluğuna işaret ettiği görülmüştür. (Linderman, 1997: 93).

Tablo 55 Araştırmaya Katılan Çocukların Resimlerindeki Turuncu Renk Kullanımlarının Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Cinsiyet		turuncu		Toplam
		Yok	var	
Kız	f	27	57	84
	%	35.5	51.8	45.2
Erkek	f	49	53	102
	%	64.5	48.2	54.8
Toplam	f	76	110	186
	%	100	100	100

Tablo 55 incelendiğinde araştırmaya katılan 76 çocuktan turuncu renk kullanmayanların %64.5'i erkek, %35.5'i kızdır. Turuncu renk kullanan 110 çocuğun

%48.2'si erkek, %51.8'i kızdır. Yapılan istatistiksel analizde çocukların cinsiyetleri ile turuncu rengi kullanmaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($V=.161$, $p<.05$). Çocuğun resimlerinde turuncu rengi ağırlıklı olarak kullanması endişeyi çağrıştırabilir.(Furth, 2002: 98) Tablo 55 incelendiğinde turuncu rengi kullanan kızların oranının erkeklere göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 56 Araştırmaya Katılan Çocukların Resimlerindeki Yeşil Renk Kullanımlarının Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Cinsiyet		yeşil		Toplam
		Yok	var	
Kız	f	13	71	84
	%	31.0	49.3	45.2
Erkek	f	29	73	102
	%	69.0	50.7	54.8
Toplam	f	42	144	186
	%	100	100	100

Tablo 56 incelendiğinde araştırmaya katılan 42 çocuktan yeşil renk kullanmayanların %69.0'ı erkek, %31.0'ı kızdır. Yeşil renk kullanan 144 çocuğun %50.7'si erkek, %49.3'ü kızdır. Yapılan istatistiksel analizde çocukların cinsiyetleri ile yeşil rengi kullanmaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($V=.154$, $p<.05$). Literatür bilgilerine baktığımızda yeşil rengi kullanan çocuk için “yaşıtlarına göre daha olgundur ve özgüveni vardır” yorumu yapılmaktadır. Yeşil rengi kullanan kız ve erkek çocukların oranları birbirine yakın olmakla beraber kızların oranı erkeklere göre daha fazladır.

Tablo 57 Araştırmaya Katılan Çocukların Resimlerindeki Mor Renk Kullanımlarının Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Cinsiyet		mor		Toplam
		Yok	var	
Kız	f	30	54	84
	%	33.0	56.8	45.2
Erkek	f	61	41	102
	%	67.0	43.2	54.8
Toplam	f	91	95	186
	%	100	100	100

Tablo 57 incelendiğinde araştırmaya katılan 91 çocuktan mor renk kullanmayanların %67.0'ı erkek, %33.0'ı kızdır. Mor renk kullanan 95 çocuğun %43.2'si erkek, %56.8'i kızdır. Yapılan istatistiksel analizde çocukların cinsiyetleri ile mor rengi kullanmaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($V=.240$, $p<.05$).

Mor renk, başkalarının kontrolü ve desteğine duyulan ihtiyaa işaret edebilir. Resimlerinde mor kullanan kız çocukların oranının erkeklere göre daha fazla olduğu görülmektedir. (Furth, 2002: 98).

Tablo 58 Araştırmaya Katılan ocukların Resimlerindeki Pembe Renk Kullanımlarının Cinsiyetlere Göre Dağılımı

Cinsiyet		pembe		Toplam
		Yok	var	
Kız	f	23	61	84
	%	27.7	59.2	45.2
Erkek	f	60	42	102
	%	72.3	40.8	54.8
Toplam	f	83	103	186
	%	100	100	100

Tablo 58 incelendiğinde araştırmaya katılan 83 çocuktan pembe renk kullanmayanların %72.3' erkek, %27.7'si kızdır. Pembe renk kullanan 103 çocuğun %40.8'i erkek, %59.2'si kızdır. Yapılan istatistiksel analizde çocukların cinsiyetleri ile pembe rengi kullanmaları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($V=.315$, $p<.05$).

Tablo 59 Araştırmaya Katılan Çocukların Resimlerindeki Renk Kullanımları ile Cinsiyetleri Arasındaki İlişki

Değişken	Phi	p
Sarı	.280	.000
Kırmızı	.195	.008
Turuncu	.161	.028
Yeşil	.154	.035
Mor	.240	.001
Pembe	.315	.000

Tablo 59 incelendiğinde araştırmaya katılan çocukların resimlerinde kullandıkları sarı ($V=.280$, $p<.05$), kırmızı ($V=.195$, $p<.05$), turuncu ($V=.161$, $p<.05$), yeşil ($V=.154$, $p<.05$), mor ($V=.240$, $p<.05$), pembe ($V=.315$, $p<.05$) renkleri ile cinsiyetleri ile arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Burkitt, v. d. (2003: 452), yaptıkları araştırmada, çocukların daha çok tercih ettikleri renkleri olumlu figürlerde, daha az tercih ettikleri renkleri olumsuz figürlerde, orta derecede tercih ettikleri renkleri ise nötr figürlerde kullandıkları görülmüştür. Yaptıkları bu araştırma Colomb'un "çocukların renkleri sembolik olarak kullanma yaşının 4'e kadar indiği" görüşünü desteklemektedir. Bu araştırmada çocukların renkleri kullanmaları ile ilgili gelişimsel ya da cinsiyet farklılıklarına dair bir kanıt bulamamışlardır. Farklı duygusal konularda kullanılan renklerin puanlandırılmasında kızlar ve erkekler arasında çok az bir fark bulunmasına karşılık yapılan analizde kız ve erkekler arasındaki renk seçiminde önemli bir fark bulunamamıştır. Bu sonuçlar tezdeki sonuçları destekler nitelikte değildir. Renk kullanımları ile cinsiyet faktörü arasında önemli farklar bulunmuştur.

Tablo 60 Araştırmaya Katılan Çocukların Pb1 Puanlarının Resimlerinde Kırmızı Renk Kullanımına Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

kırmızı	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	p
yok	51	114.41	5835.00	2376.000	.001
var	135	85.60	11556.00		
Toplam	186				

Tablo 60 incelendiğinde araştırmaya katılan çocukların Pb1 düzeylerinin resimlerinde kırmızı rengi kullanmalarına göre anlamlı bir biçimde farklılaştığı görülmektedir. ($U=2376.000$, $p<.05$).

Tablo 60'a baktığımızda kırmızı rengi kullanmayan çocukların "sorunları ifade etme problemi" puanlarının sıra ortalamalarının yüksek olduğu görülmektedir. Sıra ortalamaları yüksek olduğundan kırmızıyı kullanmayan çocukların daha yüksek sorunları ifade etme problemi düzeyine sahip olduğu görülmektedir.

Kırmızı saldırganlık ve öfke ifade edebilir. Kuvvetli bir renktir. Bunun dışında bir çok anlamı çağrıştırabilir: enerji, nefret, bir problemin göstergesi, tehlike, fiziksel hastalık, aşk, vb. Şiddet ve istismara uğramış çocuklar resimlerinde çoğunlukla kırmızı ve siyah kullanırlar.

Greorian, DeMaria ve McDonald 1996 yılında, deprem yaşayan travmatize olmuş çocukların renk seçiminde iki ya da üç renk (siyah-kırmızı) kullandıklarını tespit etmişlerdir (Malchiodi, 2005: 210).

Tablo 61 Araştırmaya Katılan Çocukların Resimlerindeki Evin Çatı Özelliklerinin Babanın Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı

Babanın Öğrenim Düzeyi		Evin çatı özellikleri			Toplam
		Yok	Üçgen	dikdörtgen	
İlkokul	f	13	7	8	28
	%	12.9	23.3	14.5	15.1
ortaokul	f	14	0	14	28
	%	13.9	0	25.5	15.1
lise	f	36	9	23	68
	%	35.6	30.0	41.8	36.6
üniversite	f	38	14	10	62
	%	37.6	46.7	18.2	33.3
Toplam	f	101	30	55	186
	%	100	100	100	100

Tablo 61 incelendiğinde araştırmaya katılan çocuklardan yaptıkları resme ev çizmeyen 101 çocuğun babasının %37.6'sı üniversite; %35.6'sı lise; %13.9'u ortaokul; %12.9'u ilkokul mezunudur. Resimlerinde yaptıkları eve üçgen biçimli çatı çizen 30

çocuğun babasının %46.7'si üniversite, %30.0'ı lise, %23.3'ü ilkokul mezunudur. Dikdörtgen biçimli çatı çizen 55 çocuğun babasının %18.2'si üniversite, %41.8'i lise, %25.5'i ortaokul, %14.5'i ilkokul mezunudur. Yapılan istatistiksel analizde çocukların resimlerindeki evin çatı özelliği ile babanın öğrenim düzeyi arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($V=.214$, $p<.05$).

Tablo 62 Araştırmaya Katılan Çocukların Resimlerindeki Evin Çatı ve Kat Özellikleri İle Babanın Öğrenim Düzeyi Arasındaki İlişki

Değişken	Cramer's V	p
Evin Çatı Özellikleri	.214	.009
Evin Kat Özellikleri	.124	.741

Tablo 62 incelendiğinde araştırmaya katılan çocukların çizdikleri evin çatı özelliği ($V=.214$, $p<.05$) ile babanın öğrenim durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır. Diğer yandan evin kat özelliği ($V=.124$, $p>.05$) ile babanın öğrenim durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.

Literatür bilgilerine bakıldığında çocukların 6 yaşından 9 yaşına kadar sanatsal becerileri hızla gelişir. Çocuklar bu dönemde evleri genelde sivri üçgen çatılı yaparlar. Bu araştırmada babaları üniversite mezunu olan çocukların büyük çoğunluğunun evi üçgen çatılı yaptıkları görülmektedir. Di Leo (1983: 44), yaptığı bir araştırmada şehirde yaşayan çocukların çoğunun eğik çatılı ve bacalı evler çizdiklerini tespit etmiştir.

Tablo 63 Araştırmaya Katılan Çocukların Resimlerinde Aile Bireylerinin Birbirlerine Göre Konumlarının Cinsiyetlerine göre Dağılımı

Cinsiyet		Aile bireylerinin birbirlerine göre konumları			Toplam
		Birbirlerine yakın	Birbirlerine uzak	Diğer	
Kız	f	81	3	0	84
	%	47.9	21.4	0	45.2
Erkek	f	88	11	3	102
	%	52.1	78.6	100	54.8
Toplam	f	169	14	3	186
	%	100	100	100	100

Tablo 63 incelendiğinde araştırmaya katılan çocuklardan aile bireylerini birbirine yakın olarak çizen 169 çocuğun %52.1'i erkek, %47.9'u kız; aile bireylerini birbirine uzak çizen 14 çocuğun %78.6'sı erkek, %21.4'ü kız; diğer konumlarda çizen 3 çocuğun %100'ü erkektir. Yapılan istatistiksel analizde çocukların cinsiyetleri ile resimlerinde çizdikleri aile bireylerinin birbirlerine göre konumları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($V=.182$, $p<.05$).

Tablo 64 Araştırmaya Katılan Çocukların Resimlerindeki Aile Bireylerinin Sosyal etkileşimi ve Konumları ile Cinsiyetleri Arasındaki İlişki

Değişken	Cramer's V	p
Aile bireylerinin sosyal etkileşimi	.247	.079
Aile bireylerinin birbirlerine göre konumları	.182	.046
Aile bireylerinin birliktelikleri	.179	.425

Tablo 64 incelendiğinde araştırmaya katılan çocukların cinsiyetleri ile aile bireylerinin birbirlerine göre konumları ($V=.182$, $p<.05$) ile arasında anlamlı bir ilişki vardır. Diğer yandan çocukların cinsiyetleri ile aile bireylerinin sosyal etkileşimi ($V=.247$, $p>.05$) ve aile bireylerinin birliktelikleri ($V=.179$, $p>.05$) arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Yapılan istatistiksel analiz sonucunda 6 yaş çocukların cinsiyetleri ile aile bireylerinin sosyal etkileşimleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bu sonuçlar Doğru-Yıldırım, v. d., (2006: 233) yaptıkları araştırma sonuçları ile benzerlik

göstermektedir. Yapılan bu araştırma öğrencilerin yaşadıkları ailenin sosyal konumlarına göre Goodenough ve Harriss Adam Çizme ve Aile Resmi Çizme testlerinden aldıkları puanlar karşılaştırılmış ve aralarında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Bu çalışmada kız ve erkek çocukların çoğunluğu aile bireylerini birbirlerine yakın olarak çizmiş olmalarına rağmen kızların oranı erkeklere göre daha fazladır. Bu bulgular Doğru-Yıldırım, v. d., (2006: 223) ile uyum içindedir, Doğru ve arkadaşları; Türkiye ve Almanya’da yaşayan çocuklarla yaptıkları çalışmada çocuklardan aile resmi yapmaları istenmiştir. Araştırma sonucunda resim çizme ve aileyi tanımlama durumları arasında kızların erkeklere göre daha başarılı olduğu ve yaş ilerledikçe aileyi tanıma düzeylerinin yükseldiği görülmüştür. Türkiye’de yaşayan öğrencilerin Almanya’da yaşayan öğrencilere göre aile kavramlarının daha gelişmiş olduğu görülmektedir. Ayrıca Kırcan’ın 1994 yılında yaptığı; “çocuk resminde aile” konulu çalışması ve Şenel’in de 1995 yılındaki; “çocuk resminde aile ve plan algısı” konulu çalışmaları kızların aileyi algılama durumlarının erkeklere göre daha başarılı olduğu sonuçlarını desteklemektedir (Doğru-Yıldırım, v. d., 2006: 232).

Küçük çocuklar genellikle anne ve çocukları birbirine benzer şekilde, yan yana hatta el ele çizerler. Çizimlerin dikkate değer kısmı çizimin anne-çocuk birlikteliğine dair ilk duyguları korumasıdır (Gillespie, 1994: 65). Bu çalışmada da literatür bilgilerine paralel olarak istatistiksel verilerin sonuçlarına bakıldığında kız çocukların %52.2’si, erkek çocukların ise %47.8’i anne ve çocuğu ele ele çizmiştir

Fişek’in 1989 yılında yaptığı araştırma sonuçlarına bakıldığında anne-babanın Aile Uyumluluk ve Birliktelik Tespit Skalası III puanlamaları düştükçe çocukların resimlerdeki uyumluluk da düşmekte; uyumluluk puanlamaları arttıkça çocukların resimlerdeki uyumluluk puanları da yükselmektedir. Buradan hareketle çocukların resimlerinde evdeki gerçek durumu çizdikleri sonucuna varılabilir. Ayrıca klinik teşhis konulmuş çocukların ve kardeşlerinin aileleriyle birliktelikleri ve bağlılıkları arttıkça davranış problemlerinin arttığı; teşhis konulmamış çocukların ise aileleriyle birliktelikleri arttıkça davranış problemlerinin azaldığı sonucunu tespit etmiştir (İlkbahar- Yahya, 1992: 119)

Tablo 65 Araştırmaya Katılan Çocukların Resimlerinde Aile Bireylerinin Birbirlerine Göre Konumlarının Babanın Öğrenim Düzeyine göre Dağılımı

Babanın Öğrenim Düzeyi		Aile bireylerinin birbirlerine göre konumları			Toplam
		Birbirlerine yakın	Birbirlerine uzak	Diğer	
İlkokul	f	26	1	1	28
	%	15.4	7.1	33.3	15.1
Ortaokul	f	26	0	2	28
	%	15.4	0	66.7	15.1
Lise	f	63	5	0	68
	%	37.3	35.7	0	36.6
Üniversite	f	54	8	0	62
	%	32.0	57.1	0	33.3
Toplam	f	169	14	3	186
	%	100	100	100	100

Tablo 65 incelendiğinde araştırmaya katılan çocuklardan aile bireylerini birbirlerine yakın olarak çizen 169 çocuğun babasının %32.0'ı üniversite; %37.3'ü lise; %15.4'ü ortaokul; %15.4'ü ilkokul mezunudur. Aile bireylerini birbirlerine uzak olarak çizen 14 çocuğun babasının %57.1'i üniversite, %35.7'si lise, %7.1'i ilkokul mezunudur. Aile bireylerini diğer konumlarda çizen 3 çocuğun babasının %66.7'si ortaokul, %33.3'ü ilkokul mezunudur. Yapılan istatistiksel analizde babanın öğrenim düzeyi ile çocukların resimlerinde çizdikleri aile bireylerinin birbirlerine göre konumları arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($V=.189$, $p<.05$).

Tablo 66 Araştırmaya Katılan Çocukların Resimlerindeki Aile Bireylerinin Sosyal etkileşimi ve Konumları ile Babanın Öğrenim Düzeyi Arasındaki İlişki

Değişken	Cramer's V	p
Aile bireylerinin sosyal etkileşimi	.171	.574
Aile bireylerinin birbirlerine göre konumları	.189	.039
Aile bireylerinin birliktelikleri	.189	.336

Tablo 66 incelendiğinde babanın öğrenim düzeyi ile çocukların resimlerinde çizdikleri aile bireylerinin birbirlerine göre konumları ($V=.189$, $p<.05$) ile arasında anlamlı bir ilişki vardır. Diğer yandan babanın öğrenim düzeyi ile aile bireylerinin

sosyal etkileşimi ($V=.171$, $p>.05$) ve aile bireylerinin birliktelikleri ($V=.189$, $p>.05$) arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Tabloya baktığımızda üniversite, lise ve ilkokul mezunu babaların çocukları aile bireylerini birbirinden uzak çizerken orta ve ilkokul mezunu olan babaların çocuklarının çoğu aile bireylerini daha yakın çizmiştir. Buradan “eğitim seviyesi yüksek, çalışan babaların çocuklarına fazla vakit ayıramaması ve bunun sonucunda aile üyeleri ile geçirilen zamanın az olması, çocukların resimlerine aile bireylerinin birbirlerine uzak olarak çizilmesi şeklinde yansiyabilir” sonucuna varılabilir.

Tablo 67 Araştırmaya Katılan Çocukların Resimlerinde Figürleri Sayfanın Üst Tarafına Yerleştirmelerinin Annenin Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı

Annenin Öğrenim Düzeyi		Sayfanın üst tarafına yapılmış		Toplam
		hayır	evet	
İlkokul	f	50	8	58
	%	28.7	66.7	31.2
Ortaokul	f	23	2	25
	%	13.2	16.7	13.4
Lise	f	68	0	68
	%	39.1	0	36.6
Üniversite	f	33	2	35
	%	19.0	16.7	18.8
Toplam	f	174	12	186
	%	100	100	100

Tablo 67 incelendiğinde araştırmaya katılan çocuklardan, aile bireylerini sayfanın üst tarafına yapan 12 çocuğun annesinin %16.7’si üniversite; %16.7’si ortaokul; %66.7’si ilkokul mezunudur. Yapılan istatistiksel analizde annenin öğrenim düzeyi ile aile bireylerinin sayfanın üst tarafına yapılması arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. ($V=.232$, $p<.05$)

Tablo 68 Araştırmaya Katılan Çocukların Resimlerindeki Çizim Şeklinin Annenin Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı

Annemin Öğrenim Düzeyi		Çizim şekli		Toplam
		Silik, kesintili çizgiler	Kalın bastırılmış çizgiler	
İlkokul	f	9	49	58
	%	50.0	29.2	31.2
Ortaokul	f	5	20	25
	%	27.8	11.9	13.4
Lise	f	4	64	68
	%	22.2	38.1	36.6
Üniversite	f	0	35	35
	%	.0	20.8	18.8
Toplam	f	18	168	186
	%	100	100	100

Tablo 68 incelendiğinde araştırmaya katılan çocuklardan, resimlerinde silik ve kesintili çizgiler kullanan 18 çocuğun annesinin %22.2'si lise; %27.8'i ortaokul; %50.0'ı ilkokul mezunudur. Kalın ve bastırılmış çizgiler kullanan 168 çocuğun annesinin %20.8'i üniversite; %38.1'i lise; %11.9'u ortaokul; %29.2'si ilkokul mezunudur. Yapılan istatistiksel analizde annenin öğrenim düzeyi ile çocuğun resimde kullandığı çizim şekli arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. ($V=.234$, $p<.05$)

Eğitim düzeyi düştükçe silik ve kesintili çizgiler kullanan çocukların oranının artmakta olduğu görülmektedir.

Tablo 69 Araştırmaya Katılan Çocukların Resimlerinde Kağıt Kullanımları ile Annenin Öğrenim Düzeyi Arasındaki İlişki

Değişken	Cramer's V	p
Sayfanın sağına sıkıştırılmış	.097	.627
Sayfanın soluna sıkıştırılmış	.122	.427
Sayfanın üst tarafına yapılmış	.232	.019
Sayfa orantılı kullanılmış	.077	.776
Sayfanın alt kısmına kaydırılmış	.054	.909
Sayfanın ortasına çizilmiş	.202	.054
Çizim şekli	.234	.017
Kağıt kullanımı	.051	.924

Tablo 69 incelendiğinde annenin öğrenim düzeyi ile çocukların resimlerindeki kağıt kullanım biçimlerinden resmin sayfanın üst tarafına yapılması ($V=.232$, $p<.05$) ve çizim şekli ($V=.234$, $p<.05$) arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Çocukların çizim sırasında kağıdı kullanma durumlarını belirlemek amacıyla yapılan araştırmalarda, kağıdı kullanım biçiminin büyük ölçüde çizimin konusuna bağlı olduğu ve nesnelere arasındaki ilişkiyi gösteren daha karmaşık çizim stratejilerinin yaşa bağlı olarak geliştiği bulunmuştur (Kındap, 2005: 27).

Tablo 67'ye baktığımızda annesi ilköğretim mezunu olan çocukların çoğu figürleri sayfanın üst tarafına yapmışlardır. Figürlerin sayfaya yerleştirilmesiyle ilgili genel kanı sayfanın üst kısmına yerleştirilen figürlerin iyimserlik ve fanteziyi öne sürdüğüdür.

Tablo 70 Araştırmaya Katılan Çocukların Resimlerinde Figürleri Sayfanın Sol Tarafına Sıkıştırılmalarının Babanın Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı

Babanın Öğrenim Düzeyi		Sola sıkıştırılmış		Toplam
		Hayır	evet	
İlkokul	f	28	0	28
	%	15.7	0	15.1
Ortaokul	f	26	2	28
	%	14.6	25.0	15.1
Lise	f	68	0	68
	%	38.2	0	36.6
Üniversite	f	56	6	62
	%	31.5	75.0	33.3
Toplam	f	178	8	186
	%	100	100	100

Tablo 70 incelendiğinde araştırmaya katılan çocuklardan, aile bireylerini sayfanın sol tarafına sıkıştırılmış olarak yapan 8 çocuğun babasının %75.0'ı üniversite; %25.0'ı ortaokul mezunudur. Yapılan istatistiksel analizde babanın öğrenim düzeyi ile aile bireylerinin sayfanın sol tarafına sıkıştırılmış olarak yapılması arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($V=.223$, $p<.05$). Tablo 70'e baktığımızda en çok babaları üniversite mezunu olan çocukların figürleri sayfanın soluna yerleştirdiği görülmektedir. Literatür bilgilerine bakılarak figürleri sayfanın soluna çizen çocukların duygusal açıdan yeterli ilgiyi bulamadıklarından söz edilebilir. (Di Leo, 1983: 14)

Tablo 71 Araştırmaya Katılan Çocukların Resimlerindeki Çizim Şeklinin Babanın Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı

Babanın Öğrenim Düzeyi		Çizim şekli		Toplam
		Silik, kesintili çizgiler	Kalın bastırılmış çizgiler	
İlkokul	f	5	23	28
	%	27.8	13.7	15.1
Ortaokul	f	7	21	28
	%	38.9	12.5	15.1
Lise	f	6	62	68
	%	33.3	36.9	36.6
Üniversite	f	0	62	62
	%	.0	36.9	33.3
Toplam	f	18	168	186
	%	100	100	100

Tablo 71 incelendiğinde araştırmaya katılan çocuklardan, resimlerinde silik ve kesintili çizgiler kullanan 18 çocuğun babasının %33.3'ü lise; %38.9'u ortaokul; %27.8'i ilkokul mezunudur. Kalın ve bastırılmış çizgiler kullanan 168 çocuğun babasının %36.9'u üniversite; %36.9'u lise; %12.5'i ortaokul; %13.7'si ilkokul mezunudur. Yapılan istatistiksel analizde babanın öğrenim düzeyi ile çocuğun resimde kullandığı çizim şekli arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($V=.297$, $p<.05$).

Literatür bilgilerine baktığımızda bastırılarak çizilen kalın çizgilerin saldırgan dürtülerin varlığını gösterdiği vurgulanmaktadır (Bahçıvan-Saydam, 2004: 112). Tablo 72'ye baktığımızda babası lise ve üniversite mezunu olan çocukların çoğunun resimlerinde bastırılmış çizgiler kullandıkları görülmektedir. Bunun babanın öğrenim durumu ile bir ilişkisi olduğu düşünülürse babanın eğitim durumunun çocuğun kendine olan güveni ve bunu çizgilerine yansıtması üzerinde olumlu bir etkisi olduğu düşünülebilir.

Tablo 72 Araştırmaya Katılan Çocukların Resimlerinde Kağıt Kullanımları ile Babanın Öğrenim Düzeyi Arasındaki İlişki

Değişken	Cramer's V	p
Sayfanın sağına sıkıştırılmış	.097	.627
Sayfanın soluna sıkıştırılmış	.223	.027
Sayfanın üst tarafına yapılmış	.085	.721
Sayfa orantılı kullanılmış	.091	.673
Sayfanın alt kısmına kaydırılmış	.081	.750
Sayfanın ortasına çizilmiş	.167	.158
Cizim şekli	.297	.001
Kağıt kullanımı	.151	.236

Tablo 72 incelendiğinde babanın öğrenim düzeyi ile çocukların resimlerindeki kağıt kullanım biçimlerinden resmin sayfanın sol tarafına yapılması ($V=.223$, $p<.05$) ve çizim şekli ($V=.297$, $p<.05$) arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 73 Araştırmaya Katılan Çocukların Resimlerinde Figürleri Sayfanın Sol Tarafına Sıkıştırmalarının Gelir Düzeyine Göre Dağılımı

Gelir Düzeyi		Sayfanın soluna sıkıştırılmış		Toplam
		Hayır	evet	
0-600 YTL	f	45	0	45
	%	25.3	.0	24.2
600-1200 YTL	f	73	3	76
	%	41.0	37.5	40.9
1200 – 1800 YTL	f	22	2	24
	%	12.4	25.0	12.9
1800 – 2400 YTL	f	16	3	19
	%	9.0	37.5	10.2
2400 - +	f	22	0	22
	%	12.4	.0	11.8
Toplam	f	178	8	186
	%	100	100	100

Tablo 73 incelendiğinde araştırmaya katılan çocuklardan, aile bireylerini sayfanın sol tarafına sıkıştırılmış olarak yapan 8 çocuktan %37.5'inin gelir düzeyi 1800 – 2400 YTL; %25.0'ının 1200 – 1800 YTL ; %37.5'inin 600-1200 YTL arasındadır.

Bu araştırmada Tablo 73'te görüldüğü gibi gelir düzeyi ile aile bireylerinin sayfanın sol tarafına sıkıştırılmış olarak yapılması arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($V=.233, p<.05$).

Bu tabloyu babanın öğrenim durumunun çocukların resimlerindeki figürlerin sola kaydırılması ile karşılaştırdığımızda iki tablo arasında tutarlılık gözlenmektedir. Diğer tabloda babası niversite mezunu olan çocukların çoğunun resimlerini sola kaydırılmış olarak çizdiğini, bu tabloda da ailenin 1800 – 2400 YTL aylık geliri olan çocukların resimlerini sola kaydırılmış olarak çizdiği görülmektedir.

Tablo 74 Araştırmaya Katılan ocukların Resimlerindeki izim Şeklinin Gelir Düzeyine Göre Dağılımı

Gelir Düzeyi		Cizim Şekli		Toplam
		Silik, kesintili çizgiler	Kalın bastırılmış çizgiler	
0-600 YTL	f	9	36	45
	%	50.0	21.4	24.2
600-1200 YTL	f	8	68	76
	%	44.4	40.5	40.9
1200 – 1800 YTL	f	1	23	24
	%	5.6	13.7	12.9
1800 – 2400 YTL	f	0	19	19
	%	.0	11.3	10.2
2400 - +	f	0	22	22
	%	.0	13.1	11.8
Toplam	f	18	168	186
	%	100	100	100

Tablo 74 incelendiğinde araştırmaya katılan çocuklardan, resimlerinde silik ve kesintili çizgiler kullanan 18 çocuktan %5.6'sının gelir düzeyi 1200-1800 YTL; %44.4'nn 600-1200 YTL; %50.0'mın gelir düzeyi 0-600YTL arasındadır. Kalın ve bastırılmış çizgiler kullanan 168 çocuktan %13.1'inin gelir düzeyi 2400 YTL ve üstü; %11.3'ünün 1800-2400 YTL arasında; %13.7'sinin 1200-1800 YTL arasında; %40.5'inin 600-1200 YTL arasında; %21.4'ünün 0-600 YTL arasındadır. Yapılan istatistiksel analizde gelir düzeyi ile izim Şekli arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($V=.241, p<.05$).

Tablo 75 Araştırmaya Katılan Çocukların Resim Kağıdını Kullanım Biçiminin Gelir Düzeyine Göre Dağılımı

Gelir Düzeyi		Kağıt kullanımı		Toplam
		Yatay	dikey	
0-600 YTL	f	39	6	45
	%	22.2	60.0	24.2
600-1200 YTL	f	75	1	76
	%	42.6	10.0	40.9
1200 – 1800 YTL	f	23	1	24
	%	13.1	10.0	12.9
1800 – 2400 YTL	f	19	0	19
	%	10.8	0	10.2
2400 - +	f	20	2	22
	%	11.4	20.0	11.8
Toplam	f	176	10	186
	%	100	100	100

Tablo 75 incelendiğinde araştırmaya katılan çocuklardan, resim kağıdını yatay olarak kullanan 176 çocuktan %11.4'ünün gelir düzeyi 2400 YTL ve üstü; %10.8'inin 1800-2400 YTL; %13.1'inin 1200-1800 YTL; %42.6'sının 600-1200 YTL; %22.2'sinin 0-600 YTL arasındadır. Resim kağıdını dikey olarak kullanan 10 çocuktan %20.0'ının gelir düzeyi 2400 YTL ve üstü; %10.0'ının 1200-1800 YTL; %10.0'ının 600-1200 YTL; %60.0'ının 0-600 YTL arasındadır.Yapılan istatistiksel analizde gelir düzeyi ile kağıdın kullanımı arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. ($V=.230$, $p<.05$)

Tablo 75'te görüldüğü gibi en çok 0-600YTL aylık geliri olan ailelerin çocuklarının kağıtlarını dikey olarak kullandıkları, kağıtlarını yatay olarak kullanan çocukların ailelerinin çoğunluğunun aylık gelirinin 600-1200 YTL arasında olduğu görülmektedir.

Tablo 76 Araştırmaya Katılan Çocukların Resimlerinde Kağıt Kullanımları ile Gelir Düzeyi Arasındaki İlişki

Değişken	Cramer's V	p
Sayfanın sağına sıkıştırılmış	.191	.148
Sayfanın soluna sıkıştırılmış	.233	.039
Sayfanın üst tarafına yapılmış	.139	.468
Sayfa orantılı kullanılmış	.072	.915
Sayfanın alt kısmına kaydırılmış	.106	.719
Sayfanın ortasına çizilmiş	.093	.810
Cizim şekli	.241	.029
Kağıt kullanımı	.230	.044

Tablo 76 incelendiğinde ailenin gelir durumu ile çocukların resimlerindeki kağıt kullanım biçimlerinden resmin sayfanın sol tarafına yapılması ($V=.233$, $p<.05$), çizim şekli ($V=.241$, $p<.05$) ve kağıdın dikey ve yatay kullanım biçimi ($V=.230$, $p<.05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Furth'a (2002: 35) göre çizimin kağıda nasıl yerleştirildiği önem taşımaktadır. Yatay çizimler bir hikaye anlatmaya, dikeyler ise bir durumu açıklamaya meyillidir. Golomb ve Farmer'ın 1983 yılında ve Golomb'un 1987 yılında yaptığı araştırmalarda bu yöndedir (Kındap, 2005: 27).

Tablo 77 Araştırmaya Katılan Çocukların Pb2 Puanlarının Resimlerindeki Figürleri Sayfanın Ortasına Yapmasına Göre Mann-Whitney U testi Sonuçları

Sayfanın ortası	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	Mann-Whitney U	p
Hayır	177	95.29	16865.50	480.500	.045
Evet	9	58.39	525.50		
Toplam	186				

Tablo 77 incelendiğinde araştırmaya katılan çocukların resimlerindeki figürleri sayfanın ortasına yapmasına göre Pb2 puanları arasında anlamlı bir fark vardır. ($U=480.500$, $p<.05$).

Tablo 77'ye baktığımızda figürleri sayfanın ortasına çizmeyen çocukların problem davranış ölçeğinin “öğrenme problemi” alt boyutu puanlarının sıra ortalamalarının yüksek olduğu görülmektedir. Sıra ortalamaları yüksek olduğundan resimdeki figürleri sayfanın ortasına çizmeyen çocukların daha yüksek öğrenme problemi düzeyine sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 78 Araştırmaya Katılan Çocukların Resimlerindeki Anne Figürünü Çizme Sıralarının Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Cinsiyet		Anne çizim sırası						Toplam
		Yok	Birinci	İkinci	Üçüncü	Dördüncü	beşinci	
Kız	f	4	53	14	7	5	1	84
	%	30.8	66.3	29.2	22.6	41.7	50.0	45.2
Erkek	f	9	27	34	24	7	1	102
	%	69.2	33.8	70.8	77.4	58.3	50.0	54.8
Toplam	f	13	80	48	31	12	2	186
	%	100	100	100	100	100	100	100

Tablo 78 incelendiğinde araştırmaya katılan çocuklardan anne figürü çizmeyen 13 çocuğun % 69.2'si erkek, %30.8'i kız; anne figürünü birinci çizen 80 çocuğun %33.8'i erkek, %66.3'ü kız; ikinci çizen 48 çocuğun %70.8'i erkek, %29.2'si kız; üçüncü çizen 31 çocuğun %77.4'ü erkek, %22.6'sı kız; dördüncü çizen 12 çocuğun %58.3'ü erkek, %41.7'si kız; beşinci çizen 2 çocuğun %50'si erkek, %50'si kızdır. Yapılan istatistiksel analizde çocukların cinsiyetleri ile resimlerdeki anne figürünün çizim sırası arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($V=.228$, $p<.05$). Tablo 78'de görüldüğü gibi kızların çoğu annelerini birinci çizerken erkeklerin çoğu da annelerini üçüncü olarak çizmişlerdir.

Tablo 79 Araştırmaya Katılan Çocukların Resimlerindeki Figürleri Çizme Sıraları ile Cinsiyetleri arasındaki İlişki

Değişken	Tau-b	p
anne çizim sırası	.228	.001
baba çizim sırası	-.055	.413
çocuk çizim sırası	-.055	.402
kardeş çizim sırası	-.114	.087

Tablo 79’da görüldüğü gibi araştırma kapsamına alınan 6 yaş çocuklarının anne figürü çizme sırası ile cinsiyetleri arasındaki ilişkiye bakıldığında çocuğun cinsiyeti ile anne çizim sırası arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur (Tau-b=.228, p<.05).

Tablo 80 Araştırmaya Katılan Çocukların Resimlerindeki Baba Figürünü Çizme Sıralarının Babanın Öğrenim Düzeyine Göre Dağılımı

Babanın Öğrenim Düzeyi		baba çizim sırası						Toplam
		Yok	Birinci	İkinci	Üçüncü	Dördüncü	beşinci	
İlkokul	f	3	6	12	2	5	0	28
	%	13.6	13.3	20.3	5.9	20.8	0	15.1
Ortaokul	f	7	12	5	3	0	1	28
	%	31.8	26.7	8.5	8.8	0	50.0	15.1
Lise	f	7	15	22	15	9	0	68
	%	31.8	33.3	37.3	44.1	37.5	0	36.6
Üniversite	f	5	12	20	14	10	1	62
	%	22.7	26.7	33.9	41.2	41.7	50.0	33.3
Toplam	f	22	45	59	34	24	2	186
	%	100	100	100	100	100	100	100

Tablo 80 incelendiğinde araştırmaya katılan çocuklardan baba figürü çizmeyen 22 çocuğun babasının %22.7’si üniversite; %31.8’i lise; %31.8’i ortaokul; %13.6’sı ilkokul mezunudur. Baba figürünü birinci çizen 45 çocuğun babasının %26.7’si üniversite; %33.3’ü lise; %26.7’si ortaokul; %13.3’ü ilkokul mezunudur. Baba figürünü ikinci çizen 59 çocuğun babasının %33.9’u üniversite; %37.3’ü lise; %8.5’i ortaokul; %20.3’ü ilkokul mezunudur. Baba figürünü üçüncü çizen 34 çocuğun babasının %41.2’si üniversite; %44.1’i lise; %8.8’i ortaokul; %5.9’u ilkokul mezunudur. Baba figürünü dördüncü çizen 24 çocuğun babasının %41.7’si üniversite; %37.5’i lise; %20.8’i ilkokul mezunudur. Baba figürünü beşinci çizen 2 çocuğun babasının %50.’si

üniversite; %50'si ortaokul mezunudur. Yapılan istatistiksel analizde babanın öğrenim düzeyi ile babanın çizim sırası arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($V=.144$, $p<.05$).

Tablo 81 Araştırmaya Katılan Çocukların Resimlerindeki Figürleri Çizme Sıraları ile Babanın Öğrenim Düzeyi arasındaki İlişki

Değişken	Tau-b	p
anne çizim sırası	.035	.583
baba çizim sırası	.144	.016
çocuk çizim sırası	-.076	.240
kardeş çizim sırası	.101	.088

Tablo 81 incelendiğinde babanın öğrenim düzeyi ile çocukların resimlerindeki figürleri çizme sırası detaylarından babanın çizim sırası ($Tau-b=.144$, $p<.05$) ile arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Tablo 82 Araştırmaya Katılan Çocukların Resimlerindeki Figürleri Çizme Sıralarının Cinsiyetlerine Göre Dağılımı

Cinsiyet		En uzun çizilen kişi							Toplam	
		Baba	Anne	Çocuk	Anne-Baba	Baba-çocuk	Anne-çocuk	Hepsi aynı		Diğer
Kız	f	14	31	7	15	0	5	9	3	84
	%	29.8	59.6	70.0	48.4	.0	71.4	34.6	30.0	45.2
Erkek	f	33	21	3	16	3	2	17	7	102
	%	70.2	40.4	30.0	51.6	100	28.6	65.4	70.0	54.8
Toplam	f	47	52	10	31	3	7	26	10	186
	%	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Tablo 82 incelendiğinde araştırmaya katılan çocuklardan en uzun kişi olarak babasını çizen 47 çocuğun %70.2'si erkek, %29.8'i kız; annesini çizen 52 çocuğun %40.4'ü erkek, %59.6'sı kız; kendini çizen 10 çocuğun %30'u erkek, %70'i kız; anne ve babasını çizen 31 çocuğun %51.6'sı erkek, 48.4'ü kız; baba ve çocuk çizen 3 çocuğun %100'ü erkek; anne ve çocuk çizen 7 çocuğun %28.6'sı erkek, %71.4'ü kız;

bütün aile bireylerinin boylarını eşit çizen 26 çocuğun %65.4'ü erkek, %34.6'sı kız; diğer kişileri uzun olarak çizen 10 çocuğun %70'i erkek, %30'u kızdır. Yapılan istatistiksel analizde çocukların cinsiyetleri ile aile resimlerinde çizdikleri en uzun kişi arasındaki fark anlamlı bulunmuştur ($V=.311$, $p<.05$).

Tablo 82'de görüldüğü gibi kız çocukların çoğunluğu en uzun kişi olarak anne ve kendisini çizmiştir. Literatürdeki bilgilere baktığımızda boyut konusu özellikle anne-çocuk çizimleriyle ilgili olmuştur. Çünkü Machover'in çalışmalarıyla insan çizimi boyutunun öz saygı ile ilişkili olduğu varsayılmıştır. Çok büyük insan çizimleri muhteşemlik ifade edebileceği gibi iddialı kişilikler ile de bağdaştırılırken küçük çizimler özgüven eksikliği ve ürkeklik ile ilişkilendirilmiştir. Kendini tanıma ve diğerleriyle ilişkilendirme gelişiminin erkeklerde farklı, kızlarda ise paralel psikolojik süreçlerle ilerlediği varsayılmaktadır. Kızlar ve erkekler ilk kimliklerini anneden alırlar. Daha sonra erkeklerin bir erkek kimliği geliştirmek için o kimlik üzerinde değişiklikler yaptığı düşünülmektedir. Kızlar ise anneden aldıkları kişiliklerini değiştirmek için farklı süreçlere girerler. Tüm bu sebeplerden dolayı anne-çocuk çizim boyutlarını değerlendirme ve psikoseksüel gelişmenin çizim boyutu üzerindeki etkilerini görebilmek için farklı cinsiyetler üzerinde denemelerde bulunulmuştur (Gillespie, 1994: 29).

Bukitt, v.d., (2005: 77), farklı iki eğitim sisteminden gelen çocuklarla yaptıkları araştırmada çocuklardan nötr, mutlu ve mutsuz insan resmi çizimleri istendi. Genel olarak her iki eğitim sisteminden gelen çocuklar mutlu insan figürlerinin ebatlarını büyük çizerken mutsuz figürleri de çok küçük çizmemişlerdir. Buradan hareketle çocukların yetiştiği eğitim sisteminin çocukların duygu algılarıyla ilişkili olmadığı, nasıl olursa olsun çizimlerde ebat değişikliği eğiliminde olabilecekleri görülmüştür.

Tablo 83 Araştırmaya Katılan Çocukların Resimlerindeki Figürlerin Diziliş Sıraları ve Boyutları ile Cinsiyetleri arasındaki İlişki

Değişken	Cramer's V	p
aile bireylerinin diziliş sırası	.205	.347
En uzun çizilen kişi	.311	.012
En küçük çizilen kişi	.193	.436

Tablo 83 incelendiğinde çocukların cinsiyetleri ile resimlerinde çizdikleri en uzun kişi ($V=.311$, $p<.05$) arasında anlamlı bir ilişki vardır. Diğer yandan aile bireylerinin diziliş sırası ($V=.205$, $p>.05$) ve en küçük çizilen kişi ($V=.193$, $p>.05$) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.

Tablo 84 Araştırmaya Katılan Çocukların Pb1 Puanlarının Babalarının Öğrenim Düzeyine Göre Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Öğrenim Düzeyi	N	X	SS	F	sd	p	Anlamlı Fark
İlkokul	28	24.96	11.87	4.936	3,182	.003	(2-5)
Ortaokul	28	20.64	12.49				
Lise	68	18.00	12.96				
Üniversite	62	14.74	11.178				
Toplam	186	18.36	12.54				

Tablo 84 incelendiğinde araştırmaya katılan çocukların pb1 puanları babalarının öğrenim düzeyine göre anlamlı bir fark göstermektedir ($F_{(3,182)}= 4.936$, $p<.01$). Farkın kaynağı incelendiğinde ilkokul mezunu babaları olan çocukların Pb1 puan ortalamalarının ($X=24.96$), üniversite mezunu babaları olan çocuklara göre ($X=14.74$) daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 84'te görüldüğü gibi babanın öğrenim düzeyi düştükçe çocuklardaki problem davranış seviyelerinin arttığı ifade edilebilir.

5. SONUÇ

Bu araştırma 6 yaş grubu çocukların aile resimlerinin sosyokültürel değişkenleri ve davranış problemlerini yansıtıp yansıtmadığını araştırmak amacıyla yapılmıştır.

Araştırmanın örneklemini; Edirne Merkez İlçesinde okul öncesi eğitim kurumlarına giden 84 kız ve 102 erkek çocuk olmak üzere toplam 186 çocuk oluşturmaktadır.

Elde edilen verilerin analizinde aşağıdaki testler kullanılmıştır:

Dörtlü (Phi) korelasyon katsayısı, Cramer V: Kendall Tau-b, Spearman sıra farkları korelasyon katsayısı (Spearman rho), Kay kare tekniği, Mann Whitney U testi, Kruskal-Wallis H testi, ANOVA, Sheffe testi.

Araştırma kapsamına alınan 6 yaşındaki çocukların cinsiyetleri ile çizdikleri anne figüründeki ayrıntılar arasından ağız, gövde ve kol çizimleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. ($p < .05$) Kızların çoğu (%72.7) annelerine açık ağız ve büyük ağız (%71.4) çizmişlerdir. Erkek çocukların çoğunluğu ise ağız çizmemiş ya da küçük ağız çizmiştir. Erkek çocukların çoğunun yuvarlak, kızların ise köşeli hatları olan gövde çizdikleri görülmektedir. Kız çocukların çoğu kısa bitişik ve yanlara açık kısa kollar çizerken, erkek çocukların çoğu vücuda bitişik uzun ve vücuda bitişik normal uzunlukta kol çizdikleri görülmektedir. Yapılan araştırmada 6 yaşındaki çocukların cinsiyetleri ile anne figürüne çizdikleri göz, el, bacak ve ayak ayrıntıları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Bu araştırmada 6 yaşındaki çocukların cinsiyetleri ile çizdikleri baba figüründeki bacak çizimi arasındaki fark anlamlı bulunmuştur. ($p < .05$). Kızların çoğu baba figürüne kısa bitişik ve uzun bitişik bacaklar çizerken erkeklerin çoğunun birbirinden ayrı kısa ve normal uzunlukta bacak çizdikleri görülmektedir. Çocukların cinsiyetleri ile baba figürüne çizilen göz, ağız, gövde, kol, el ve ayak ayrıntıları arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Tablo 14'e baktığımızda çocukların cinsiyetleri ile çizdikleri çocuk figüründeki ayrıntılar arasından ağız, gövde ve el çizimi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu bulgulara ek olarak kız çocukların çoğunun çocuk figürüne büyük ağız (%71.4) ve açık ağız (%66.7) çizdikleri görülmektedir. Erkeklerin çoğunun resimdeki çocuk figürüne ağız çizmediği (%78.7) ya da çizgi biçiminde ağız (%56.0) çizdikleri görülmektedir. Erkek çocukların çoğunun çocuk figürüne yuvarlak, kızların ise köşeli hatları olan gövde çizdikleri görülmektedir. Erkeklerin çoğu çocuk figürüne büyük el çizerken kızların yumruk biçiminde el çizdikleri görülmektedir. Araştırmaya katılan çocukların cinsiyetleri ile çizdikleri çocuk figüründeki ayrıntılar arasından gözler, kol, bacak ve ayak arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Araştırma sonuçlarına göre çocukların çizdikleri anne figüründeki ayrıntılar arasından ağız ile annenin öğrenim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($V=.217$, $p<.05$). Sonuçlar incelendiğinde çocukların büyük çoğunluğunun annesine küçük ağız çizdiği ve küçük ağız çizenlerin annesinin lise mezunu olduğu görülmektedir. Bu oranı annesine açık ağız çizen ilkökul mezunu annelerin çocuklarının izlediği görülmektedir. Diğer yandan gözler, gövde, kol, el, bacak ve ayak çizimi ile annenin öğrenim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Araştırma kapsamına alınan 6 yaşındaki çocukların çizdikleri çocuk figüründeki ayrıntılardan "gövde" ile babanın öğrenim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($V=.223$, $p<.05$). Sonuçlara baktığımızda en büyük oranın çocuk figürüne yuvarlak hatlı gövde çizen lise mezunu babaların çocuklarının (%46.2) olduğu görülmektedir. Bu oranı çocuk figürüne gövde çizmeyen üniversite mezunu olan babaların çocukları (%43.5) olduğu görülmektedir. Diğer yandan gözler, ağız, kol, el, bacak ve ayak çizimi ile babanın öğrenim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Bu araştırmada 6 yaşındaki çocukların problem davranış ölçeğindeki sorunları ifade etme problem düzeylerinin anne figüründeki göz çizimine ilişkin özelliklerine göre anlamlı biçimde farklılaştığı, anne figürüne göz çizmeyen çocukların daha yüksek sorunları ifade etme problemi düzeyine sahip olduğu görülmektedir ($X^2_{(5)}=12,831$, $p<.05$).

Bu araştırmada 6 yaşındaki çocukların “sosyal işbirliği” düzeylerinin anne figüründeki bacak çizimine ilişkin özelliklerine göre anlamlı biçimde farklılaştığı ($X^2_{(5)}=12,841$, $p<.05$), anne figürüne kısa-birbirinden ayrı bacaklar çizen çocukların daha yüksek sosyal işbirliği düzeyine sahip olduğu görülmektedir.

Bu araştırmada 6 yaşındaki çocukların sosyal beceri ölçeğindeki “sosyal işbirliği” düzeylerinin baba figüründeki ağız çizimine ilişkin özelliklerine göre anlamlı biçimde farklılaştığı ($X^2_{(6)}= 17.233$, $p<.05$), baba figürüne çizgi biçiminde ağız çizen çocukların daha yüksek sosyal işbirliği düzeyine sahip olduğu görülmektedir.

Bu araştırmada 6 yaşındaki çocukların problem davranış ölçeğindeki “sorunları ifade etme problemi” düzeylerinin baba figüründeki kol çizimine ($X^2_{(6)}= 16.439$, $p<.05$) ve bacak çizimine ($X^2_{(6)}= 13.851$, $p<.05$) ilişkin özelliklerine göre anlamlı biçimde farklılaştığı, baba figürüne vcudada bitişik-normal uzunlukta kol çizen ve uzun-birbirine bitişik bacaklar çizen çocukların daha yüksek sorunları ifade etme problemi düzeyine sahip oldukları görülmektedir.

Bu araştırma sonucunda 6 yaş grubu kız ve erkek çocukların, resimlerinde çizdikleri ev ve çevreye ait detaylardan ev, perde, kapı, iek, araba, hayvan, bulut, ve güneş çizimi ile çocukların cinsiyetleri arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur. ($p<.05$). Perde, iek, hayvan, bulut ve güneş çizimlerine resimlerinde kızlar erkeklere göre daha fazla yer verirken; ev, kapı ve araba çizimlerine erkeklerin kızlara oranla daha fazla yer verdikleri görülmektedir. Diğer yandan baca, duman, anten, kiremit, pencere, bahçe, merdiven, it-duvar, uçurtma-balon, havuz, ağaç, dağ, imen, araba, hayvan, yıldız, gökkuşağı, lamba, televizyon, yağmur, kar, yol, çatı detayları ile çocukların cinsiyetleri arasındaki fark anlamsız bulunmuştur.

Ayrıca araştırmaya katılan çocukların çizdikleri ev ve evre çizimine ait detaylardan kiremit, merdiven ve yol figrleri ile annenin öğrenim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır ($p<.05$). Kiremit izilmesi ile ilgili detaylara bakıldığında en fazla oranın %44 ile lise mezunu anneleri olan çocukların çizimlerinde görülmektedir. Merdiven detayının çizilmesinde en fazla oranın %44.4 ile ortaokul mezunu annelerin çocuklarında görülmektedir.

Araştırmaya katılan çocukların çizdikleri ev ve çevre çizimine ait detaylardan duman ile babanın öğrenim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır ($p<.05$). en çok lise mezunu babaları olan çocukların resimlerinde dumana rastlanmıştır.

Bu araştırmada araştırmaya katılan 6 yaşındaki çocuklardan baca figürü çizenlerin daha yüksek sosyal ifade düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Merdiven figürünü çizmeyen çocukların daha yüksek sosyal işbirliği ve sosyal ifade düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Uçurtma figürünü çizmeyen çocukların daha yüksek sosyal ifade düzeyine; çizenlerin ise daha yüksek öğrenme problemi düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Dağ ve yol çizen, çimen, güneş ve bulut çizmeyen, çocukların daha yüksek sosyal ifade düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Hayvan ve çatı çizen çocukların daha yüksek öğrenme problemi düzeyine sahip olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan çocukların cinsiyetleri ile anne figürünü cinsiyetine uygun olarak çizmeleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark vardır. ($p<.05$) Anneyi cinsiyetine uygun olarak çizen kızların oranının (%56.2) erkeklere göre daha fazla olduğu görülmektedir. Diğer yandan çocukların cinsiyetleri ile baba ve çocuk figürlerinin cinsiyete uygun olarak çizilmesi arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Araştırma kapsamına alınan 6 yaşındaki çocukların resimlerinde kullandıkları renklerden sarı, kırmızı, turuncu, yeşil, mor ve pembe renkleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p<.05$). Kızların resimlerinde sarı, mor, pembe, turuncu ve kırmızı renklerini erkeklere göre daha fazla kullandıkları görülmektedir. Yeşil rengi kullanan erkeklerin oranının ise kızlara göre daha fazla olduğu görülmektedir.

Bu bulgulara ek olarak resimlerinde kırmızıyı kullanmayan çocukların daha yüksek davranış problemi düzeyine sahip olduğu görülmektedir

Araştırmaya katılan çocukların çizdikleri evin çatı özelliği ile babanın öğrenim durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. ($V=.214$, $p<.05$). En yüksek oranın % 46.7 ile evin çatısını üçgen çizen üniversite mezunu babaların çocukları olduğu görülmektedir. Bunu %41.8 ile dikdörtgen çatı çizen lise mezunu babaları olan

çocukların izlediği görülmektedir. Diğer yandan evin kat özelliği ile babanın öğrenim durumu arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Araştırmaya katılan çocukların cinsiyetleri ile aile bireylerinin birbirlerine yakın veya uzak çizilmeleri arasında anlamlı bir ilişki varken aile bireylerinin sosyal etkileşimleri ve aile bireylerinin birliktelikleri ile çocukların cinsiyetleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Çocukların cinsiyetleri ile aile bireylerinin birbirine yakın veya uzak çizilmesi arasındaki farka baktığımızda en yüksek oranın %78.6 ile erkek çocukların aile bireylerini birbirlerine uzak konumda çizdikleri görülmektedir. Kızların ise büyük çoğunluğu aile bireylerini birbirine yakın olarak çizmiştir.

Ayrıca aile bireylerinin birbirlerine yakın veya uzak çizilmeleri ile babanın öğrenim durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. En yüksek oranın %57.1 ile aile bireylerini birbirinden uzak çizen çocukların babalarının üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Bu oranı %37.3 ile aile bireylerini birbirine yakın çizen lise mezunu babası olan çocukların takip ettiği görülmektedir. Diğer yandan babanın öğrenim düzeyi ile aile bireylerinin sosyal etkileşimi ve aile bireylerinin birliktelikleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Annenin öğrenim düzeyi ile çocukların resimleri sayfanın üst tarafına yapmaları ve resimlerinde kullandıkları çizim şekli detaylarından silik-kesintili çizgiler kullanması ile koyu-bastırılmış çizgiler kullanması arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. İstatistiksel analiz sonuçlarına bakıldığında figürleri sayfanın üst tarafına çizen çocukların büyük çoğunluğunun annesinin ilkökul mezunu olduğu görülmektedir. Çizimlerinde silik çizgiler kullanan çocukların da çoğunluğunun annesinin ilkökul mezunu olduğu görülmektedir. Resimlerinde kalın ve bastırılmış çizgiler kullanan çocuklarda en yüksek (%38.1) oranın annesi lise mezunu olan çocuklarda olduğu görülmektedir.

Babanın öğrenim durumu ile resimlerin sayfanın sol tarafına sıkıştırılarak yapılması ve çocukların resimlerinde kullandıkları çizim şekli detaylarından silik-kesintili çizgiler kullanması ile koyu-bastırılmış çizgiler kullanması arasında da anlamlı bir ilişki bulunmuştur. İstatistiksel verilerin sonuçlarına bakıldığında en yüksek oranın

figürleri sayfanın sol tarafına sıkıştırılan üniversite mezunu babaların çocuklarında olduğu görülmektedir (%75.0). En çok ortaokul mezunu babaların çocuklarının resimlerinde silik-kesintili çizgiler görülmektedir. (%38.9)

Resimlerin sayfanın soluna sıkıştırılarak yapılması, resimlerde silik-kesintili çizgiler kullanılması ile koyu-bastırılmış çizgiler kullanılması ve kağıdın dikey veya yatay kullanımı ile ailenin gelir durumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Gelir düzeyi 600-1200YTL arasında olanlar ile 1800-2400 YTL arasında olanlar (%37.5), figürleri sayfanın soluna sıkıştırarak çizmişlerdir. Silik ve kesintili çizgiler kullananların çoğunun (%50.0) gelirinin 0-600 YTL arasında; kalın ve bastırılmış çizgiler kullananların çoğunun (%40.5) gelirinin 600-1200 YTL arasında olduğu görülmektedir. Kağıdı dikey kullananların çoğunun (%60.0) geliri 0-600YTL arasında; yatay kullananların çoğunun (%42.6) gelirinin 600-1200 YTL arasında olduğu görülmektedir.

Bu araştırmada figürleri sayfanın ortasına çizmeyen çocukların daha yüksek öğrenme problemi düzeyine sahip olduğu görülmektedir.

6 yaş grubu çocukların cinsiyetleri ile resimlerinde annenin çizim sırası arasında anlamlı bir ilişki vardır.($p<.05$). Tablo 78'e baktığımızda kızların büyük çoğunluğunun annelerini birinci figür olarak çizdikleri, erkeklerin ise üçüncü figür olarak çizdikleri görülmektedir.

Babanın öğrenim düzeyi ile resimlerde babanın çizim sırası arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p<.05$). Tablo 80'e baktığımızda en yüksek oranın babalarını beşinci sırada çizen ilkokul (%50.0) ve üniversite mezunu (%50.0) babaları olan çocuklarda olduğu görülmektedir.

6 yaş çocukların aile resimlerine bakıldığında çocukların cinsiyetleri ile resimlerinde en uzun çizdikleri figür arasında anlamlı bir ilişki vardır. ($p<.05$). Kızların büyük çoğunluğunun anne-çocuk figürlerini en uzun çizerken, erkek çocukların baba-çocuk figürlerini en uzun çizdikleri görülmektedir. Diğer yandan aile bireylerinin diziliş sırası ve en küçük çizilen kişi arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

6 yaşındaki çocukların problem davranış ölçęinin alt ölçęi olan sorunları ifade etme problemi puanları babanın öğrenim düzeyine göre anlamlı bir fark göstermektedir. İlkokul mezunu babaları olan çocukların Pb1 puan ortalamalarının ($X=24.96$), üniversite mezunu babaları olan çocuklara göre ($X=14.74$) daha yüksek olduğu görölmektedir.

6. ÖNERİLER

Çocuk, çizdiği resimler aracılığıyla iç dünyasını, bilinçdışı isteklerini, duygularını aktarır. Resim çocuğun kendi duygu ve düşüncelerinin bir ürünü olduğu için okulöncesi dönemde çok önemlidir. Resim yapma çocuğa kendisini ifade etme olanağı sağlar. Bu yüzden de çocuk psikolojisinin vazgeçilmez aracıdır.

Çocuk resimleri bize konu ve figür seçiminde rol oynayan kültürel ve sosyal belirleyicileri değerlendirme ve davranış problemlerini tespit etme olanağı verir. Çünkü çocuk çevresinde gördüklerini resimlerinde ifade edebilir. Çocuğun hayatında ailenin yeri büyüktür. Çocukların yaptığı aile resimlerini inceleyen araştırmacılar aile resimlerinin, açıkça ifade edilenlerin dışında çocuğun duygu ve davranışlarını simgeleyen çizim, biçim ve içerik özelliklerini de bulundurduğunu vurgulamaktadırlar. Çocukların yaptığı aile resimlerinin çocuğun anlatmakta zorlandığı duygu ve düşüncelerinin, aile ile olan ilişkisinin anlaşılmasında bir araç niteliği taşıması, problemlerin tespiti ve çözülmesinde ve aile ile kurulacak ilişkilerde ailelere, öğretmenlere ve bu alanla ilgilenen kişilere yol göstereceği düşünülmektedir. Ayrıca öğretmenlere, velilere çocuk hakkında bilgiler elde edebilmek ve çocuk ile daha sağlıklı iletişim kurmak açısından faydalı olacaktır. Bundan sonra yapılacak araştırmalarda fiziksel rahatsızlığı olan çocukların bu rahatsızlıklarını resimlerine yansıtma biçimlerinin incelenmesi ilginç olacaktır.

Bu araştırmada 6 yaş grubu çocukların aile resimlerinin sosyokültürel değişkenleri ve davranış problemlerini yansıttığı sonucuna varılmıştır. İstatistiksel veriler anne-babanın eğitim seviyesi arttıkça çocukta davranış problemlerinin görülme sıklığının azalmakta olduğunu göstermektedir. Burada ilk olarak ailelerin eğitilmesi söz konusu olmaktadır.

KAYNAKÇA

Alakuş, A. O. (2004): “Çocuğun Sanatsal Gelişim Süreci”, *Eurasion Journal of Educational Research*, vol: 14: 33-40.

Altınköprü, T. (2003): *Çocuğun Başarısı Nasıl Sağlanır?*, İstanbul: Hayat Yayıncılık, 11. basım.

Arı, R., & Seçer, Z. (2004): “Okulöncesi Dönemdeki Çocukların Duygusal Yüz İfadelerini Tanıma Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”, Okulöncesi Dönemdeki Çocukların Duygusal Yüz İfadelerini Tanıma Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı: 11: 67-84.

Artut, K. (2004): “Okul Öncesi Resim Eğitiminde Çocukların Çizgisel Gelişim Düzeylerine İlişkin Bir İnceleme”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı: 13, no: 1: 223-234.

Bahçıvan-Saydam, R. (2004): “Çocuk Çizimlerinin Klinik Değerlendirmedeki Yeri”, *YANSITMA Psikopatoloji ve Projeaktif Testler Dergisi*, sayı: 1, no: 1-2: 111-124.

Belo, J. (1955): “Balinese children’s drawing: In M. Mead (ed.) *Cultural approaches to the study of childhood*, (pp. 52-69), Chicago: The University of Chicago Press.

Burkitt, E., Barret, M., & Davis, A. (2003): “Children’s colour choices for completing drawings of affectively characterised topics”, *Journal Of Child Psychology And Psychiatry*, vol: 44, no:3: 445-455.

Burkitt, E., Barret, M., & Davis, A. (2005): “Drawings of emotionally characterised figures by children from different educational backgrounds”, *International Journal Of Art & Design Education*, vol: 24, no: 1: 71-83.

Burns, R. C., & Kaufman, S. (1972): *Actions, Styles and Symbols in Kinetic Family Drawings (K-D-F)*, New York: Routledge Taylor & Francis Group.

Büyüköztürk, Ş. (2003): *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*, Ankara: Pegem AYayınları, 3. baskı.

Can, G. (2003): *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, Ankara: Pegem A Yayınları, 5. baskı.

Chandler, L. A., & Johnson, V. J. (1991): *Using projective techniques with children: A guide to clinical assessment*, Springfield, IL: Charles C. Thomas Publisher.

Collado F. Y. (1999): The role of spontaneous drawing in the development of children in the early childhood settings, www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/recordDetail?accno=ED438898.

Cox, M. V. (1998): “Drawings Of People by Australian Aboriginal Children: the Intermixing of Cultural Styles”, *International Journal of Art & Design Education*, Vol: 17, no:1: 71-79.

Di Leo, J. H. (1983): *Interpreting Children's Drawing*, New York: Brunner/Mazel.

Doğru-Yıldırım, S. S., Turcan, A. İ., Aslan, E., & Doğru, S. (2006): “Çocukların Resimlerindeki Aileyi Tanımlama Durumlarının Değerlendirilmesi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı: 15: 223-235.

Furth, G. M. (2002): *The Secret World Of Drawings: A Jungian Approach to Healing Through Art*, Toronto: Inner City Boks, 2 edition.

Gillespie, J. (1994): *The Projective Use Of Mother-and-Child Drawings: A Manual for Clinicians*, New York: Psychology Press.

İlkbahar- Yahya, Ş. (1993): “Kinetik Aile Çizimleri: Türk Örnekleme İle Yapı Geçerliği Çalışması”, *VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları*, Ankara: VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Düzenleme Kurulu ve Türk Psikologlar Derneği Yayını.

Kargı, E., & Erkan, S. (2004). Okul öncesi dönem çocuklarının sorun davranışlarının incelenmesi (Ankara ili örneği). *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sayı: 27: 135-144.

Kehnemuyi, Z. (1977) : *Çocuğun Resim Eğitimi*, İstanbul: Redhouse Yayınevi.

Kındap, S. (2005): “Çocuk Çizimlerinde Temsil Ve İfade: Doğrusal Ve Doğrusal Olmayan Gelişim”, *Türk Psikoloji Dergisi*, sayı: 20: 25-43.

Kırıçoğlu, Olcay. (1998): “Sanat Eğitimi Açısından Çocuk Resimlerinin Anlamı”, *Hacettepe Üniversitesi Sanat Yazıları Dergisi*, sayı: 7: 49.

Lieberman, F. R. B. (1992): *Validity of the Kinetic Family Drawings as a measurement of the perception of family relationships and family dynamics* (Ph.D Diss., Pace University).

Linderman, G. M. (1997): *Art in the Elementary School: Drawing, Painting, and Creating for The Classroom*, Blacklick: The McGraw-Hill Companies, 5 edition.

Li-Tsu, C (1998): *Culturally Accommodated Imagination: Discovering Children's Fantasy Worlds in Drawings*, www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/recordDetail?accno=ED445981.

Malchiodi, C. A. (1998): *Çocukların resimlerini anlamak*, İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

MEB. (2001): *Bireyselleştirilmiş Eğitim Programları*, Ankara: MEB basımevi.

MEB. (2002): *İlköğretim Okulu Resim-İş Programı*, İstanbul: MEB basımevi.

Merrell, K. W. (2002). *Preschool and Kindergarten Behavior Scales, Second Edition*. Austin, TX: PRO-ED.

Munro, T. (1956): *Art education: Its philosophy and psychology*, New York: The Liberal Arts Pres.

Öztürk, M. (2002): *Çocukta Ruhsal Sorunlar*, İstanbul: Uçurtma Yayınları.

Paktuna-Keskin, S. (2003): *Çöp Çocuk*, İstanbul: Boyut Yayın Grubu.

Samurçay, N. (2006): “Çocuk ve Resim”, *ARTİST*, sayı: 6: 22-27.

Sayıl, M. (1996): “Okul öncesi dönemdeki çocukların duygusal yüz ifadelerini tanıma ve çizme becerileri”, *Türk Psikoloji Dergisi*, sayı: 11:61-69.

Serin, A. Y. (2003): “Bir İletişim Aracı Olarak Çocuk Resimleri”, *Çağdaş Eğitim Dergisi*, sayı: 28: 17-23.

Taş, Y., Aslan, D., & Sayek, İ. (2006): “Doktorluk Mesleğini Çocuklar Resimlerine Nasıl Yansıtıyorlar? 7-12 Yaş Grubu Çocuklar Arasında Yapılmış Bir Örnek”, *Sürekli Tıp Eğitim Dergisi*, sayı: 15, no: 11: 184-191.

Ulutaş, E. (2004): “Okul Öncesi Dönemde Sanat Eğitimi”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, sayı: 12, no: 1: 1-12.

Weber, J. A., Cooper, K., & Hesser, J. L. (1996): “Children's drawings of the elderly: young ideas abandon old age stereotypes. *Art Therapy*, sayı: 13, no: 2: 114-117.

White, C. R., Wallace, J., & Huffman, L. C. (2004): Use of Drawings to Identify Thought Impairment Among Students with Emotional and Behavioral Disorders: An Exploratory Study”, *Journal Of The American Art Theraphy Associations*, vol: 21, no: 4: 210-218.

Wilson, K. P. (2004): *Projective drawing: Alternative assessment of emotion in children who stutter*, (Unpublished bachelor's thesis, Florida State University).

Yalçıntaş-Tarancı, G., & Darıca, N. (1999): “10-11 Yaş Grubu Özel Ve Resmi İlköğretim Okullarına Devam Eden Kız Ve Erkek Çocukların Aile Çizimlerinin Sosyo-Kültürel Değişkenler Yönünde Karşılaştırılması”, *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, sayı: 1, no: 1: 1-9.

Yavuzer, H. (1988): *Çocuk Psikolojisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 4. baskı.

Yavuzer, H. (1993): *Resimleriyle Çocuk*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 4. baskı.

<http://www.enfal.de/sosyalbilimler/e/034.htm>

www.resimis.esmartdesign.com

www.sporbilim.com

EKLER**EK 1****AİLE BİLGİ FORMU****1. Öğrencinin adı- soyadı:**

.....

2. Okulu:

.....

3. Doğum yeri:

.....

4. Doğum tarihi:

.....

5. Cinsiyeti: Kız Erkek.**6. Oturduğu semt:**

.....

7. Kardeş sayısı:

.....

8. Kardeşlerin yaşı / cinsiyeti:

...../.....

...../.....

...../.....

9. Kaçınıcı çocuk:tek ilk ortanca son**10. Ailenin aylık ortalama gelir düzeyi:**

.....

11. Aile yapısı:çekirdek geniş**12. Evde anne, baba, kardeşlerden başka kim oturuyor?**

.....

13. Anne ve baba boşandı ise çocuk kiminle oturuyor?

.....

14. Öğrencinin evde en iyi iletişim kurduğu kişi kimdir?

.....

15. Annenin**a) Yaşı:**20-30 30-40 40-5050-60**b) Sağ.....veya ölü.....****c) Öz mü?..... üvey mi?.....****d) Öğrenim düzeyi:** Okur- yazar değil Okur-yazar veya ilkokul

mezunu

 Ortaokul mezunu Lise veya dengi okul mezunu Üniversite veya yüksek okul mezunu**c) Mesleği:**

.....

16. Babanın**a) Yaşı:**20-30 30-40 40-5050-60**b) Sağ.....veya ölü.....****c) Öz mü?..... üvey mi?.....****d) Öğrenim düzeyi:** Okur- yazar değil Okur-yazar veya ilkokul

mezunu

 Ortaokul mezunu Lise veya dengi okul mezunu Üniversite veya yüksek okul mezunu**c) Mesleği:**

.....

17. Çocuğa evde sorumluluk verir misiniz, ne tür?

.....

EK 2

OÇDÖ

ÖZET/ CEVAP FORMU

Okulöncesi Çocuklar İçin Davranış Ölçeği (3-6 yaş arası)

1.Bölüm Çocukla ilgili bilgiler

2.Bölüm Değerlendirenin bilgileri

Çocuğun adı-soyadı: _____

Doğum Tarihi(gün/ay/yıl): _____

Yaşı: ____ yıl, ____ ay

Cinsiyeti: Kız Erkek

Çocuk daha önce bir okula gitti mi veya okula hazırlık eğitimi aldı mı?

(örneğin anaokulu, kreş, vs.): _____

Eğer eğitim aldıysa okulun veya programın adı nedir? _____

Çocuğun sakatlık, özür gibi bir durumu varsa lütfen özel eğitim hizmetlerini belirtiniz: _____

Değerlendirenin adı-soyadı: _____

Çocuğa yakınlık derecesi: _____

Testin bitiş tarihi: _____

Çocukta gözlemlediğiniz ya da sizi etkileyen durumlar varsa belirtiniz:

_____

_____

_____

_____

_____

3. Bölüm Ölçekler ve Bilgilendirme

Lütfen bu değerlendirme formunda, sayfa 2 ve 3'te yer alan maddelerle çocuğu değerlendirin. Değerlendirmede son 3 ay süresince çocukta gözlemlediğiniz davranışlar temel alınmalı. Değerlendirme puanlarında görülen her maddede takip edilen düzen:

Asla	Nadiren	Bazen	Sık sık
0	1	2	3

Asla Eğer çocuk açıkça bu davranışı sergilemiyorsa, yada bu davranışı gözlemek için sizin yeterli zamanın yoksa "**Asla**" seçeneğini belirlemek için "**0**"ı daire içine alınız.

Nadiren Eğer çocuk davranışını ve tipik özelliğini nadiren sergiliyor, çok sık tekrarlamıyorsa "**Nadiren**" seçeneğini belirtmek için "**1**"i daire içine alınız.

Bazen Eğer çocuk davranışını ve tipik özelliğini bazen sergiliyorsa "**Bazen**" seçeneğini belirtmek için "**2**"yi daire içine alınız

Sık sık Eğer çocuk davranışını ve tipik özelliğini çok sık sergiliyorsa "**Sık sık**" seçeneğini belirtmek için "**3**"ü daire içine alınız

*** Lütfen bütün maddeleri tamamlayınız ve numaraların aralarını daire içine almayınız.

Problem Davranış Ölçeği

		Asla	Nadiren	Bazen	Sık sık	Puan Anahtarı	
1	Düşüncesizce hareket eder	0	1	2	3		
2	Üzülduğünde ya da korktuğunda hastalanır	0	1	2	3		
3	Diğer çocuklara sataşır veya onlarla alay eder	0	1	2	3		
4	Ailesinden ya da bakıcısından ayrılmaya tepki gösterir	0	1	2	3		
5	Gürültü yapar	0	1	2	3		
6	Ani patlama veya sinir krizi geçirme huyu mudur?	0	1	2	3		
7	Bütün dikkati üzerine çekmek ister	0	1	2	3		
8	Endişeli veya gergin midir?	0	1	2	3		
9	Paylaşımçı değildir	0	1	2	3		
10	Fiziksel saldırganlığı var mıdır?(vurur, tekme atar, iter)	0	1	2	3		
11	Çocuklarla oyun oynarken çekingendir.	0	1	2	3		
12	Kızdığında bağırır veya çığlık atar	0	1	2	3		
13	Arkadaşlarının elinden eşyaları alır	0	1	2	3		
14	Konsantre olmakta veya görevini sürdürmekte zorluk çeker mi?	0	1	2	3		
15	Kurallara uymaz	0	1	2	3		
16	Arkadaş edinmede problem yaşar mı?	0	1	2	3		
17	Korkar ve endişe duyar mı?	0	1	2	3		
18	İnatçıdır	0	1	2	3		
19	Hareket etmeden oturamaz - aşırı aktif midir?	0	1	2	3		
20	Diğerlerinden öç almaya çalışır	0	1	2	3		
21	Ailesine, öğretmene ya da bakıcısına başkaldırır	0	1	2	3		
22	Ağrı, sızı ya da hastalıktan yakınır	0	1	2	3		
23	Anaokulu ya da bakım evine gitmeye tepki gösteriyor mu?	0	1	2	3		
24	Kıpır kıpır ve hareketli midir?	0	1	2	3		
25	Üzülduğünde teselli etmek zor mudur?	0	1	2	3		
26	Grup çalışmalarından hoşlanmaz	0	1	2	3		
27	Diğer çocukları korkutur veya kabadayılık eder	0	1	2	3		
28	Üzgün ve keyifsiz görünür	0	1	2	3		
29	Davranışlarında ani değişiklikler olur mu?	0	1	2	3		
30	Diğer çocukları kıskanır mı?	0	1	2	3		
31	Yaşından küçük davranır	0	1	2	3		
32	Başkasının malına zarar verir	0	1	2	3		
33	Huysuz ya da değişken ruhlu mudur?	0	1	2	3		
34	Eleştiriye ya da azara karşı aşırı duyarlı mıdır?	0	1	2	3		
35	Mızızlanır ya da şikayet eder	0	1	2	3		
36	Arkadaşlarının hakkını elinden alır mı?	0	1	2	3		
37	Devam eden faaliyetleri bozar	0	1	2	3		
38	Yalan söyler	0	1	2	3		
39	Kolaylıkla kışkırtılır mı?	0	1	2	3		
40	Diğer çocukları sıkar ve kızdırır	0	1	2	3		
Ham puan toplamı							
						SP	ÖP

4. Bölüm Ekstra Bilgiler

Çocuğun davranışlarını anlamada yararlı olabileceğine inandığınız, çocuk hakkında eklemek istediğiniz ekstra bilgiler varsa yazınız.

---

5. Bölüm Puan Özet Tablosu

Kullanılan tablo örneği: Ev Okul

OÇDÖ-2 Ölçeği	Ham Puan	Standart Puan	Yüzdelik Sıra	Risk Seviyesi(tanımlanıyorsa)	
				Orta	Yüksek
Sosyal Beceri Alt Ölçeği					
Sosyal İşbirliği (Sİ)	_____	_____	_____	☐	☐
Sosyal İfade (SİF)	_____	_____	_____	☐	☐
Bileşik Puan (Standart puanın alt ölçeğinin toplamı)		_____	_____	☐	☐
Bileşik standart Puan		_____			
Problem Davranış Alt Ölçeği					
Sorunları ifade etme Problemi (SP)	_____	_____	_____	☐	☐
Öğrenme Problemi (ÖP)	_____	_____	_____	☐	☐
Bileşik Puan (Standart puanın alt ölçeğinin toplamı)		_____	_____	☐	☐
Bileşik standart Puan		_____			

Yüksek sosyal beceri puanı kısaca sosyal adaptasyon seviyesinin mükemmel olduğunu tanımlar.
Yüksek problem davranış puanı kısaca problem davranış seviyesinin yüksek olduğunu tanımlar.
Tüm standart puanlar (skorlar) 100'lük sistem ve 15'lik standart sapma üzerinden verilmiştir.